

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BOŞANMIŞ KADINLARIN ÇEVRELERİNİN KENDİLERİNE BAKIŞ
AÇISINI ALGILAMA ŞEKİLLERİ

Nurhan BAYRAKTAR

ARALIK- 2010

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI

BOŞANMIŞ KADINLARIN ÇEVRELERİNİN KENDİLERİNE BAKIŞ AÇISINI
ALGILAMA ŞEKİLLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan:

Nurhan BAYRAKTAR

Danışman:

Doç. Dr. Aksu BORA

BOLU-2010

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Nurhan BAYRAKTAR'a ait "Boşanmış Kadınların Çevrelerinin Kendilerine Bakış Açısını Algılama Şekilleri" adlı çalışma, jürimiz tarafından, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir (30/12/2010).

Akademik Unvan, Ad ve Soyadı

Üye (Tez Danışmanı)	:Doç.Dr. Aksu BORA.....
Üye	:Prof.Dr.F.Sancar OZANER.....
Üye	:Yrd.Doç.Dr. Samettin GÜNDÜZ.....

Prof. Dr. Gönül ÜLKER

Enstitü Müdürü

ABSTRACT**THE WAY DIVORCED WOMEN'S PERCEPTION ABOUT SOCIETY'S
PERSPECTIVE ON THEM.****Nurhan BAYRAKTAR****Master Thesis****Department Of Elementary Education****Supervisor Of Thesis: Doç.Dr. Aksu BORA****December- 2010, 101+xiii Pages**

As being the smallest part of the community, family is the best reflection of it. Family has important contribution on the socialization of individuals that make up the society. As a natural consequence of the problems in family, divorce case arises. After divorce, women are the most affected as an integral part of the family and the society. Enviromental factors has great effect on divorced women about dealing with the problems later in the process because enviromental perspective will affect the way how divorced women percieve the society. The unition and the dissociation in society are the elements that will shape the society and naturally this elements will effect not only women but also the whole society.

In this study, it was aimed to determine the causes and the consequences of divorce, to identify the effects of society on women and to manifest how divorced women percieve the effects of society. For the purpose of research, depth interviews were conducted and the datum were evaluated. Only a limited number of women were interviewed in depth and as the research method, qualitative research was used. In conclusion, divorced women's answers reflect only the limited number of women's perception.

Key Words : Family, divorce, divorced women

ÖZET

BOŞANMIŞ KADINLARIN ÇEVRELERİNİN KENDİLERİNE BAKIŞ AÇISINI ALGILAMA ŞEKİLLERİ

Nurhan BAYRAKTAR

Yüksek Lisans Tezi

İlköğretim Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Aksu BORA

Aralık-2010, 101+xiii Sayfa

Aile toplumun en küçük parçası ve en iyi şekilde yansımasıdır. Toplumu meydana getiren bireylerin sosyalleşmesinde aile önemli bir katkı sağlamaktadır. Ailedeki bozulmaların, sorunların doğal sonucu olarak boşanma durumu ortaya çıkmaktadır. Ailenin ve toplumun ayrılmaz parçası olan kadınlar boşanma sonrası bu durumdan en çok etkilenenlerin başında gelmektedir. Boşanmış kadınların; daha sonraki süreçte, karşılaştıkları sorunlarla baş etmelerinde, çevre faktörünün önemi büyüktür; çünkü çevrenin onlara bakış açısı, boşanmış kadınların toplumu algılama şekillerini de etkileyecektir. Toplumdaki birliktelik ya da çözümler ise toplumumuzu şekillendiren unsurlardır ve bu etkilenme sadece kadınlara değil, doğal olarak tüm topluma yansımaktadır.

Bu araştırmada; boşanmış kadınların, boşanmalarındaki neden ve sonuçları tespit etmek, çevrenin boşanmış kadınlar üzerindeki etkisini belirlemek ve boşanmış kadınların çevre etkisini algılama şekillerini ortaya koymak hedeflendirmiştir. Araştırmayı gerçekleştirmek için boşanmış kadınlarla derinlemesine görüşmeler yapılmış ve veriler değerlendirilmiştir. Bu araştırmada sadece sınırlı sayıda kadınla derinlemesine görüşme yapılmış, araştırma yöntemi olarak da nitel araştırma kullanılmıştır. Yani boşanmış kadınlarımızın verdiği cevaplar tüm boşanmış kadınları değil, görüşme yapılan sınırlı sayıda boşanmış kadının çevrelerinin bakış açısını algılama şekillerini yansıtmaktadır.

Anahtar kelimeler: Aile, boşanma, boşanmış kadınlar

Etik İlkelerle Uyulduğuna İlişkin Metin

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, “Boşanmış Kadınların Çevrelerinin Kendilerine Bakış Açıısını Algılama şekilleri” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahribat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim./...../2010

İmza

Ad ve Soyad: Nurhan BAYRAKTAR

ÖNSÖZ

Değişen dünyamızda bu değişimden en çok etkilenenlerin başında sosyal kurum ve davranışlar gelmektedir. Bu değişim içindeki sosyal kurumlardan biri de ailedir. Evlenme birliği; aile kurmak için tam ve sürekli bir hayat ortaklığı yaratmak üzere gerçekleştirilmektedir. Sosyal değişim ile kadının; aile içindeki konumunda ve dışarıda bir takım farklılıklar oluşmaktadır. Kadının ayakları üzerine daha sağlam basması, erkek egemenliğine eskiye nazaran başkaldırısı, ailede sorunlara neden olmakta ve geçmişe göre daha özgür hareket eden kadınlar, özellikle de ekonomik özgürlüğü elindeyse kötü giden bir birlikteliği sürdürmek istememekte ve ayrılmayı tercih etmektedir. Bu durum ise boşanmalarda artışa neden olmaktadır.

Boşanma sonrası süreç, kadın için kötü giden bir evlilikten bazen çok daha zor bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle çevre ve aile etkisi, kadın üzerinde baskı ve sınırlamalara neden olmakta ve bu durum; kadının psikolojisine, dünya görüşüne, yaşam biçimine yansımaktadır. Bu tezin amacı; boşanmış kadınların boşanma sonrası süreçte karşılaştıkları sorunları, toplumun bu kadınlara bakış açısını ve boşanmış kadınların, çevre etkisini algılama şekillerini tespit etmektir.

TEŞEKKÜR

Araştırmamda bilgi ve tecrübeleriyle tezime yön veren tez danışmanın Sayın, Doç. Dr. Aksu BORA'ya ve Sayın, Yrd. Doç. Dr. Samettin Gündüz'e, yardımlarından dolayı Sayın, Prof. Dr. F.Sancar OZANER'e, ayrıca lisans ve yüksek lisans döneminde derslerimize giren tüm hocalarıma, arkadaşım Aysun ÇELEBİ'ye, görüşme yapma ricamı kırmayan tüm kadınlara, bana desteklerini esirgemeyen; G. Zeynep, Ecem, ve Reyhan ÇAĞLAR ile Kadir, Ayhan, Nilüfer, Z.Muazzez, Kayhan, Selen, İ.Turhan, A.H.Kayra ve Beyhan BAYRAKTAR'a, her türlü sorunumda yardımına koşan, Fatma AYDIN'a ve Demet Coşkun'a her zaman arkamda duran ve bana doğduğum günden beri bıkmadan destek olan sevgili annem Fevziye BAYRAKTAR'a ve sevgili babam İ.Turhan BAYRAKTAR'a saygı ve minnetlerimi sunarım.

Başta annem olmak üzere tüm kadınlara...

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iii
ÖZET.....	iv
ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN METİN.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
İTHAF.....	viii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
BÖLÜM I	
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Sorusu.....	1
1.2.1.Alt Problemler.....	2
1.3. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3.1.Araştırmanın Genel Hipotezleri.....	2
1.4. Araştırmanın Önemi.....	2
1.5. Sayıtlar	3
1.6. Sınırlılıklar.....	3
1.7.Tanımlar.....	3

BÖLÜM II

2.KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	4
2.1. Kuramsal Çerçeve.....	4
2.1.1. Aileni Önemi ve Değişim Süreci	4
2.1.2.Türkler’de Aile.....	7
2.1.3.Batı’da Aile.....	10
2.1.4.Süreç İçinde Kadının Statüsü.....	11
2.1.5.Türk Medeni Kanununda Boşanma.....	17
2.1.6. Kültürel Açidan Boşanma.....	19
2.1.7. Türk Edebiyatında Kadın	23
2.1.8. Boşanmanın Nedenleri.....	27
2.1.9. Boşanmanın Sonuçları.....	32
2.1.10. Boşanmanın Kadınlar Üzerindeki Etkisi.....	32
2.1.11.Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkisi.....	34
2.1.12.Boşanmanın Erkekler Üzerindeki Etkisi.....	37
2.1.13.Çevrenin Boşanmaya Bakış Açısı.....	38
2.2. İlgili Araştırmalar.....	41

BÖLÜM III

3.YÖNTEM.....	44
3.1.Araştırmanın Modeli.....	44
3.2.Katılımcılar.....	44
3.3.Veriler Toplanması.....	45

3.4. Veri Toplama Aracı.....	46
3.5. Geçerlilik ve Güvenilirlik.....	46
3.6. Verilerin Çözümlemesi.....	47

BÖLÜM IV

4. BULGULAR ve YORUMLAR.....	48
4.1. Boşanma Nedenlerinin Yorumları.....	48
4.2. Evliliklerdeki Sorunlara Katlanma Nedenleri ve Yorumları.....	56
4.3. Ekonomik Durumun Boşanma Sonrasına Etkisi.....	58
4.4. Boşanma Sonrası Yaşanan Psikolojik Durumunun Yorumlar.....	62
4.5. Çevre Etkisinin Yorumları.....	66
4.6. Aile Etkisinin Yorumları.....	71
4.7. Evlilikle İlgili Yorumlar.....	77
4.8. Karşı Cinsle Olan İletişim Sorunlarının Yorumları.....	81
4.9. Boşandıktan Sonra Baba Çocuk İlişkisinin Yorumları.....	83
4.10. Boşanmış Kadınların Benzer ve Farklı Özellikleri.....	84

BÖLÜM V

5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	88
5.1. Sonuçlar.....	88
5.1.1. Evlilik Yaşı.....	88
5.1.2. Evlilik Süresi.....	89
5.1.3. Eğitim Durumu.....	89
5.1.4. İş (Meslek) Durumu.....	89

5.1.5.Boşanma Nedenleri.....	89
5.1.6.Sorunlara Katlanma Nedenleri.....	90
5.1.7.Boşanma Sürecine Çocukların Etkisi.....	90
5.1.8.Boşanma Sonrası Yaşanan Psikolojik ve Biyolojik Sorunlar.....	90
5.1.9. Boşanma Sonrası Yaşanan Ekonomik Sorunlar.....	90
5.1.10.Boşanma Sonrası Endişe Nedenleri.....	91
5.1.11. Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Aile Etkisi.....	91
5.1.12.Çevrenin Kadınlar Üzerindeki Etkisi.....	91
5.1.13.Boşanmış Kadınların Çevre Etkisini Algılama Şekilleri.....	92
5.1.14.Boşanma Sonrası Çevreden Gelen Rahatsızlıklar.....	93
5.1.15.Tekrar Evlenme Düşüncesi.....	93
5.1.16.Tekrar Evlenme İsteğinin Nedenleri.....	93
5.1.17.Kadınların Gözünde Erkekler.....	93
5.1.18.Gelecek Planları.....	93
5.2.Öneriler.....	94
KAYNAKÇA	95
EKLER	100

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1- Boşanma Sebepleri.....	49
Tablo 2- Boşandıktan Sonra Bir Kadının Karşılaşabileceği Güçlükler	59
Tablo 3- Boşanmada En Çok Zarar Gören Taraf	64
Tablo 4- Boşanmayı Düşünen Karı Kocanın Öncelikle Danışması Gereken Kişiler	73
Tablo 5- Boşanmayı Düşünen Eşlerin Yakın Akrabalarının Yapması Gerekenler	75
Tablo 6- Boşanmış Kadınların Özelliklerinin Tablosu.....	87

BÖLÜM I

1.Giriş

1.1.Problem Durumu

Boşanma günümüzün en başta gelen toplumsal sorunlarından biridir ve gerek kamuoyunun, gerekse aile hukukunun en çok tartıştığı konu olarak dikkatleri çekmektedir. Hal böyle olunca boşanma üzerine yapılan çalışmalar günden güne artmaktadır. Boşanmanın toplumsal bir sorun olması, önemli ölçüde boşanmayı çevre tesiri altında bırakmaktadır. Özellikle boşanmaya karşı çıkanlar ve boşanmayı normal karşılayanlar arasındaki birbirine zıt iki görüş dikkatleri çekmektedir. Birbirine zıt bu görüşler üzerinde aile üyelerinin ve çevrenin sosyo- ekonomik durumu, eğitim durumu, çocuklar gibi birçok etmen sayılabilmektedir. Boşanma ile aile fertleri arasındaki bazı sorunlar ortadan kalkarken, çevresel kaynaklı bazı sorunlarda boşanma sonrası boşanmış bireyleri, özellikle kadınları derinden etkilemektedir. Kadınlar, çevre tepkisini çekmemek için hayatlarını çevre faktörüne göre şekillendirmekte, sosyal ve psikolojik sorunlar yaşamaktadırlar. Bu araştırmada özellikle boşanmış kadınların çevre faktörünü nasıl değerlendirdiğini, üzerlerindeki etkisini nasıl gördüğünü anlamak için gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1.2.Araştırmanın Sorusu

Boşanmış kadınlar, çevrelerinin kendilerine bakış açısını nasıl algılamaktadırlar?

1.2.1.Alt problemler

- Boşanmış kadınların temel sorunları nelerdir?
- Boşanmış kadınlara en çok desteği kimler göstermektedir?
- Boşanmış kadınların toplumsal kabulleri hayatlarını şekillendirirken

onları nasıl etkilemektedir?

1.3.Araştırmanın Amacı

Bu tezin amacı; boşanmış kadınların boşanma sonrası süreçte karşılaştıkları sorunları, toplumun bu kadınlara bakış açısını ve boşanmış kadınların çevre etkisini algılama şekillerini tespit etmektir.

1.3.1.Araştırmanın genel hipotezleri şunlardır:

- Boşanma kararının alınmasını etkileyen sebepler farklılık göstermektedir. Anne babanın eğitim durumu, ailenin sosyo-ekonomik durumu, kötü alışkanlıklar, şiddet ve çocuklar boşanmayı etkilemektedir.
- Boşanma sonrası süreçte bu durumdan en çok etkilenenler, boşanmış kadınların kendileri, çocukları, boşandıkları eşleridir.
- Boşanmış kadınların boşanma sonrası süreçte karşılaştıkları sorunlarda ve bu sorunların çözümünde, toplumsal kabulleri ile toplumun boşanmış kadına bakış açısı önemli bir yer tutmaktadır.
- Boşanmış kadınların toplumsal kabulleri, çevre tarafından destek görüp, görmemeleri, yetiştikleri ortama, eğitim düzeylerine, toplumsal statülerine ve çocuk durumuna göre farklılık göstermektedir.

1.4.Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, toplumsal bir sorun olan boşanma olgusunu, boşanmanın neden ve sonuçlarını, sadece ailenin değil toplumun temel taşı olan kadınların, boşanma sonrası süreçte karşılaştıkları sorunları, çevrenin kadınlar üzerindeki etkisini ve

kadınların çevre etkisini nasıl algıladıklarını tespit etmeye yöneliktir. Tıpkı aile kurmak gibi, ailenin dağılması da sadece evlenen çiftin ötesinde, toplumu ilgilendirir. Bu nedenle, boşanma sonrası hem çiftin hem de çocukların desteklenmesi, son derece önemlidir. Yalnızca toplum içinde yaşayan bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıkları açısından değil, kişiler arası ilişkilerin düzenli ve istenir biçimde yürütülmesine katkıda bulunmak için de bu gereklidir. Bu nedenle boşanmış kadınların deneyimlerine kulak vermek, ihtiyaçlarını anlamak bir toplumsal sorumluluk olarak karşımızda durmaktadır. Yaptığım çalışmayla bu toplumsal sorumluluğun yerine getirilmesine küçük de olsa bir katkıda bulunmak isterim.

1.5.Sayıtlılar

- Yapılan literatür taraması aileyi, kadınlarımızın ailedeki konumunu, boşanma olgusunu, boşanmanın sebep ve sonuçlarını, boşanmış kadınların durumunu ve çevrenin etkisini yeterli düzeyde açıklayacak şekildedir.
- Görüşme soruları tezin amacına kapsam olarak uygun ve gerekli bilgiyi sağlayabilecek düzeydedir.
- Görüşmecilerin verdikleri cevaplarda dürüst ve içten bir tutum sergiledikleri varsayılmaktadır ve görüşmeler değiştirilmeden sunulmuştur.

1.6.Sınırlılıklar

- Araştırma çevreden rastgele ve sınırlı sayıda seçilmiş boşanmış kadınlar ile sınırlıdır.
- Araştırma görüşme yapılmış kişilerin verdikleri cevaplarla sınırlıdır.

1.7.Tanımlar

Aile: Evlilik ya da kan yoluyla belirli derecelerde akrabalıkları bulunan kişiler ve yasalar ile hane halkı kabul edilmiş kişilerin ortak birlikteliğidir.

Boşanma: Hukuki kurallar çerçevesinde yapılmış evliliğin, eşlerin istekleri dahilinde hiçbir bağı kalmaksızın evliğin son ermesi, feshi durumudur.

BÖLÜM II

2.Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

2.1.Kuramsal Çerçeve

2.1.1.Ailenin önemi ve değişim süreci

Aile, evlilik ya da kan yoluyla belirli derecelerde akrabalıkları bulunan kişiler ve yasalar ile hane halkı kabul edilmiş kişilerin ortak birlikteliğidir. Aile bir milletin uzun süre devamlılığını sağlayan vazgeçilmez bir unsurdur. Aynı zamanda sosyal müesseselerin bütünleşmesinde en önemli rollerden birini yerine getirmektedir. Bu yönüyle Ziya Gökalp aileyi “ toplumun en küçük modeli” olarak görmekte, güçlü aileyi güçlü millet ve devletin temeli olarak kabul etmektedir. (Kabaklı, 2008: 19).

Her toplumun kendine özgü sosyal yapısı ve bu yapıyı oluşturan karakteristik özellikleri vardır. Sosyal kurumlar bu belirleyici özelliklerin temel unsurlarıdır. Toplumsal bir kurum olan ailenin temel özellikleri:(Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007: 3).

- Aile evrensel bir kurumdur. Aile bir takım özellikler bakımından toplumdan topluma farklılık gösterse de, geçmişten bugüne kadar varlığını devam ettirmiş ve ailenin önemi tüm toplumlarda kabul edilmiştir.

- Ailenin bir yapılanma biçimi vardır. Aile bulunduğu toplumun kültürel değerleri ve hukuksal özellikleriyle ilişkili bir biçimde yapılır, aile üyeleri arasındaki roller belirlenir, toplum içindeki yükümlülükler ve toplumsal ilişkiler bu özellikler çerçevesinde şekillenir.

- Ailenin ortak amaçları vardır. Aile sosyo kültürel bir birimdir. Beslenme, barınma ve korunma, yardımlaşma, sağlıklı yaşama, çocukların duygusal ihtiyaçlarını

karşılama, çocukları topluma faydalı bireyler olarak yetiştirme, neslin devamını sağlama gibi biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal ve hukuki bakımdan yerine getirmesi gereken ortak amaçları bulunmaktadır.

- Aile toplumun temel yapı taşıdır. Toplum, aile dediğimiz sosyal kurumların bir araya gelmesinden oluşmuş, insan topluluğudur ve sosyalleşmenin getirdiği yükümlükler ilk olarak ailede öğretilmektedir.

- Ailenin yasal ve kültürel temelleri vardır. Hukuki bir takım işlemler çerçevesinde kurulan aile birliği; aile üyelerine, bir takım haklar vermiş, yasalarla aile üyelerinin hakları resmileştirilmiştir. Bu yasalar çerçevesinde aile içi ilişkiler ve toplumsal ilişkiler düzenlenmektedir. Aile; bulunduğu toplumun özelliklerine, kültürel yapısına, değerlerine, gelenek ve görenek yapısına uygun bir şekilde varlığını devam ettirip, toplumdaki kültürel değerleri nesilden nesile aktararak bu değerlerin devam etmesi sağlamaktadır.

- Aile dinamik bir yapıdadır. İnsanlığın tarihi kadar eski olan aile kurumu, insanlığın tarihindeki gelişmelere paralel olarak bir takım değişimlere uğramıştır. Yani; aile toplumdaki değişimlere duyarlılık gösteren ve gerektiğinde bünyesinde uygulayabilen bir yapıdadır, durağan değil değişimlere açıktır.

- Ailede her üyenin belli rol ve sorumlulukları vardır. Aile bireyleri arasında, birlikte yaşamının getirdiği, aile içindeki ve dışındaki statüleriyle ilişkili bir takım görev ve sorumlulukları bulunmaktadır.

- Aile ortak bir konutu ve geliri paylaşır. Aile bireyleri aynı çatı altında, ekonomik açıdan birbiriyle bağlantılı olarak ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

- Aile üyeleri arasında duygusal bağ vardır. Aile bireyleri arasında karşılıklı sevgi, saygı, hoşgörüye dayanan, yardımlaşma ve dayanışmanın bulunduğu, manevi bir bağ bulunmaktadır.

Toplumsal ilişkilerin, özellikle de birincil ilişkilerin en yoğun olduğu toplumsal birim ailedir. Aile içinde herkesin bir konumu, ona uygun rolleri ve statüsü bulunmaktadır. (Sayın, 1990:3). Ailede kardeşlik, şefkat, himaye sosyal grubun alt-sistemlerini ve ailenin özünü oluştururken, diğer yandan üreme de ona sosyal hayat alanında devamlılık sağlamaktadır. (Nirun, 1994: 15).

Aile kurumu, toplumsal düzenin sürmesinde, değişimlere ayak uydurulmasında son derece kilit roller oynayabilir. Kıray (1976)' a göre; aile, toplumsal değişimde tampon kurum işlevi görmekte, yapısal değişimlerin getireceği kopuklukları şekil ve işlev değiştirerek karşılamakta, bireylerin güvenlik gereksinimlerini değişik biçimlerde yerine getirebilmektedir. (Aktaran: Kandiyoti, 1984: 25).

Sanayileşmenin henüz tamamlanmadığı toplumlarda aile, kavram olarak 'geniş aile' şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Oldukça ilgi çekicidir ki, bu kavram asli yapı özellikleriyle bütün coğrafyalardaki bütün toplumlar için geçerli olmuştur. (Sezai, 1992: 14).

Sanayileşme öncesinde aile bir dizi geniş akrabalık ilişkilerine gömülmüştür, (geniş aile) ve ekonomik üretimin merkezindedir. Ne var ki ailenin artık böyle bir üretim birimi olmaktan çıktığı endüstri toplumuna geçiş bu geniş aileyi parçalamaktadır. Akrabalık ilişkilerinin daralmasıyla anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile ortaya çıkmıştır. O zamana kadar bilinen herhangi bir toplumdakinden daha özelleşmiş bir kurum haline gelmiştir. (Giddens,1993:117).

Karı koca ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile biçimi, üretim ilişkileri endüstrileşen toplumlarda görülür. Teknolojik toplumlarda "ben" duygusu egemendir; demokratik temelli eşitlikçi bir yapı mevcuttur. Bu ailede kararlar ortak alınır. Ekonomik güç de paylaşılmaktadır.(Kabaklı, 2008: 30).

Türkiye' de aile tipolojisi konusunda çalışma yapanlar Kıray ve Yasa kasaba ve gecekondü ailesini geçiş ailesi olarak adlandırmaktadır. Sanayi öncesi toplumlara geleneksel aile, sanayileşmekte olan toplumlara da geçiş toplumları denilmektedir. Aile de geçiş ailesi olarak kabul edilmektedir. Toplumlar sanayileşme ve kentleşme sürecine girdiklerinde toplumsal yapılarında değişiklikler meydana gelmektedir. Bu aile bir yandan kır ailesinin alışkanlıkları, tutumları ve değer yargılarıyla, diğer yandan kent hayatının etkisinde kalan bir ailedir. Tam olarak ne kır ailesinin ne de kent ailesinin özelliklerine sahip değildir. (Kabaklı, 2008: 32) .Geçiş ailesi; gecekondü ailesi, taygeldi ailesi, berdel ailesi olarak alt başlıklar halinde incelenebilir.

Özellikle, son iki asır içinde sanayileşme, kentleşme ve bunların etkisindeki yeni oluşumlar bütün sosyal kurumlar gibi, aileyi de etkilemiş, yeni şekil kazandırmıştır. Yüzyılımızın ikinci yarısında aile kurumundaki değişimler daha da dikkat çeker olmuş ve bu temel kuruma destek vermek için yeni politikalar geliştirme, yeni resmi organizasyonlar oluşturma yoluna gidilmiş, aile bakanlıkları kurulmuş, aileye destek sağlayıcı yeni politikalar izlemeye başlamıştır. Benzer gelişmeler Türkiye’de de görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları ve 1982 anayasası ailenin toplumun temeli olduğuna işaret ederek, devlete aileyi destekleme görevi yüklenmiştir. (Atalay, Kontaş, Beyazıt ve Madenoğlu,1993:1).

2.1.2.Türkler’de aile

Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre Türklerde ailenin temel özellikleri şunlardır: (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007: 10).

- Ana baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile Türklerde en eski ve en yaygın aile modelidir.
- Tek eşle evlilik (monogamy) Türk ailesinin karakteristik özelliğidir.
- Türk ailesinin temeli dışarıdan evlenmeye dayanır.
- Türklerde kadının aile içinde önemli bir yeri vardır. Kadın kocasının yanında yer alır. Kocanın olamadığı durumlarda onun görev ve yetkilerini üstlenir.
- Ekonomik hayatta kadın ve erkek işbirliği yardımlaşma söz konusudur.
- Akrabalık hem ana hem baba soyunu izler.

Osmanlı toplumunda tek tip aile modeli yoktur. Farklı aile tipolojileri ve aile yaşamları görülmektedir. Görülen bu farklılığın nedeni dini olmaktan çok bölgesel, etnik olmaktan çok coğrafidir. Osmanlı ailesinde tek eşlilik yaygındır. Serbest olduğu dönemlerde bile erkeğin bir fazla kadınla evliliği rağbet gören bir evlilik şekli olmamıştır. İmparatorluğun büyük şehirlerinde çekirdek aile tipi yaygındır. Geleneksel şehir ve köylerde ise; üretim, iş bölümü ve aileni güvenliği açısından geleneksel aile tipinin tercih edildiği görülür. (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007: 10).

Geleneksel şehir ve köylerde çekirdek aile, hayatın sürdürülmesi için uygun bir aile tipi değildir. Ailenin üretimi, yıllık tüketim stoklarının hazırlanması, kırsal alandaki işbölümü, ailenin güvenliğinin sağlanması bakımından üç kuşağın bir arada bulunması gerekir. Bu, kültür mirasının aktarımı içinde gereklidir. Genellikle hane halkının ikamet ettiği bina tipleri de birkaç kuşağı barındırmaya müsaittir. Avlu etrafında yer alan odalar veya küçük binalarda geniş aile bireyleri yaşar; aile içi eğitimde çocukların eğitimi kuşaklar etrafında yerine getirilir, tüketime yönelik malzeme; yiyecek, giyecek birlikte üretilir, hane, bir sosyal ünite olan mahalle ile organik bir bağ içindedir. (Ortaylı, 2001:5).

Osmanlı ailesi 18-19. yüzyıl İstanbul’unda çekirdek bir ailedir. Bir önceki kuşak hane içinde bulunabilir. Küçük şehir ve köylerde büyük aile ve sülale hakimdir. Bir avlu etrafında veya genişçe evde üç kuşak bir arada yaşar; oğullardan biri ayrılma ve çekirdek aile kurma eğilimindedir. Aile yan kollarıyla bazen bir mahalleyi kaplar. Anadolu kentlerinde sülale adı taşıyan mahalleler buna örnektir. 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başında ise artık İstanbul ailesinin çekirdek ailelerden oluştuğu ve İstanbul nüfusunun doğumla artmadığı son araştırmalarda ortaya çıkmaktadır. (Ortaylı, 2001:166-167).

Müslüman Osmanlı ailesinin çok zevceli bir düzene dayandığı yaygın bir kanıdır, fakat yanlıştır. Osmanlı cemiyetinde çok zevceli evlilik, ne gayriahlaki (zaten toplumda az görülür) ne de gayrikanuni bir durumdur, ama hoş karşılanmaz. Kentsel alanda eşler arasında ekonomik sosyal eğitsizlik olduğu takdirde bu evlilik servetin cazibesıyla mümkündür. Gelir grupları ve toplumsal konumları yakın eşlerin kurduğu yuvada kuma getirilmesi mümkün değildir. “ Gül üstüne gül koklamak” hemen hiçbir ailede tahammül edilen bir durum değildir. Gelir düzeyi düşük geniş halk kesiminde ise bu tür bir kurumun yerleşmesi zaten mümkün değildir. (Ortaylı, 2001: 89).

Osmanlıda boşanma yaygın değildir. Osmanlı toplumunda eşlerden birinin dul kalması ölümle olmaktadır. Bu her dinden cemaat içinde cereyan eder ve hoş karşılanmamıştır. Müslüman Osmanlı erkekleri zevcelerini hukuken kolayca boşayabilmektedirler; sadece mutallakanın (boşadığı kadının) mehrini ve nafakasını vermek zorundadırlar. Fakat sebepsiz kadın boşamak, dinen uygunsuz bir davranıştır ve

cemaat tarafından hoş karşılanmamıştır. Dolayısıyla insanlar, boşanma konusunda kanunun daha çok engeller koyduğu bugüne göre, çok daha az boşanmışlardır. (Ortaylı, 2001: 88).

Timur (1972) ve Kağıtçıbaşı (1981)'na göre, Türkiye'de çekirdek aile yapısı yaygındır; ama aile içi ilişkiler ve aileler arası yakın bağlar, pek çok aileye işlevsel geniş aile görünümü verir.(Aktaran: Kağıtçıbaşı, 1990: 22).

Kırsal ailenin üretim ve tüketim faaliyetleri bitmiş, küçük kasaba koşulları değişmiş, küçük aile; nakit gelir, gereğinde herkesin çalışmasının gerektiği bir düzen olduğu halde, aile içi üyelerinin, ilişki ve rollerinde büyük değişiklikler olmamıştır. Erkeğin rolü evinin geçimini sağlamak üzere evin dışında çalışmak ve evin dışındaki ilişkilerini düzenlemektir. Kadının rolü ise, aynı soyut düzeyde, evde herkes için çevreyi yeniden üretmek, evin içinde tüketimden üyeler arası ilişkilere kadar, her şeyi düzenlemektir.(Kıray, 1984: 72).

Aile değerlerinin evlilikle oluşan sosyal bağ ve ilişkilerin kadın ve erkeğin aile içi rollerinin anlamı, her kültürde, her sosyal grupta cinsiyete bağlı olarak değişim göstermektedir. (Kümbetoğlu, 1997: 117). Kıray, (1982) kız ve erkek çocuk ile baba arasındaki ilişkileri çoğu kez annenin düzenlediğini ve aile içi ilişkilerde tampon rolü üstlendiğini belirtmektedir.(Aktaran: Demircioğlu,2000: 38).

Evlilik içinde kadın, ailenin ve toplumun kurallarına uymakla yükümlü, bağımlı, ev kadını eş, anne, çalışan kadın rolünü bir arada yürütmek zorunda kalmaktadır. Özügürlü, (1985) çalışmasında evli kadınların (%87)' sinin, eşlerinin kendilerini değersiz görmelerinden ve evlilik içinde kişiliklerinin bastırıldığından yakındıklarını vurgulamaktadır.(Aktaran: Demircioğlu,2000: 50).

Stockard ve Johnson (1980)' a göre, aile içindeki roller, çoğunlukla geleneksel cinsiyet rollerine göre paylaşılmaktadır. Kadın ve erkeğin cinsiyet rollerini algılama biçimi geleneksel olmakla birlikte, kadının konumu aile içindeki rollerin eşit olarak paylaşılmasında etkili olabilmektedir. Kadının mesleki statüsünün yüksek olduğu

ailelerde, kadınların ev işlerinden kendilerini daha az sorumlu hissettikleri belirtilmektedir. (Aktaran: Demircioğlu, 2000: 12).

Kağıtçıbaşı (1982)'nın yapmış olduğu çalışmada kadın ve erkek cinsiyet rolleri açısından en önemli farklılığın eşi kısıtlama açısından olduğu saptanmıştır. Erkeklerin sadece (% 19.2)'si, eşleri tarafından kısıtlanırken, kadınların (% 62.5)' i kocaları tarafından kısıtlanmaktadır. Ulusal düzeyde ortaya çıkan tablo, kendini algılama ve özerkliği düşük düzeyde olan kadının, erkeğe karşı konumunu ve rollerini belirgin bir şekilde yansıtmaktadır. (Aktaran: Demircioğlu, 2000: 50).

2.1.3.Batı'da aile

Aile, toplumun ayrılmaz bir parçasıdır ve doğası gereği toplumun sosyal yapısından, değerlerinden, kurallarından etkilenir. Sosyal ve kültürel ortamlarda aileler büyük ölçüde farklılık gösterirler. Bu farklılıklar önemlidir.(Kağıtçıbaşı,1993: 63).

Batı dünyasında aile yapısının eskidiği manasında yaygın bir görüş olmasına rağmen, bu yapı yine de terk edilememiştir. Yapılan araştırmalar ailenin gençler arasında arzu edilen bir hayat şekli olarak yaşadığını göstermektedir. Gözden kaçırılmayacak bir gerçek de, ailenin artık batı toplumunun ana değerlerinin başında gelmemesidir. Gelişen toplum aileye yer aramaktadır. Bu arayış aileye manevi bir değer veren bir arayış değil, sadece sosyal gereksinimlerinden kaynaklanan bir arayıştır. Batı'da aile manevi özelliklerini her gün biraz daha kaybetmektedir.(Aslan, 2007: 21).

Son veriler Almanya'da beş milyonun üzerinde insanın nikahsız, veya belli bir dönem için beraber yaşadığını göstermektedir. Eşcinsel evliliklerin sayıları artmaktadır. Bunların yanı sıra çeşitli birlikte yaşama modelleri denenmektedir. Bu birliktelikler evliliğin reddi biçiminde değil, evliliğin yeni bir şekli olarak algılanmaktadır. (Aslan, 2007: 22).

Sosyal bilimciler açısından aile eşlerin veya edindikleri çocuklarla beraber yaşayan bir küçük grubu anlatmaktadır. Bu yapıda iki tip aile yapısı ortaya çıkmaktadır. Birincisi, (%90)'a ulaşan küçük çekirdek aile yapısıdır. Büyük aile yapısı sayıları gittikçe azalmaktadır. Son yirmi yıl içinde eksik aile yapısının, annesiz ve babasız aile

yapılarının arttığı gözlenmektedir. Sanayileşen ve değişen toplum yeni aile tipleri ortaya çıkarmaktadır. Değişen aile yapıları, ailenin reddi değil, toplumsal yapıya uyum olarak algılanmaktadır.(Aslan, 2007: 23).

Batı toplumu, aileden beklentilerini yeniden gözden geçirmek zorundadır. Geleneksel aile yapısının korunması, bir arzudan öteye geçmemektedir. Büyük aile yapılarının korunması ekonomik ve sosyal yapının kurallarına ters düşmektedir. Tüketim toplumunda insanlar bireyselleştikçe yapı daha da iyileşmektedir; fakat sosyal yapının ferdileşmesi beraberinde bazı sosyal problemleri de getirmektedir. Bu şartlarda batıda aile kendinden beklenen değerleri verebilecek bir kurum olmaktan çıkmıştır. (Aslan, 2007: 24-25).

2.1.4.Süreç içinde kadının statüsü

Sadece kadın konusunda konuşmak gerekliliğini duymak bile, bir kadın problemi olduğunu göstermektedir. Erkek üzerine konuşmak kimsenin aklına gelmemektedir, zaten buna gerek de yoktur. Bütün tarih erkeğin dünyası ile örülüdür. Kültür, sanat, bilim dünyasının her alanı ile bizi çevreleyen dünya, erkeğin dünyasıdır. (Akarsu, 1963: 5).

Her toplumda, bireye verilen değer ona duyulan saygı ve bakış açısı hiç şüphesiz o toplumun sosyo-kültürel yapısı ile ilgilidir. Bir ülkede insandan söz edilirken onu günün koşullarında yargılamak doğru olmayabilir. Özellikle o birey kadınsa haksızlık olmaktadır. Çok ilginçtir ki, dünya nüfusunun ortalama yarısını oluşturan hatta zaman zaman bu miktarın üzerine çıkabilen kadın nüfusu, sayısal gücüne rağmen sosyal statüsünde en çok değişmelere uğramakta ve problemler yaratmış nüfusu da oluşturmaktadır. Bu problem bir kadın problemi değil, bir erkek taasubu problemini oluşturmaktadır.(Doğramacı, 1992:119-120).

Eski Hint hukukunda, kadına hiçbir hak tanınmamışken, bir hukuk karşısında kadın evlenme ve varis olma hukukundan da mahrum bırakılmıştır; hatta Budizmin kurucusu olan Buda ilk zamanlarda kadının dine girmesini bile kabul etmemiştir. Dine kadınlar değil; ancak erkekler girebilmiştir. Manu kanunu ise kadını, çocukluğunda

babası, evliliğinde kocası, kocasının ölümünden sonra da oğluna veya kocasının akrabalarından birine bağlamayı mecbur kılmıştır. Babül kralı Hamurabi' nin koyduğu ve tarihte Hamurabi diye bilinen kanunda ise, erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi serbest olduğu halde metres hayatının yaşanması da kabul edilmiştir. (Kurt, 2006: 15).

Osmanlı'da geleneksel ailenin yapısı içinde en önemli üye kadındır. Fakat gerek aile içinde gerekse toplumdaki statüsü, üretim fonksiyonu ile orantılı değildir. Kadının aile ve toplum içindeki konumu; çocukların sayısı, yaşlılık ile yükselir. Üretim sürecine kendi özgür iradesiyle katılmadığı için bu toplumda erkeğin özgürlüğünden de söz etmek mümkün değildir; ancak kadının ailenin erkeğine bağımlılığı, evlilikten sonra da devam eder ve kırsal kesimdeki kadın; şehirdeki hemeinsinin aksine bir aileden diğerine transfer edilen üretim unsuru konumundadır. Bu transfer karşılığı ödenen değer, başlık, kalın veya başka terimlerle adlandırılır ki, genel sanının tersine sadece Osmanlı-İslam toplumuna özgü bir uygulama değildir. Adeta universal bir olgudur. (Ortaylı, 2001: 74-75).

Kadının boşanma talebi için geçerli olan; zevcin akıl hastalığının nüksü, cinsi yönden hoş görülme haller, gaybubet (yok olma) gibi sebepler aşağı yukarı bugünkü Medeni kanunumuzdaki boşanmayı mecbur kılan sebeplerdir. Eğer kadın zindegani (geçimsizlik ve müşterek hayatın devam edememesi hali) gerekçesiyle boşanmak ister, zevc bunu kabul ederse mehrinden vazgeçerek de boşanabilmektedirler. Boşanan kadın iddet müddeti denen bir süre sonra (52 günden ziyade) tekrar evlenmektedir. Dul ve boşanmış kadının iddet müddetini geçmesi ve yeniden evliliğinin şartlarının oluşması mahkeme tarafından izlenmektedir. Küçük yerleşmelerde cemaatin denetimi ve toplumsal kabulü, bu konuda belki bir kayıt sistemini de gerektirmiştir. Büyük kentlerde ise mahkeme sicillerine dul ve mutallakanın durumu kayıtlanmış ve daha anonim ve resmi bir denetim izlenmiştir. (Ortaylı, 2001: 88).

Kırkpınar (1998)' göre, Cumhuriyet kadını, bölgeler ve kültürler arasındaki farklılıklara ve yaşanan yoğun çelişkilere rağmen önceki dönemlerden kıyaslanamayacak ölçüde farklıdır. Bu farklılık yalnızca kadının dış görünüşünde değil, toplumsal statüsünde, kültürel yapısında, kişilik tanımlamasında tanık olunan çok yönlü bir farklılıktır. Bu değişimler, hiç kuşku yok ki, ülkede yaşanmış olan ekonomik,

toplumsal, kültürel alandaki yoğun değişmelerle paralellik göstermektedir. (Aktaran: Sağ, 2001: 18-19).

Gül (1998) Atatürk, Ocak 1923'te İzmir'de yaptığı bir konuşmada özellikle kadın ve erkeğin kalkınmada birlikte yer almaları gerektiği konusundaki düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: “Şuna inanmak gerekir ki, yeryüzünde her şey kadınlar tarafından yapılmıştır. Bir toplum onu oluşturanlardan yalnız birinin ihtiyaçlarının kazanılması ile yetinirse, o toplum yarıdan çok güçsüzlük içinde kalır. Bir millet ilerlemek ve uygarlaşmak isterse, özellikle bu noktayı temel alarak benimsemek zorundadır. Kadınlarımız da bilgili olacak ve erkeklerin geçtiği tüm öğretim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar, toplumsal hayatta erkeklerle birlikte yürüyerek birbirlerinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır.” (Aktaran: Sağ, 2001: 20).

Özden (1990)'e göre, tüm toplumlarda kadının rolü çok yönlü ve çok boyutludur. Bu nedenle kadının iş olanaklarını arttırmaya, düzeltmeye yönelik düzenleme ve politikaların başarılı olabilmesi için aynı zamanda aile içi rol ve ilişkilerin yeniden tanınması, yeni koşullara uymayan, gelişme ve uyumu zorlaştıran köhnemiş değer yargılarıyla mücadele edilmesinin yanı sıra, gerek kadın gerekse erkeğin eğitiminde ve sosyalleşmesinde köklü değişikliklere gidilmesi gerekmektedir. Bu eşitliğe yönelik içinde cinsiyete göre belirlenmiş geleneksel işbölümü yerine, cinsiyeti ne olursa olsun her bireyin yeteneğine göre işbölümünde yer alacağı yeni bir toplumsal düzende, gerek kadın gerekse erkek, kişiliklerinin çeşitli yönlerini geliştirerek en üst düzeyde verimli olabileceklerdir.(Aktaran: Sağ, 2001: 10).

Stockard ve Johnson (1980)' a göre, hem günlük yaşam hem de kültürel semboller erkek egemenliği tarafından kuşatılmaktadır; erkekler, düşünme, ve iletişim aracı olan, dil, din, kitle iletişim araçları ile kadınlardan daha değerli ve daha çok otoriteye sahiptir.(Aktaran: Demircioğlu, 2000:28).

Türk Aile Ansiklopedisinde “Kadın” ve “kadınlık” her şeyden önce bir niteliktir. İnsanın cinsiyetini belirleyen, fizyolojik bir farkla başlayıp yaşamı boyunca kişiliğinin ayrılmaz bir parçası olarak, onun gelişmesi ile bütünleşen bir özelliktir. Kadınlar kendilerini her şeyden önce anne ve eş olarak görmek üzere yetiştirilirler.

“Kadın dışarıda çalışan erkeğin rahatını sağlayan, aile ahlak değerlerine bekçilik eden bir varlık olarak algılanmaktadır.” (Sağ, 2001: 11).

Ayata ve Acar (2002:108)’ ın da belirttiğine göre, Türkiye’de orta öğretim kurumlarında bazı öğretmenlerin evliliği ve anne olmayı kızların en önemli hedefi saymakta, evlilik kadının, kendini kocasına ve çocuklarına adayacağı bir bağlılık olarak değerlendirmektedirler. Fakat evlilik farklı cinsiyetlerdeki iki kişinin kurduğu hayat ortaklığıdır. Eşlerin karşılıklı görevleri vardır, kızlara evliliği en önemli hedef olarak göstermek ve statülerindeki değişimin sadece evlenmeye, kocaya iyi bir eş olmaya, özellikle ev işlerindeki yeteneğe ve anne olmaya bağlı olarak artacağı düşüncesi kadının değerini sınırlamaktadır.

Kadın hayatının tüm evrelerinde emek harcar ve aynı zamanda toplumsal sistemin yeniden üretimi, uygun biçimde toplumsallaşmanın yeniden üretimi, emeğin uygun biçimde bakımı ve beslenmesi gibi maddi, biyolojik ve toplumsal yeniden üretimi sürdürmektedir. (Demircioğlu, 2000: 27). Günümüz toplumunda kadın, çalıştığı her konuda erkeğe oranlanabilecek ölçüde bir başarı ortaya koymaktadır. (Erten, 1976: 22).

Sucu (2007) “Boşanmış kadınların boşanma nedenleri ve boşanma sonrası toplumsal kabulleri” isimli tezinde Türkiye’de çalışan kadınların diğer kadınlara göre altı kat daha fazla boşandığının tespit edildiğini belirtmiştir. Bu durumun en önemli sebebi ise; çalışan kadınların hem evde hem de iş yaşamında iki farklı role sahip olmalarının verdiği sıkıntıdır. Kadının evine yönelmesi durumunda işinde sorunlar olmakta, işine yönelmesi durumunda ise evinde sorunlar yaşamaktadır. Erkeklerin kadınlara ev içi işlerde yardım etmemesi, ev işlerini sadece kadına ait bir görev olarak görmesi ve kadına evini ihmal ettiği gerekçesiyle anlayış göstermemesi, çalışan kadının çalışmayanlara göre yükünü daha da artırıp, evlilikte sorunlar yaşamasına sebep oluşturmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak da boşanmalar ortaya çıkmaktadır.

Çalışan kadın, evlilik içinde istismar edildiğini hissettiğinde ve evlilik dışında maddi olarak geçinebileceğini düşündüğünde evliliğini sona erdirmektedir. Eğitim düzeyinin yüksek olması direk olarak gelir ve mesleki düzeyi de etkilemektedir.

Böylece yüksek eğitilmiş kadın için, evliliğe tercih edilecek koşullar artmaktadır.(Demircioğlu, 2000: 71).

Kadının toplumdaki yeri, temelde o toplumdaki geçerli olan üretim tarzınca belirlenmektedir. TİB araştırmasına göre (1975), üretim ilişkilerinin belirlendiği bir üst yapı kurumu olan aile incelendiğinde bu kurumunda sürekli değiştiği gözlenebilir. Kentleşme ve sanayileşme toplumumuzun aile yapısını da etkilemektedir. İş bulmak üzere büyük kente göç, geçim sıkıntısını bütün ağırlığıyla duyma, kocanın yanı sıra kadınında dışarıda çalışmak zorunda oluşu aile yapısını ve aile içi ilişkileri geleneksellikten uzaklaşmaktadır.

Arat (1996)'a göre, Türkiye'de kadınların ekonomik bağımsızlıklarını elde edememelerinin en önemli sebebi eğitimsizliktir. Her konuda karar alma sorumluluğunu erkeğe veren geleneksel kültür aynı düzeyde olmamakla birlikte toplumun her kesiminde benimsenmektedir. Örneğin ülkemizin gelişmiş batı bölgelerinde yaşayan erkeklerin (%49)'u, doğu bölgelerinde yaşayan erkeklerin (%60.2)'si kural olarak erkeklerin daha akıllı olduklarını, batı'daki erkeklerin (%56.3)'ü, doğu'dakilerin (%73.4)'ü, “evde kocanın karısı üzerinde mutlak otoritesi olduğunu ve kadının her zaman kocasına itaat etmesi gerektiğini” ve en önemli batı’ da yaşayan erkeklerin (%35.9)'unun, doğu’da yaşayan erkeklerin ise, (%56.7)'sinin “kadının kocasına itaat etmediğinde, kocanın onu dövmeye hakkı olduğu” görüşünü benimsemektedirler. (Aktaran: Demircioğlu, 2000:101).

Günümüzde birçok ülkede, mevcut aktif nüfusun bir kısmını oluşturan kadınlar kalkınmanın dayandırabileceği insan kaynakları içinde kabul edilmektedir. Öte yandan kadınlar, yapısal düzenlemenin sonuçlarına da iştirak etmektedirler. Aktif nüfus ve istihdam içinde kadın ve erkeklerin yer ve rolleri önemli farklılıklar arz etmektedir. Bu nedenle, özel bir öneme sahip kadınların durumu, yapısal düzenlemelerin olumsuz etkilerinden çalışanların korunmasına yönelik politikalar kapsamında önemle ele alınmalıdır. Bu duruma koşul olarak, bütün nüfusa yönelik ve insan kaynaklarından potansiyel olarak en iyi şekilde yararlanma amacı taşıyan politikalar kadınların tüm kapasitelerinin sınırları ölçüsünde ekonomik faaliyetlere etkin şekilde katılmalarını ve

mesleksel isteklerini gerçekleştirmelerini sağlayacak özel koşulları içeren bir şekilde oluşturulmalıdır.(Sağ, 2001: 10).

Kağıtçıbaşına (1990)'a göre, Türkiye'de kadınların konumu incelenirken perspektiflerden birinde kamusal alana ağırlık verilip Cumhuriyet döneminin hukuki, siyasi ve kurumsal reformları göz önüne alınabilir. Cumhuriyet öncesi dönemde ve Orta Doğu'nun diğer toplumlarıyla karşılaştırıldığında bu reformların, kadınların kamusal katılımının giderek artmasındaki yansımaları gerçekten olağanüstüdür. 1926 yılında dinsel kanunlar külliyyatı olan Şeriye' den medeni hukuka; çok eşlilikten tek eşliliğe; boşanma, mülkiyet, çocukların yönetimi konularında eşit olmayan hukuki haklardan eşit hukuki muameleye; siyasi katılımsızlıktan 1930'da yerel seçimlerde, 1935'te de genel seçimlerde olmak üzere tam seçme hakkına geçilmesi gibi hukuki reformlar çok önemlidir. Bu reformlar, kadınların, kanun tahtında cinsiyet olarak ayrı tutulup eşit olmayan muamelelere maruz bırakılmalarının sona erdirilmesinin resmi kalıplarını oluşturmuştur. (Aktaran: Sağ, 2001: 11).

Değişmenin ailenin daralması yanında rol ve fonksiyonlarında da olduğu gözlenmektedir. Genel olarak çocuk sahibi olmadan başlayan ve çocuk yetiştirmeye kadar giden bir bilinçlenme, geleneksel baba otoritesinin zayıflaması, çocuklara tanınan serbestlik, karı-koca arasındaki açık ve olumlu bir iletişimin başlaması, ev işlerini, çocuk bakımını paylaşma gibi kentsel tutum ve davranışlar ailenin farklılaşmasına, ailenin bir bireyi olan kadının aile içi statü ve kararlarda söz sahibi olmasına ve ev içi rollerin hiç değilse bir bölümünü koca ve çocuklarla paylaşır hale gelmesine etki etmiştir. (Onat, 1993: 23-24).

Demircioğlu (2000: 50) "Boşanmanın çalışan kadının statüsü ve cinsiyet rolü üzerine etkisi" isimli tezine göre, kadının iş gücüne katılımı erkeğe olan bağlılığını azaltmıştır. Aile içinde erkeklere ayrıcalıklı bir konum veren eski statü düzeni parçalanmaya başlanmıştır. Günümüzde artık erkek evin geçimi için kadından yardım beklerken, kadında ev işlerinde erkekten yardım beklediğini belirtmektedir.

Topçuoğlu (1977)'na göre, modern toplumda kadın, eskisi gibi her ne pahasına olursa olsun evli kalmaya razı olmamaktadır. Günümüzde, her eziyete razı olup

ayrılmama kadınlar için fazilet sayılmaktan çıkmıştır. Bu durumun, kadının başka bir evlilik yapmayı mümkün görmesi ve sosyo- ekonomik statüye sahip olmasıyla ilişkili olduğunu açıklamaktadır.(Aktaran: Kaya, 2009: 63).

Önceleri bir kadının boşandıktan ya da ayrıldıktan sonra ayakta durabilme yeteneği, esas olarak yeni bir eş bulmasına bağlanmaktadır. Ne var ki bağımsız bir gelir ya da önceki eşten, akrabalarından ya da devletten sağlanan gelir desteğiyle, bu türden sınırlamalar Avrupa’da ortadan kalkmıştır. Yalnız anneler, zor koşullarda da olsa artık kendi olanaklarıyla ayakta durabilmektedir. Dahası bir an önce evlenmeleri yönündeki baskılar azalmıştır. (Goody, 2004:1993).

2.1.5.Türk medeni kanununda boşanma

Boşanma; hukuki kurallar çerçevesinde yapılmış evliliğin, eşlerin istekleri dahilinde hiçbir bağı kalmaksızın evliğin son ermesi, feshi durumudur. Tarih boyunca boşanma bütün toplumlarda yalnızca iki kişinin beraberliğinin sona ermesi olarak görülmemiş, aile birliğinin önemine verilen değere bağlı olarak farklı biçimlerde ele alınmış, çeşitli dinlerin ve kültürlerin boşanmaya yaklaşımları farklı olmuştur. (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007:317).

Geçmişte, Osmanlı İmparatorluğu’nda uygulanan Şeriat hukukunda; kocanın kadına “boş ol” demesiyle evlilik birliği sona ermiştir. Kadının iradesi önemli değildir. Evlilikte kadının hiçbir güvencesi yoktur. Kadınların boşanmaktan, kapı önüne konulmaktan, ödleri kopmaktır, boşanmamak için de ellerinden geleni yapmaktadırlar. Çünkü baba evinden “bu evden gelinliğine çıkar ancak kefenine girersin” sözleriyle uğurlanmışlardır. Bu bağlamda evlilik birliğinin devamı için kadın, kendi istek, duygu ve düşüncelerini asla öne çıkaramamaktadır. Hep kocasının istediğine, duygu ve düşüncesine uygun olarak yaşamak zorundadır. Kocasının ve hatta ailede bulunan diğer erkeklerin isteklerini yerine getirmekle yükümlüdür. Asırlar boyu devam eden bu yaşam biçimi kadını ikincil konuma sokmuş, pasifleştirmiştir. (Ekşioğlu, 2007: 27).

Avrupa'daki Rönesans ve Reform hareketleri 17.yüzyıla gelindiğinde yeniden yapılanmaya yol açmıştır. 18.yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ülkeleriyle askeri, ticari ve diplomatik ilişkilerinin artması ve yabancı dilde eğitime önem verilmesi yeni eğilimlerin paşa konuklarında aydın ve reformist erkekler tarafından, kadın hakları da dahil olmak üzere, tartışılmaya başlanmasına yol açmıştır. (Ekşioğlu, 2007: 28).

Bu gelişmeye paralel olarak, artık kendileri de yabancı dil öğrenen Osmanlı kadınları, insan hakları kaynaklı kitapları orijinallerinden okumuştur. Sivil Toplum Kuruluşlarının ilk çekirdeğini toplantılar yapmaya başlamışlar ve bu, medeni haklarını elde etmek için uzun ve zor bir mücadele etmişlerdir. Yüz elli yıl devam eden kadın hakları mücadelesinden ve Cumhuriyetin ilanından sonra, 17 Şubat 1926'da 1926'da medeni kanun'un kabulü, kadınlara çok önemli haklar getirmiştir. Bu haklardan en önemlisi evlenme ve boşanma konusundadır. Eski ve yeni medeni kanunlarımız, evlenmenin, yani, evliliğin kurulmasının evlendirme memuru önünde, boşanmanın, yani evliliğin sona ermesinin de hakim kararı ile yapılmasını öngörmüştür. (Ekşioğlu, 2007: 28-29).

Günümüzde daha çok yaygın olan, boşanmanın geçerli nedenlere ve hakim hükmüne dayanması sistemi, boşanma yasağı ile boşanma serbestliğinin uzlaşması şeklindedir. Eski Türk hukukunda boşanma serbestliği erkek için söz konusu olmuş, erkeğe dilediği zaman eşini boşayabilme hak ve yetkisi verilmiştir. Kadın ise ancak belli nedenlerin varlığı durumunda boşanmayı isteyebilmektedir. İslam hukukunda da boşanma, kural olarak erkeğe tanınmış bir hak olup erkek tek başına vereceği bir kararla evlilik birliğini sona erdirmektedir. Bununla birlikte eşlerin karşılıklı anlaşmasıyla ya da beyanıyla belli durumlarda boşanma gerçekleşebilir. Ancak genel prensip olarak İslam hukuku eşler arasında sürekli bir yaşam ortaklığını öngörmektedir. Ülkemizde yürürlükte olan Türk Medeni Kanunu'na göre boşanma, ancak taraflarda, boşanma için geçerli nedenlerin varlığı halinde ve kararıyla mümkün olmaktadır. (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007:328).

Medeni kanunumuzda kabul edilen boşanma nedenleri, özel boşanma nedenleri ve genel boşanma nedenleri olarak ikiye ayrılır. Bir başka açıdan mutlak ve nisbi

boşanma nedenleri olarak ikiye ayrılır. Mutlak boşanma nedenleri; zina, hayata kast, terk, pek kötü muamele, onur kırıcı davranış, ayrılık ve eşlerin anlaşamamasıdır. Nisbi boşanma nedenleri ise, akıl hastalığı suç işleme, haysiyetsiz hayat sürme ve evlilik birliğinin sarsılmasıdır.(Keskin, 2007: 11).

2.1.6.Kültürel açıdan boşanma

Günümüzde oldukça sık görülmesi ve özellikle çocukları etkilemesi nedeniyle pek çok araştırmacıyı bu konuda çalışmalar yapmaya yöneltmektedir. Özellikle 1970’li yıllardan sonra, klinik, sosyal bilimler ve psikolojik alanlarda boşanmanın bireyler üzerindeki etkilerini araştıran çalışmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. (Arifoğlu, 2006:6).

Türkiye’de boşanma konusunun araştırma verilerine ve istatistiklerine göre başlıca özellikler şöyledir: (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007: 319).

- Çeşitli ülkelerin kaba boşanma oranları incelendiğinde, diğer ülkeler arasında Türkiye’nin en alt sırada yer aldığı görülmektedir. Boşanma oranının düşük olma nedeni aile bağlarının sağlamlığı ve geleneklerine bağlı bir toplum olma özelliği ile ilişkilendirilebilir.
- Kaba boşanma oranları bölgeler arası farklılığına bakıldığında, Ege Bölgesinin en yüksek boşanma oranına sahip olduğu görülmektedir. En düşük boşanma oranı Güneydoğu Anadolu bölgesine aittir.
- Boşanmalar daha çok evliliğin ilk 6-10 yıllık döneminde meydana gelmektedir.
- Türkiye’de boşanmaların en önemli nedeni geçimsizliktir. Boşanma nedeni olarak ikinci ve üçüncü sırada terk ve zina gelmektedir. Şiddetli geçimsizlik resmi kayıtlarda en önemli neden olarak görülse de, bunun boşanmanın gerçek nedeni olmadığı, genellikle üzerinde anlaşılmış hukuki bir terim olduğu herkesçe bilinmektedir.
- Yaş grubu ve yüzdelerine göre boşanma yüzdeleri incelendiğinde, boşanmaların en fazla 30-34 yaş grubu erkeklerin, 25-29 yaş arası kadınların evliliklerinde meydana geldiği görülmektedir. İkinci sırada ise 20-24 yaş arası kadın ve 25-29 yaş arası erkeklerin boşanmaları söz konusudur.

- Boşanana çiftlerin yarısının çocuksuz olması, çocukların varlığının boşanmayı engelleyici bir etmen olduğunu ortaya koymaktadır.

Medeni Kanun'un boşanma konusunda kadın ve erkeğe tanıdığı eşit haklara rağmen bu, Doğu Anadolu'da araştırmalara göre, gerçekte daha çok erkeklerin kullanabileceği bir hak olarak kalmıştır. Kadınların boşanmayı istedikleri durumlarda dahi, erkeklerin gerek aile içinde, gerekse toplumsal olarak egemen konumda olmaları nedeniyle, kocanın da boşanmayı isteyip istemediği, aile ve çevreden gelen baskılar ve bunları destekleyen geleneksel ve dini yasalar, kadınların Medeni Kanun'da öngörülen boşanma hakkını kullanmalarını engellemektedir. (İlkkaracan,1998: 13).

Resmi nikah ve tek eşli evlilik, Türkiye'de Medeni Kanun'un getirdiği yeniliklerden üzerinde en çok durulana olmuştur. Buna rağmen, Medeni Kanun'un kabulünden yetmiş yıl sonra, Doğu'da her beş kadından birinin yalnızca dini nikahı vardır ve başka bir deyişle, Doğu'da yaşayan kadınların beşte biri Medeni Kanun'un boşanma, nafaka, eşten miras ve velayet gibi aileye ilişkin konularda tanıdığı hakların hiç birinden yararlanamamaktadır. Resmi nikahı olmayan kadınların (% 92.9)'u istemelerine rağmen resmi nikahları olmadığını belirtmişlerdir. Kadınlar bunun nedenlerini, kocanın başka bir eşle resmi nikahı olması (% 31. 1) kocanın resmi nikah istememesi (% 29. 7) ihmalkarlık (% 10. 5) evlenme sırasında yaşlarının Medeni Kanun'un evlilik için şart koştuğu yaş sınırının altında olması (% 9. 6) olarak sıralanmaktadır. Gösterilen diğer nedenler arasında (%14. 6) henüz çocuk doğurmamış olan kadınlar için "eşlerinin ancak çocuk doğurduktan sonra resmi nikah yapacağı" ağırlık kazanmaktadır. Kadınların (%4. 5)'i ise soruyu "bilmiyorum," diye yanıtlamıştır.(İlkkaracan, 1998:3).

Boşanmanın kadınlar açısından bu denli olanaksız görülmesinin önemli bir nedeni, kadınların çok azının çocukların velayeti, nafaka ya da mal bölüşümü gibi haklardan faydalanabileceklerini düşünmeleridir. Kadınların yalnızca (% 35. 4)'ü nafaka alabileceğini, (% 27. 3)'ü evlilik süresince edinilen malların bölüşümünün söz konusu olabileceğini, (%26. 9)'u boşanmada daha fazla kusurlu eşin koca olduğu ispat edebildikleri takdirde maddi tazminat alabileceklerini düşünmektedir. Resmi nikahı

olmayan kadınlar için, beklendiği gibi bu oranlar daha da düşüktür. (İlkkaracan, 1998 : 15).

Şiddetin kültürel kökleri incelendiğinde, boşanma konusunda da namus ya da töre cinayetleri ile karşılaşmaktayız. Bir şiddet biçimi olarak namus cinayetleri, toplumunun kültüründen ve değer siteminden kaynaklanmaktadır. Namus cinayetlerindeki sert ve acımasız töre, cinsel davranışa ilişkin gelenek ve göreneklerden etkilenir. Töre ve namus cinayetlerinin görüldüğü yerlerde, kadın cinsel saflığını korumalıdır. Erkeğin de sorumlulukları söz konusudur. Kendine bağlı kadınların (eşi, kızı, kız kardeşi, annesi veya yakın akrabası) namusunu korumalıdır.

İstanbul - Nüfusbilim Derneği'nin Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı desteğiyle yaptığı araştırma, Türkiye'de namusun kadının ve kadın cinselliğinin kontrol edilmesi olarak algılandığını ortaya koymuştur. Araştırmaya göre genç erkekler bekaret ve boşanma konularında da hoşgörüsüzdür. Türk Dil Kurumu'na göre "namus"un sözlük anlamı, toplum içindeki ahlak kurallarına karşı beslenen bağlılık, dürüstlük ve doğruluktur. İstanbul, Adana, Şanlıurfa ve Batman'ın farklı mahallelerinde yapılan görüşmeler ise, Türk halkının bu kavramın sadece kadınlar için geçerli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Görüşme yapılan kentlerin hepsinde, namus kavramının "kadın, kadın bedeni, kadın cinselliği ve bunun kontrol edilmesi" olarak algılandığı gözlenmiştir. (<http://www.turhukusitesi.com>, 20.11.2010 tarihinde erişildi).

"Başbakanlık insan hakları başkanlığının töre ve namus cinayetleri raporu" (2008:3)'na göre, sorun bugünden yarına çözülebilecek tek boyutlu bir sorun değildir. Sorunun çözüme kavuşturulabilmesi; ancak, sistematik, kapsamlı ve uzun yılları gerektiren çabalarla ve bu konudaki azim ve kararlılıkla mümkün olabilecektir. Devletin, medyanın, meslek kuruluşlarının, üniversitelerin, sivil toplum örgütlerinin işbirliği bu alanda başarının elde edilmesinde hayati derecede öneme sahiptir.

Basında da kadına yönelik şiddet haberlerine çoğunlukla rastlamaktayız. Radikal gazetesindeki "boşanmak isterken töre kurbanı" başlıklı yazıya göre, Mardin' de bir dereye bulunan cesedin, boşanmaya hazırlanan 25 yaşındaki kadına ait olduğu ve dereye atılmadan önce boğulduğu belirtilmektedir. Cinayetten tutuklananlar ise; genç

kadının eşi ve iki erkek kardeşidir.(<http://www.radikal.com,20.11.2010> tarihinde erişildi).

Adana'da da benzer bir olayda ise; boşanmak üzere olduğu eşinin dışında, bir başkasından hamile kalarak kürtaj yaptırdığı iddia edilen 25 yaşındaki ablasının boğazını koyun gibi kesen 23 yaşındaki erkek kardeşi “Kız kardeşimi geneleve düşmesin diye öldürdüm” demiştir.(<http://www.kazete.com,20.11.2010> tarihinde erişildi).

“Boşanmak isteyen eşe töre dayağı” isimli haberde ise; 31 yaşındaki kadın eşine boşanmak istediğini söyleyince, “töremizde boşanma yoktur” diyen 34 yaşındaki eşi tarafından boş araziye götürülüp, feci şekilde dövülmüştür. Kadın yakınları tarafından Erzurum’ da hastaneye kaldırılmıştır.(<http://www.kenthaber.com,20.11.2010> tarihinde erişildi).

“Onurlu bir yaşam için töreye başkaldırı” başlıklı yazıda ise; berdeli reddedip, sevdiği adama kaçan kadının, daha sonra üzerine getirilen kumayı istemeyip dört çocuğuyla birlikte, yoksul; ama onurlu mücadelesi anlatılmaktadır. Üzerine kuma gelince çocuklarını da alıp Şanlıurfa’dan Çukurova’ya gelen 37 yaşındaki kadın, bazı geceler çocuklarıyla aç yattığı, kışın donduğunu belirtmektedir. Halen nikahlı eşinden neden boşanmadığı sorulduğunda kocasından boşanmayı aklının ucundan bile geçirmediğini şöyle belirtmiştir:"Töreye, kumaya başkaldırdım ama bizim geleneğimizde koca boşamak olmaz, bunun sonu ölüm olur. Bu yüzden boşanmak için mahkemeye bile başvurmadım" demiştir.(<http://www.haber7.com,20.11.2010> tarihinde erişildi).

Radikal gazetesi(2007) haberine göre; Yüzüncü Yıl Üniversitesi araştırma görevlisi Dr. Aynur Tunç Van’da 1995-2005 yılları arasında görülen 196 boşanma davasını incelemiştir. Bu araştırmaya göre;1995- 2005 yılları arasında, Türkiye genelinde üç kat artış gösteren boşanma davaları, Van ‘da dört kat artış göstermiştir. Mahkeme kayıtlarında “şiddetli geçimsizlik” ibaresiyle yer alan boşanma nedenlerinin altında çok çeşitli nedenler olduğunu belirten Tunç, bu nedenlerin dava açan kişilerle yaptığı yüz yüze görüşmelerle açıklığa kavuştuğunu bildirmiştir. Buna göre, Van’da

yaygın biçimde görülen geniş aile modeli ve kuma olgusu, evlilikleri olumsuz yönde etkileyerek boşanmalara neden olmaktadır. Kumadan olma çocukları kendi nüfuslarına geçirmeyi kabul etmeyen 15 kadın, kaçırılarak ya da berdel yoluyla evlenmeye zorlanan 10 kadın ve geniş aile modeli içinde yaşamak istemeyen 19 kadınla yüz yüze görüştüğünü belirten Tunç, törenin hem evlilikte hem de boşanmada hala çok etkili olduğunu vurgulamaktadır.(Aktaran: Kaya, 2009: 64).

“Başbakanlık insan hakları başkanlığının töre ve namus cinayetleri raporu” (2008:4-5)’na göre, bölgesel açıdan bakıldığında, töre ve namus cinayetlerinin en çok, sanılanın aksine, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde değil, Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgelerinde görüldüğü ortaya çıkmıştır. Marmara bölgesi, 294 (%28), Ege bölgesi, 217 (%20), İç Anadolu bölgesi, 220 (%20), Güneydoğu Anadolu bölgesi, 141 (%12), Doğu Anadolu bölgesi, 94 (8), Akdeniz bölgesi,84 (%6), Karadeniz bölgesi,71 (%6)’dır. En çok görüldüğü iller ise; İstanbul, 167 (15), Ankara,144 (13), İzmir,121 (%11), Diyarbakır, 69 (%6), Bursa,58 (%5), Antalya, 46 (%4)’dür. Töre ve namus cinayetlerinin bu şehirlerde en çok görülmesinin nedenleri bu şehirlerin her yıl artan bir şekilde göç alan şehirler olması ve göç olgusundan kaynaklanan sorunların; (yetersiz barınma olanakları, eğitimsizlik, işsizlik, yoksulluk, kalabalık aileler) yoğunlukla yaşandığı iller olmasıdır.

2.1.7.Türk edebiyatında kadın

Özellikle kırsal kesimde aile içerisinde kızlara bakış hiç de iç açıcı değildir. Kız çocuğunun bireyselliğinden ve söz hakkından söz etmek pek mümkün değildir. Onlarla ilgili kararlar, ya anne-babaları, ya erkek kardeşleri veya toplumun belirlediği kurallar tarafından verilir. O, evde erkek çocuktan sonra gelen, ikinci plandaki bir varlıktır. Kız çocuklarının ailedeki yeriyle/rolüyle ilgili bu anlayışa en güzel örnek, Hidayet Sayın’ın 1965’te yazdığı *Pembe Kadın* adlı oyundur. Pembe Kadın, anne olarak, yetişkin durumdaki kızı Kezban’ın tüm sorumluluğunu üzerine alır ve kızına, uzun süreden beri kendilerini terk etmiş olan kocasına saygı gösterip güvenmesini telkin eder. Pembe, kızı üzerinde otoriter bir tavır sergiler ve 30 yaşına gelmiş kızının evlenme isteğine de karşı çıkar. Serseri ve sorumsuz kocasının nerede olduğunu öğreninceye kadar kızının kendisiyle birlikte yaşamasını ister ve bunda da ısrar/inat eder. Pembe,

kendilerini yıllar önce terk eden kocasını savunur. Ancak Kezban, içinde bulundukları kötü duruma sebep olarak annesinin inatçılığını gösterir ve onu suçlar. Evlenmeye son derece arzulu olan otuz yaşındaki Kezban, annesinin sevmediği bir erkek tarafından istenmektedir, annesinin tüm uyarılarına rağmen onunla kaçmayı göze alır. Ancak kızının o istemediği adama doğru koştuğunu gören Pembe Kadın, hiç tereddüt etmeden kızını öldürür. Evlilik gibi bir meselede Pembe tamamen bir diktatör gibi davranır. Kezban'da annesini bu konuda ikna etme ve kendini ifade etme yoluna gitmez. Belki de toplumda evlenmeyi çok arzulayan ve bunu açıktan söyleyen kızlara pek hoş bakılmadığından böyle davranır. Pembe, bir anne olarak kızının bireysel isteklerine ve duygularına önem vermez. Belki de kendi evliliğinde yaşadığı sorunlar onun bu tutumunda etkilidir. O da kızının evlenip de kendisi gibi mutsuz olmasını istememektedir.(Aktaran: Gülendamlar, 2007:168-169).

Bekir Yıldız'ın *Bir Nazlı Vardı* (1975) adlı öyküsünde, öykünün kahramanı olan Nazlı için evlilik sırasında ödenen başlık parasının, bir ihanet şüphesi üzerine Nazlı'nın kocası tarafına geri verilmesi durumu ortaya çıkar. Nazlı'nın babasının iki seçeneği vardır: Ya parayı geri ödemek veya kızını öldürmek. Öykünün bir yerinde, Nazlı'nın, babasının gerçekten gülmesine bir kez tanık olduğu, onun da kendisinin satıldığı gün olduğu anlatılır. Nazlı ailesinin parayı geri vermemesini ister ve ölümü tercih eder. O, kaderine razıdır ve babasından kendisini öldürmesini ister. Ancak babası bunu yapamaz ve kızını başlık parası ile birlikte kocasının ailesine geri gönderir. Öyküde, Nazlı'nın ailesi onun durumu için hiçbir acıma ve merhamet emaresi göstermez. Ayrıca o, suçsuzluğunu onlara açıklamayı istediği halde onlar ona açıklama yapma veya kendini savunma hakkı bile tanımazlar. Ana-baba da toplumdaki sosyal geleneğe/töreye uymak zorundadır. Nazlı suçsuz bile olsa bu onun kaderini değiştirmez. Dolayısıyla gerçeği öğrenmenin de bir anlamı yoktur.(Aktaran: Gülendamlar, 2007:171).

Yine Bekir Yıldız tarafından kaleme alınan *Reşo Ağa* (1968) adlı öyküde de, benzer bir olay ele alınır. Ancak bu kez öyküdeki kız, kaçırılır. Kıza fiziksel olarak bir zarar verilme bile kızın babası, olaydan sonra hem kızını hem de kızını kaçıranı öldürür. Üstelik kızın annesi, kızının ölümünden hemen sonra, kızının ölümüne ailenin

onuru temizlendiği (!) ve acımadığını herkese göstermek için mahallenin halka açık hamamına gider.(Aktaran: Gülendam, 2007:171).

Aynı yazara ait *Davut ile Sedef* (1969) adlı öyküde ise, olaylar farklı bir yaklaşımla sunulur. Burada, kızlarını seven iyi bir babanın töre ve toplumsal baskı karşısındaki çaresizliği gözler önüne serilir. Bu öyküde, kızlarına çok bağlı olan baba, adetlerin zorlamasıyla, birinci kızı Sedef'i namusuna leke getirdiği gerekçesiyle öldüren kocası Davut'a, töre gereği ikinci kızını başlık parasının karşılığı olarak istemeye istemeye vermek zorunda kalır. Bu öyküler hepimizin bildiği ve sadece o yıllarda değil bugün de yaşadığımız bir gerçeği esas alarak kaleme almıştır. Eğer kırsal alandaki bir kız, toplumun gözünde “namusu lekelenmiş” damgasını yemiştir onun toplumda neredeyse hiç kıymeti ve yaşama hakkı yoktur. Ayrıca böyle toplumlarda, kentli toplumlardakinin aksine, baba-kız ve anne-kız arasındaki duygusal bağların da sağlıklı olmadığı ve olumlu ilişkilerin de toplumsal baskı yüzünden pek işe yaramadığı görülmektedir.(Aktaran: Gülendam, 2007:171-172).

Füruzan'ın *Edirne'nin Köprüleri* (1971) adlı öyküsünde; anne, kızının evlenmeye hazır olduğu görüşündedir. Ve bu öyküdeki evlilik kızın fikri de alınarak ve onun lehine güzel bir sonuçla gerçekleşir. Kız, annesinin kendisine de seçim hakkı tanımasından memnundur. Şu da göz ardı edilmemelidir ki, başlık parasından dolayı ve kendi istekleri dışında evlendirilen kızların anlatıldığı eserler: Ülkemizin daha çok Doğu kısmında geçen olayları ve erkek bakış açısından anlatır. Bu son olay ise, ülkenin batısında geçer ve bir kadının bakış açısından anlatılmaktadır.(Aktaran, Gülendam, 2007:172).

Bir başka kadın yazarımız Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* (1973) adlı romanında, Aysel ile annesi arasındaki ilişki anlatılmaktadır. Okumak isteyen Aysel'e annesinin kendisiyle aynı dar rolü (ev içine ait bir rol) empoze etmek, kızını da kendisi gibi görmek ve yetiştirmek istemesinden, kendi okuyamamışlığının öcünü alır gibi, kızına ev işi buyurmasından dolayı araları bozulur. Her iki örnekte de anneye etkin bir rol verilmiştir. Kırsal kesimdekilerin aksine, kızların kaderlerini belirlemede, toplum ve onun koyduğu normlar yerine kızlarının geleceğine dair kılavuzluk yapmak isteyen anneler ağırlıktadır. (Aktaran: Gülendam, 2007:172).

Fakir Baykurt, *Ham Meyvayı Kopardılar Dalından* (1959) başlıklı öyküsünde kırsal kesimdeki ana-kız ilişkisine değinir. Bu ilişkinin duygusallığı ve içimizi yakan yönü, kızının talihini etkilemekte aciz kalan bir annenin çektiği acıdadır. Bu anne duldur ve evli dört kızının dışında 12 yaşında beşinci bir kızı vardır ve bu küçük kızı zengin komşularından birinin oğluyla istemeyerek evlendirilmiştir. Evlilik için çok küçük olan kız, sürekli kocasının evinden annesinin evine kaçmaktadır. Kızının bu içler acısı durumuna üzülen ancak onu bu durumdan kurtarma adına çözüm olarak elinden bir şey gelmeyen bu anne, sadece kızının acısını/sıkıntısını mümkün olduğunca hafifletmeye çalışır. Kıza gelince, yaşına ve henüz gelişmemiş fiziğine ve psikolojik yapısına bakılmadan ondan bir gelin olarak görevlerini yerine getirmesi beklenir. Bu görevler de, öncelikle çocuk doğurmak -özellikle de erkek çocuk- ve kocasını cinsel yönden tatmin etmektir. (Aktaran: Gülendam, 2007:172-173).

Bekir Yıldız, *Kesik El* (1968) ve *Avrat* (1969) adlı öykülerinin girişinde erkek çocuğun kırsal kesimdeki önemini vurgulayan sahneler yer verirken Fakir Baykurt da *Yaren Dede'nin Taşları* (1959) adlı öyküsünde bir kadının çocuk doğururken ve yetiştirirken geçirdiği safhaları ve yaşadığı sıkıntıları anlatır. Yukarıda da değindiğimiz, özellikle kırsal kesimdeki yaygın anlayışa göre kadın, erkeğine çocuk yapmakla ve onun cinsel ihtiyaçlarını karşılamakla görevlidir ve erkeğin bu anlamda istediği gibi kullanacağı ve ekeceği bir tarla hükmündedir. Bu anlayış, Cahit Atay'ın *Ana Hanım-Kız Hanım* (1964) oyununda biraz da farklı bir yöntemle gözler önüne serilir. Kız Hanım, 5 yıllık evlidir ancak çocuğu yoktur. O, kocası Ali'nin iktidarsız olmadığını herkese ispatlamak ve sorunun kendisinde olduğunu göstermek için kocasına ikinci bir eş almak üzere kocasının ödemesi gereken başlık parasını temin etmeye çalışır. Halk gözünde kocanın verimliliği şüphelidir ve ilk eşi kocasına önyak olarak ikinci bir eş aldırır ve böylece hem kocasının adını temize çıkarmayı hem de aileye bir çocuk kazandırmayı hedefler. Bekir Yıldız'ın *Kuma* (1969) adlı öyküsünde de çocuk sahibi olmaya çok hevesli olan bir kadının evine ikinci bir kadını yani bir kumayı kabul etmeye hazırlanışı anlatılır. Bekir Yıldız'ın *İt Ağası* (1969) adlı öyküsünde de aşık olduğu bir kadını elde etmek için genç kızını bu kadının erkek kardeşine vermeyi ve başlık için de karısının altınlarını elinden almayı planlayan evli bir adamın öyküsü anlatılır. Kocasının bu kararı karşısında direnen kadın, kocasının boşama tehdidini

duyunca, yine toplumsal yapıdan kaynaklanan çekincelerle, kocasına boyun eğmek zorunda kalır. Kırsal kesimin büyük bölümünde bir kadın açısından evlilik, güvenliğinin garantisi olarak algılanır. Bu öyküde kadının evli kalabilmek için katlandığı sıkıntılar belki aşırı görülebilir ancak ne yazık ki çok az da olsa bugün bile Anadolu'nun bazı yerlerinde yaşanan gerçekleri temsil etmektedir. (Aktaran: Gülendam, 2007:174-176).

2.1.8.Boşanmanın nedenleri

Ülkenin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun evlilikleri çözülme tehlikesiyle karşı karşıya bırakan çeşitli etmenler vardır. Bunlar; gelir, çalışma ve eğitim durumu, evlilik yaşı, yerleşim yeri, çocuklar çiftin anne babasının evlilik dengesi, din ve mezheptir. (Arıkan, 1992: 29).

Aldatma, aldatılma, sorumsuzluk ve ilgisizlik, dayak, kötü muamele İçki kumar, eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması, terk etme, çocuk olmaması, evin geçimini sağlayamama, yüz kızartıcı suç, çocuklara karşı kötü muamele, eşin ailesinin karışması gibi sebepler TÜİK verilerinde belirtilen boşanma sebepleridir.(<http://www.tuik.gov.tr>, 20.10.2009 tarihinde erişildi).

Mott ve Moore (1979) Kırdan kente göçün evlilik dengesini olumsuz etkilediğini belirtirler. Onlara göre kent yaşamına uyum gerçek anlamda kentleşememe kimlik bunalımına, yabancılaşmaya, soyutlanma duygusuna ve sosyal destek kaybına yol açarak eşler üzerinde gerginlik yaratır. Bu gerginlik, evlilik dengesizliğine ve boşanmaya yol açar. (Aktaran: Arıkan, 1992: 32).

Levinger (1970) ve Becker (1981)' e göre, çocukların varlığıyla evlilikte dengesizlik ve boşanma arasında bir ilişki vardır. Ancak çocuklar tek başına evlilikte dengesizliğe veya boşanmaya neden olmazlar; yolunda gitmeyen bir evlilik için gerilim kaynağı olarak boşanma sürecini etkileyebilirler. Çocuklu kadınların boşanma oranı, çocuksuzlardan daha düşüktür. Çocukların varlığı boşanmalarda “caydırıcı” olabilir. Bu görüşe göre bağımlı çağdaki çocuklar (okul öncesi çağda ve özellikle iki yaşın altında) daha fazla zaman, çaba ve masraf gerektirdiği için ebeveyni boşanmadan caydırmaktadır. (Aktaran: Arıkan,1992: 32).

Kağıtçıbaşı (2002)'na göre, Türkiye'de çocuk sahibi olmak, aile olmakla ilişkilendirilmekte ve çocuk anne baba için gelecek teminatı olarak görülmektedir. Kağıtçıbaşı'nın araştırması Türkiye'de, metropollerde yaşayan kadınların (%40)'ının çocuklarını yaşlılıkları için güvence olarak gördüğünü belirtmektedir. Bu oran az gelişmiş illerde(%61)'e, kırsal kesimde ise (%77)'ye çıkmaktadır.(Aktaran: Kaya, 2009:137).

Boşanmada yalnızca bireysel ayrılıklar rol almaz. Sosyo- ekonomik nedenler de önemli bir belirleyici etkidir. Kimi kez sosyo-ekonomik nedenler, bireysel nedenler gibi ortaya çıkarır ve çatışmaları hızlandırır. (Portakal, 1997: 13).

Aile içi çatışmaların en kötü sonucu olan aile içi şiddet, boşanmaların en başta gelen sebeplerini oluşturur ve aile içi şiddetten en çok etkilenen bireyler ise kadınlardır. Bora ve Üstün (2005:104) kişinin öznellik kapasitesini örseleyen engelleme ve baskının en çok aileler tarafından kadın ve erkeğe uygulandığını belirtirken, erkeğin yetişkinlik yıllarında baskının hafiflemesine rağmen özellikle kadına yönelik denetimin yaşamının sonuna kadar devam ettiğini belirtirler.

Öztürk (2008: 79)'ün, "Türkiye'de aile içi şiddet, kadın sığınma evleri ve din" isimli tezine göre; Türkiye' de aile içi şiddet konusunda pek çok farklı araştırma vardır. En temel çalışmalar içinde Başbakanlık Aile Araştırma Kurumunun 1995 yılı araştırmasına göre, araştırmaya katılanların (%57. 7)'si uğradığı şiddetin ilk evlilik günlerinde başladığını (%18)'lik kısmı şiddetin ilk çocukluktan sonra başladığını belirtirler. Aynı araştırmada kadınların(%61)'i çok uzun süreden beridir şiddet gördüklerini, yine bu araştırmaya göre kadınların (%84)'ü sözel şiddet, (%78)'i fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtirler.

Kaya (2009: 144)' nın "İstanbul'da yaşayan boşanmış kadın ve erkeklerin deneyimleri" isimli tezinde belirttiğine göre; fiziksel şiddetle ilgili deneyimler "tokadı" anlamlandırmaları arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bazı kadınların tokadı fiziksel şiddet olarak algılamaması ilginçtir. Tokadı dayaktan ayrı tutan ve fiziksel şiddet kapsamında değerlendirmeyen kadınların, maruz kaldıkları fiziksel şiddeti,

hissettikleri fiziksel şiddete göre, değerlendirdikleri ve yoğun bir acı hissettiklerinde dayaktan saydıkları belirtilmiştir.

Kadınların aile içinde uğradıkları çeşitli hak ihlallerine karşı olmalarına rağmen haklarını savunamamalarının önemli bir nedeni eşleri tarafından uygulanan şiddettir. Kadınların dörtte üçü eşinin sözel şiddetine, yarısından fazlası ise fiziksel, manevi ve cinsel şiddetine maruz kalmaktadır. Kırsal alanda yaşayan kadınlar kentte yaşayanlara oranla daha fazla şiddete maruz kalmakta, fakat kır-kent arasındaki farklar hiçbir şiddet türü için (% 15)'i geçmemektedir. Kadının ve eşinin eğitim düzeyi yükseldikçe maruz kalınan şiddet azalmaktadır. Buna rağmen, ortaokul ve üstü eğitim almış kadınlarda dahi eşinin kendisine bağırdığını, hakaret ya da küfür ettiğini, aşağıladığını söyleyenlerin oranı (% 66.4) manevi eziyete uğradığını söyleyenlerin oranı (% 32.5) dayak, tekme, yumruk, tokat gibi fiziksel şiddete maruz kalanların oranı (% 31.0) eşinin kendisine tecavüz ettiğini belirtenlerin oranı ise (% 25.1)'dir. Bu oranlar, eşi en az ortaokul mezunu olanlar için sırasıyla (% 66. 1), (% 42.), (% 40. 3) ve (% 32. 7)'dir. Görüldüğü gibi, yüksek eğitim guruplarında da önemli oranlarda şiddet yaşanmaktadır ve şiddetin engellenmesi açısından kadının eğitim düzeyi, eşin eğitim düzeyine göre daha etkindir.(İlkkaracan, 1998: 18-19).

İlkkaracan (1998: 19)'a göre, Doğu Anadolu'da da kadınların büyük bölümü diğer tüm kadınlar gibi, eşinin şiddete yönelik davranışlarını hiçbir zaman haklı görmediklerini belirtmiştir. Buna rağmen, kadını ayrımcılığa uğratan yasalar ve uygulamalar, şiddeti doğal olarak gören kültürel ortam, ekonomik yoksunluk, kadının boşanmasının kabul görmemesi, polise karşı duyulan korku ve çekingenlik gibi çeşitli nedenlerden dolayı çoğu kadın kendilerini eşlerinin şiddetine karşı son derece savunmasız hissetmektedir. Kadınların yalnızca (% 22. 1)'i yaşadığı şiddet nedeniyle evden bir süre için ayrılmış olduğunu, (% 14. 7)'si ise ailesi, arkadaş ya da komşularından yardım istediğini belirtmişlerdir. Evi tamimiyle terk edenlerin oranı (% 2. 9)'da kalmaktadır. Karakola ya da bir sağlık kurumuna başvuranların ya da şikayet dilekçesi verenlerin oranı yok denecek kadar azdır (sırasıyla % 1.2, % 1.3, % 0.2).

Kaya (2009: 147)'nin "İstanbul'da yaşayan boşanmış kadın ve erkeklerin deneyimleri" isimli tezinde belirttiğine göre; Türkiye'de erkekler kadınlarda "hata"

olarak gördükleri şeyleri düzetmek adına, şiddet uygulama hakkına sahip olduklarını düşünmektedirler. Erkeklerin şiddet uygulaması kadar düşündürücü olan nokta, kadınların fiziksel şiddete sessiz kalmaları ve boşanma nedeni olarak vurgulamamalarıdır. Fiziksel şiddetle ilgili bunca bulguya karşılık, yalnızca dar gelirli ailelere mensup kadınlardan bazıları boşanma nedenleri arasında eşlerinin sorumsuzluğuna öncelik verirken sonra, maruz kaldıkları fiziksel şiddet ile ilgili açıklama yapmışlardır.

White (2000)'göre, Türkiye'de yapılan antropolojik bir araştırmada, erkekler tarafından kadınlar “nesne” olarak görüldüğü ve erkeklere itaat etmek zorunda olduğu belirtilmektedir. Emek itaat ve hizmet Türkiye toplumunda kadın kimliğinin bir parçası olarak görülmektedir. Bir kadının kocasından dayak yemesi, toplum kurallarının ön gördüğü iyi ev kadını rolünü yerine getirememesi yüzünden kocası tarafından cezalandırılması olarak görülmekte ve normal karşılanmaktadır. Bir kadın tarafından kocası tarafından dövülmesi ve bunun çevre tarafından bilinmesi utanç vericidir.(Aktaran: Kaya, 2009: 147).

Kaya (2009: 142)'nin “İstanbul'da yaşayan boşanmış kadın ve erkeklerin deneyimleri” isimli tezinde belirttiğine göre; kadına yönelik şiddet konusunda çalışan Şahmaran kadın dayanışma merkezi yetkililerinin verdiği bilgide, 2003 yılında merkeze başvuran kadınların (%47)'si, fiziksel şiddete maruz kaldığını belirtirken, 2006 yılında bu oran (%60)'a ulaşmıştır. Merkez yetkilileri bu artışı kadınların şiddet konularını konuşma eğilimlerinin artmasına, saklama eğiliminin ise, gittikçe azalmasına bağlamaktadır.

Kadına yönelik aile içi şiddet, kültürel, coğrafi, dini, toplumsal ve ekonomik sınırları aşan kültürel düzeyde bir sorundur. İnsan hakları açısından, toplumsal cinsiyet temelinde bir insan hakkı ve özgürlük ihlali olan kadına yönelik aile içi şiddet, kadınların toplumsal ve ekonomik yaşamda yerlerini alma haklarından çeşitli biçimlerde yoksun kalmalarına, bunun da ötesinde fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları yaşamalarına, sakat kalmalarına ve yaşamlarını yitirmelerine neden olmaktadır. Aile içi şiddet vakalarının önemli bir kısmında, suç failleri çoğunlukla eş veya kadının birlikte olduğu kişiler ve/veya diğer aile bireyleridir. Uluslararası araştırmalar, fiziksel şiddetin

özellikle kadının eşi veya birlikte olduğu kişi/kişiler tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca kadına yönelik şiddetin fiziksel, duygusal, ekonomik ve sosyal etkileri sadece kadınlar üzerinde değil çocuklar, aileler ve toplumda da kendilerini göstermektedir. (Ergöçmen, Üner ve Yiğit, 2009: 19).

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının var olan potansiyellerini gerçekleştirmelerinin önündeki en önemli engellerden birisi olmaya devam etmektedir. Özellikle kız çocukları ve kadınlar, çekirdek aile içinde, geniş aile bağlamında, sokakta, okulda ve iş hayatında; fiziksel, ekonomik, psikolojik ve cinsel şiddete maruz kalmakta; yaşanan şiddetin kız çocuklarının okuyamamasından, kadınların toplumsal hayata etkin katılamamalarına, kadınların çocuklarına uyguladıkları şiddetin artmasından, istenmeyen evliliklere, sakatlıklardan ölümlere kadar çok kapsamlı sonuçları olmaktadır. (Altınay ve Arat, 2007: 11-12).

Türkiye ‘de 1980’ li yıllardan itibaren kadın hareketlerinin çabaları sonucunda cinsiyete dayalı aile içi şiddet, kamuoyunun ve devletin gündeminde önemli bir sorun alanı olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu konuda özellikle ulusal mevzuata ilişkin birçok çalışma yürütülmüş ve kadına yönelik şiddetle mücadele için şiddet mağduru kadınların korunması, desteklenmesi ve faillerinin cezalandırılması konusunda gerekli yasal düzenlemeler yapılarak olumlu gelişmeler elde edilmiştir.(Ergöçmen, Üner ve Yiğit, 2009: 21).

Uluslar arası kamuoyu kadına yönelik şiddeti insan hakları ihlali olarak ele almış olması, ulusal düzeyde bu konunun devletlerin sorumluluğuna verilmesi sağlanmıştır. Kadına yönelik şiddetle mücadele, Türkiye’nin imzalamış olduğu uluslar arası sözleşmeler ve Birleşmiş Milletler kararıyla devletin öncelikli sorumlulukları arasında yer almıştır. (Ergöçmen, Üner ve Yiğit, 2009: 21).

2000’li yıllarda Anayasa da dahil tüm yasalarda kadın_erkek eşitliğini güvence altına alacak gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Kadın-erkek eşitliği ilkesi, Anayasa’nın 41. Ve 66. maddelerinde 2001 yılında 10. Ve 90. Maddelerinde 2004 yılında yapılan değişikliklerle güçlendirilmiştir. Anayasa’nın 10. maddesi kadın erkek

eşitliğinin yaşama geçirilmesinden devletin sorumlu olduğunu hükme bağlamıştır. (Ergöçmen, Üner ve Yiğit, 2009: 22).

2.1.9.Boşanmanın sonuçları

Yörükoğlu (1994)'na göre, boşanma eşler için mutsuz bir evlilikten çıkmış olsa da ailenin yıkımı, dağılması demektir. Ayrılmanın mutlak gerekli olduğu durumlarda bile boşanmayla sorunların biteceğini düşünmek yanlıştır. Boşanma eşleri ekonomik yönden sarsar, ruhsal yönden örseler, toplumdaki durumların etkiler. Bu nedenle, boşanma evlilik öncesi özgürlüğe tam bir dönüş veya kurtuluş sayılamaz. Boşanmış eşler üzerinde yapılan bir araştırmada boşanmış erkeklerin, evli erkeklerle göre beş kat yüksek oranda boşanmış kadınların da evli kadınlara göre üç kat yüksek oranda ruhsal bozukluk saptanmıştır. Bu bulgular iki biçimde yorumlanabilir; ya mutsuz evlilikler eşlerde ruhsal uyumsuzluklara sebep olmakta ya da ruhsal uyumu bozuk olanların evlilikleri kısa sürmektedir. (Aktaran: Keskin, 2007: 25-26).

Boşanma, çoğu kez bireylerde sosyal, ekonomik ve ruhsal sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunlar, hem kadınlarda hem de erkeklerde görülmekle birlikte literatürde kadınların erkelere göre daha yoksulluk çektikleri ve örselendikleri görüşü ağır basmaktadır. (Arıkan, 1992: 33).

2.1.10.Boşanmanın kadınlar üzerindeki etkisi

Kadınlar, boşanmaya bağlı olarak ortaya çıkan sorunları erkeklere göre daha yoğun yaşayan kesimdir. Bunun sebebi hem bireysel hem de toplumsal etkenlerle ilişkilidir. (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007:321).

- Kadınlar olaylara daha duygusal yaklaşır ve daha kolay, yoğun etkilenirler.
- Türkiye’de kadınlar üzerindeki toplumsal baskı diğer gruplardan daha fazladır.
- Ülkemizde geleneksel değerlerle de ilişkili olarak kadınların öğrenim düzeyi ve sosyal statüsü düşüktür.

- Evli kadınların büyük bir bölümü ekonomik yönden eşine bağımlıdır.

Boşandıktan sonra yaşanan ekonomik sıkıntı, kadın açısından yaşanan sorunların başında gelmektedir. Evlilik sürecinde, evi dışında herhangi bir işte çalışmayan ve eşinin kazancını paylaşan kadın boşandıktan sonra ciddi bir ekonomik kriz yaşamaktadır. Boşandıktan sonra yaşanan diğer önemli sorun ise, toplumun boşanmaya ve boşanmış kadına bakışı ile ilgilidir. Kadına yönelik baskı hem ailesinden hem de çevreden gelmektedir. (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007:322).

Yörükoğlu (1997)'na göre, boşanmanın eşler için çok çetin bir durum olduğu belirtilmiştir. Bu zor durumun özellikle baba evine sığınmak zorunda kalan kadın için, daha da katlanılmaz hal aldığı belirtilmiştir. Buna iş bulma telaşı ve eğer varsa çocukların sorumluluğu da yüklenirse kadında karamsarlık kendine ve eşine kızma, bedensel yakınmaların görüleceği belirtilmiştir.(Aktaran: Keskin, 2007: 26).

Boşanma süreci seminerleri düzenleyen Dr.Fisher (1998)'in kendi hazırladığı boşanmaya uyum ölçeğine göre, boşanan kişinin ortalama bir yıl içinde düştüğü krizden çıktığını belirtmektedir. Krizden çıkış sürecini bir dağa tırmanmaya benzeten Fisher, zirveye ulaşmak için bazı kişilerin üç ya da beş yıl arasında bir süreye ihtiyaç duyduğunu da söylemektedir.(Aktaran: Kaya, 2009: 64).

Arıkan, (1992)“Yoksulluk ve evlilikte geçimsizlik ve boşanma” isimli araştırmasında yoksul boşanmış kadınların (% 81. 4)' ünün toplumun genelde boşanmış kadınlara kötü gözle baktıklarına inandıkları saptanmıştır. Bu kadınların (%45)'i herkesin (% 37. 4)' ü erkelerin kötü gözle baktığını, sadece (%10)'u kadınların böyle düşündüğünü ileri sürmüştür. Aynı araştırmada boşandıktan sonra çevrenin kendisine bakışının değiştiğini düşünen kadınların (%42. 2) gibi önemli bir oranda olduğu saptanmıştır. Çevrenin bakışında değişiklik algılayan boşanmış kadınlara göre bu değişiklik çoğunlukla “kötü gözle bakma”dır. (%48.5) Acıma (%32. 4)' lük bir oranda belirtilmiştir. Boşanmış kadınlar çevrenin bakışından nasıl etkilendikleri sorusuna başlıca şu yanıtlar verilmiştir:

- Moral bozukluğu (% 55)

- Gurur kırılması (% 28. 6)
- Akrabalarla aranın açılması (% 6. 6)
- Oturulan semtin değiştirilmesi (% 5. 5)
- Arkadaşlarla aranın açılması (%4. 4)

Yoksul boşanmış kadınların toplumdan beklentilerinin başında manevi destek (ilgi, anlayış, yakınlık vb) gösterilmesi (% 34. 7) evlilere davranıldığı gibi davranılması (29. 7) ve kötü gözle bakılmaması (% 16. 7) beklentileri yer almaktadır. Verilerde yoksul boşanmış kadınların beklentileri arasında en düşük oranı (%15. 8) ile maddi destek beklentisi oluşturmaktadır. (Arıkan, 1996: 18).

Bu verilere göre, boşanmış kadınların toplumda manevi anlamda destek görme beklentisinin ne kadar yüksek olduğunu, çevrelerinin anlayış ve ilgisine ne kadar ihtiyaç duyduğunu görmekteyiz. İstekleri sadece toplumda bir yer edinmek, daha rahat bir biçimde, kötü gözle bakılmadan ve dışlanmadan, hayatlarını sürdürmek olan, bu kadınlar üzerindeki toplum baskısının ne kadar büyük olduğunu, yoksul boşanmış kadınların maddiyata çok fazla ihtiyaç duydukları halde; manevi desteğe ve anlayışa öncelik verdiğini belirten araştırma verilerinde de görmekteyiz.

2.1.11.Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisi

Boşanma kararı ve sonucu aile üyelerinin tümünü etkiler ancak, bundan en çok etkilenenlerin başında çocuklar gelir. Bir evliliğin başa çıkılamayan sorunlarla sürdürülmesinin yaratacağı olumsuz etkiler, bazen boşanmanın etkisinden çok daha fazla ve yıkıcı olabilir. Boşanmanın nedeni ve şekli çocukların boşanmadan ne kadar etkileneceğini belirler. Çocuğun en çok zarar gördüğü dönem, eşler arasındaki çatışmaların doruk noktasına ulaştığı ve boşanma kararının verildiği dönemdir. Bu dönemde çocuklar her türlü tartışmadan ve çatışmadan uzak tutulmalı, eşlerin birbirlerine gösterdikleri tepkilerden çocuğun etkilenmesini önlemelidir. Boşanma çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyen ve çeşitli davranış bozukluklarının ortaya çıkmasına neden olan bir durumdur. Bu olumsuz etkilerin en aza indirilmesi boşanma süreci ile sonrasında ana babanın tutumları ile doğrudan ilişkilidir. (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007:322).

Yapılan araştırmalara göre boşanma sonrası görülen etki sorunların şunlardır. (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007:322-323).

- Boşanmadan dolayı anne babayı veya kendisini suçlama
- Ebeveynlerinin boşanmış olmasından utanç duyma
- Boşanma sonrası yaşamında meydana gelen değişmeler nedeniyle öfke ve kızgınlık hissetme
- Birlikte olamadığı ebeveyne büyük  zlem duyma ve kimi zaman bundan diğer ebeveyni sorumlu tutma
- Okul başarısında düşme
- Arkadaş ilişkilerinde başarısızlık
-   e kapanma
- Söz dinlememe, inatçılık, isyankarlık gibi olumsuz davranışlar gösterme
- Kötü alışkanlıklar edinmeye eğilim başlama

Boşanmanın  ocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirebilmek için; (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 200: 323).

- Ebeveynler birbirlerine dostça davranmalı
-  ocuklarına yeterince zaman ayırmalı, ihtiya ı olan ilgi ve sevgiyi göstermeli
- Çocuklar taraf tutmaya zorlanmamalı ve çocuğun bu durumundan yararlanmasına izin verilmemeli
- Ayrılan eşin olumsuz yanları sürekli vurgulanarak çocuğa ebeveyni k t lenmemelidir.

Anne baba arsındaki evlilik bağı; sevgi, saygı ilmekleri ile örülü olmalıdır. Bu bağı kuvvetlenmesinde evin neşesi olan çocukların rolü büyüktür. Fakat bazen evliği kurtarmak için çocuklar da yetersiz kalır. Sosyalleşmeyi önemli ölçüde etkileyen aile kurumundaki sorunlar, aile bireyleri arasındaki bağdaki kopukluk çocukları da doğrudan etkilemektedir.(Arıkan, 1996: 229).

Camara (1986)'ya göre, genellikle okul öncesi çağda çocuklar ana- babalarının boşanmalarını tam anlamıyla kavrayamamaktadırlar. Bununla birlikte “ben merkezli” olmaları nedeniyle boşanmaların kendileri yüzünden gerçekleştiğini iyi davranırlarsa ana- babalarının bir araya geleceğini düşünme bilmektedirler. (Aktaran: Arıkan, 1996:229).

Wallerstein ve Kelly (1980) ise bu çağlarda ana- babasının ayrılmasını tam olarak algılayamayan çocuklarda tüm yaşam boyu terk edilme korkusu gelişebileceğini belirtmektedir. Okul çağındaki çocuklarda (7-11 yaş) boşanmadan ana babayı suçlama, içe kapanma, altını ıslatma, derslerde başarısız olma annenin ya da babanın yaşadığı kişiyi kıskanma gibi durumların görülebileceği belirtilmektedir. Ayrıca oyun arkadaşlarına daha çok zaman ayırmaktadırlar. (Aktaran: Arıkan, 1996:229).

Eşler arasında yaşanan çatışmanın, çocuklar üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalarda, genel olarak çocuğun cinsiyeti, çevresinden algıladığı sosyal destek ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, boşanma öncesi ve sonrasındaki anne-baba ilişkisinin niteliği, boşanmanın üzerinden geçen süre gibi bazı değişkenlerin, çocuğun davranış ve uyum problemlerini yaşama olasılığını ve derecesini etkilediğini göstermektedir. (Özen, 1998: 22).

Yapılan araştırmalar boşanma sonrası erkeklerde kızlara göre daha fazla davranış problemine rastlandığı saptanmıştır. Yine çocuğun kişilik özellikleri ne kadar olumlu ise boşanma gibi stresli bir sürece uyumu da o derece iyi olmaktadır. Zeki, becerikli, iç disiplini olan benlik saygısı yüksek ve espri yeteneği olan çocuklar, yaşamlarında karşılaştıkları stresli olaylara çevrelerinden destek alarak daha kolay uyum sağlamaktadırlar. (Arifoğlu, 2006: 14).

Rohery (2000) ve Emery (2005)' nin çalışmalarına göre, çocukların uyumu iki aşamada incelenmektedir. İlk çocuğun boşanmaya kısa süreli uyumudur. Bu süreç çocuğun, boşanma sonrası bir iki yıl yaşadığı; aile içi çatışmalar, iletişim eksikliği, ekonomik koşullar ve psikososyal stresler gibi olumsuz etmenlerin varlığından etkilenmektedir. Bu dönemde çocuklar, bilişsel, duygusal, sosyal ve davranışsal olarak etkilenecek, içsel çatışmalar yaşar ve psikososyal streslere maruz kalır ve ailedeki bu

değişim süreci sonucunda kısa süreli bir yas dönemi yaşarlar. Boşanmayı izleyen ilk bir yılda çocukların, korku, üzüntü, öfke, suçluluk, yalnızlık, reddedilme, gerileme, kayıp, sevilmemeye, suçluluk gibi durumlar gösterdiği belirtilmiştir. Bunların yanı sıra; okul, uyku yeme sorunları, mide baş ve göğüs ağrıları, kramplar gibi fiziksel sorunlar da yaşayabilmektedirler. (Aktaran: Arifoğlu,2006: 15-16).

İkinci aşama, çocuğun boşanmaya uzun süreli uyumudur ve genelde ailede yaşanan değişim sürecine uyum uzun sürede yaşanmaktadır. Bu süreç, boşanma sonrasındaki ilk iki yıl içinde başlayarak yetişkinliğe kadar devam edebilmektedir. En sık yaşanan sorunlar ebeveynler arasında çatışmanın devam etmesi ve çocuklardaki duygusal ve davranışsal bozukluklardır. Boşanmaya uyum konusundaki uzun süreli çalışmalarda 1-2 yıl içinde normale döneceği bildirilmekle birlikte boşanma sonrası 20 yıl süren uyum sorunlarında dikkat çekilmektedir.(Arifoğlu, 2006: 16).

2.1.12.Boşanmanın erkekler üzerindeki etkisi

Boşanma erkek içinde çeşitli güçlükleri beraberinde getirmektedir. Boşanma sonrası duruma uyum için belli bir sürenin geçmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşanan sorunlar ve etkililik dereceleri farklılık göstermekle beraber boşanmanın her iki tarafta da yarattığı duygusal boşluk benzer nitelikte hissedilmektedir.(Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007:323).

Araştırma sonuçlarına göre boşanmış erkeklerin karşılaştığı önde gelen sorunlar şunlardır:(Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007:323).

- Velayet annedeyse çocuklara özlem duyma (%71. 6)
- Ev ve kendi işlerini yapmakta güçlük çekme (%62. 6)
- Ruhsal duygusal sıkıntı (%58. 6)

Ülkemizde çocukların velayeti genellikle anneye verilmekte, babaların çocuklarıyla birlikte olmaları çoğu zaman sorun yaratmaktadır. Bu durum özellikle gerilimli boşanmalarda daha çok yaşanmaktadır. Evle ve kendisiyle ilgili işleri yapmakta erkeğin karşılaştığı güçlük, evlilikte cinsiyete dayalı geleneksel iş bölümünün

bir sonucu olarak görülmektedir. Daha önce tümüyle kadının üstlendiği yemek, temizlik, ütü gibi işlerin yapılması erkek için sorun olmaktadır. Sırf bu nedenle erkeğin yeniden evlenmesi hem kendisi hem de çevresi tarafından zorunluluk olarak görülmektedir. (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007: 323).

2.1.13.Çevrenin boşanmaya bakış açısı

Bora (1995) boşanmanın pek çok sorunu birlikte getirdiğini belirtirken, zor bir evlilik geçirse de “Kocasıdır sahipsiz kalmaktan yine iyidir” nitekim “sahipsiz kadınların başlarına neler geldiğini herkes bilir” şeklinde çevre tarafından evliliğini sürdürme konusunda teşvik edildiğini belirtmektedir.

Bora ve Üstün (2005)’e göre, Türkiye’ de evlenmek, yetişkin olmanın bir ifadesi olarak algılansa da kadınlar, evlendikten sonra da denetim altında yaşamaya devam etmek zorunda kalmaktadırlar. Boşandıktan sonra ailelerinin kadınlar üzerindeki denetimi, onların hem özel hareket alanlarını hem de sosyal alanlarını kısıtlayarak devam etmektedir.

Geleneksel rol beklentilerinin değişmesinde eğitimin büyük payı vardır. Eğitim düzeyi yüksek olanların boşanmaya ve boşanmış bireylere ilişkin daha olumlu tutumlara sahip oldukları bilinmektedir. Bu grup, boşanmaları günah, utanılacak bir durum olarak görmemektedir. Her türlü çabaya karşın çözülmeyen sorunlar karşısında boşanmayı son ancak sağlıklı bir çözüm olarak tanımlayabilmektedir. Buna karşılık eğitim düzeyi düşük olanların yüksek eğitilmiş gruplara kıyasla boşanmış bireylere bakış açılarında acıma, öfke hatta tiksinti gibi duygular daha ağır basmaktadır. Dolayısıyla boşanmaya ilişkin olumsuz tutumların oluşumunda bilgi eksikliğinin etkisi de göz ardı edilmemelidir. Bu boyutta yanlış bilgilenmenin, ön yargılı olmanın yüksek eğitilmiş bireylerde daha az olduğu anlaşılmaktadır. (Arıkan, 1996: 14).

Yaş açısından bakıldığında ise bireylerin yaşamlarında yaşa bağlı olarak farklı değerlendirmeler yaptıkları söylenmektedir. Thornton (1985)’ a göre, değişen değerleri gözleyen gençlerin özellikle yeni fikirlere daha açık olduğunu, daha ileri yaşlardaki yetişkinleri ise geleneksel değerleri daha fazla benimsediklerini; dolayısıyla değişim

dönemlerinde yeni fikirlere ve davranış kalıplarına adapte olabilmeye daha isteksiz olduklarını savunmaktadır. (Aktaran: Arıkan, 1996: 14).

Muhafazakar kesim boşanmaya belirgin biçimde karşı olduklarını belirtirken, tümüyle olmasa da, ekonomik bağımsızlık beklentisi olan, üst düzeyde eğitim alan, yalnızca eş ve anne rolleri dışında, çalışan kadın gibi rolleri de olmasını isteyen kadınların boşanmaya karşı diğer kadınlara kıyasla daha hoşgörülü tutumları olduğu saptanmıştır. (Arıkan, 1996: 15).

Poroy (2005)' a göre, bugün Türkiye'de kadın erkek ilişkilerinde egemen olan konular, evlilik, bekaret ve egemen olma duygusudur. Evliliğin pek çok kadına göre sosyal güvence sayılması kadınları ve evlilikleri yıpratmaktadır. Aşk, cinsellik ve sevgi gibi konuların, bu duyguları yaşayan çifti ilgilendirmesi gerekirken, Türkiye'de bu konular çiftin anne babasının, yakın çevresinin ve devlet kurumlarının ilgilenmesi gereken konular olarak görülmektedir.(Aktaran: Kaya, 2009: 61-62).

Demircioğlu (2000:103)'nın,“Boşanmanın çalışan kadının statüsü ve cinsiyet rolü üzerine etkisi” isimli doktora tezine göre, boşanma olgusu farklı çevrelerde farklı yorumlanmaktadır. Geleneksel değerlerin yoğun olarak yaşandığı, sosyal çevrelerde, boşanma hoş görülmezken; kadının statüsü açısından da önemsiz bir rol oynamaktadır. Toplum tarafından onaylanma düzeyi, boşanma sonrasında kadının statüsü açısından önemli olmaktadır. Bu bağlamda eğitim düzeyi ve mesleki statü, sosyal çevre ile etkileşimde belirleyici olarak kadının boşanmayı algılama ve yeni yaşam düzeyi ile başa çıkabilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Kandiyoti (1997: 114) ataerkil sistem içinde, kadınların somut olarak karşı karşıya kaldıkları ezilmenin niteliğindeki farklılıkların, yalnızca aynı sistemin farklı ifadeleri ya da aşamaları olduğunun, kabul edilmesi gerektiğini söylemektedir. Sınıf, kast, ve etnik kökene bağlı olarak çeşitlilik gösterebilen herhangi bir toplumda, kadınların hayat stratejilerini, içinde bulundukları sistemden kaynaklanan bir dizi somut zorunluluk çerçevesinde kurduklarını ileri süren Kandiyoti, bu durumu “ ataerkil pazarlık” terimiyle ifade etmektedir. Bu durum, iki cins arasında geçen, her iki cinsin de rıza gösterdiği zaman içinde değişebilen ve yeniden tanımlanabilen bir ilişki bağı

olarak tanımlanabilir. Ataerkil pazarlıklar toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden kurulması sırasında bir takım mücadelelere ve tarihsel dönüşümlere açıktır.

Thornton (1985)' un araştırmasında boşanmış kadınların tümünün “çocukları varsa eşler anlaşmasalar bile birlikte kalmalıdır” görüşüne karşı çıkmışlardır. Aynı değerlendirmede bulunan evli kadınların oranı(%77)'de kalmıştır. (Aktaran: Arıkan, 1996:15).

Williams (1982)'ın araştırmasında ise Güneydoğu Anadolu' da halkın “halkın boşanmaya inanmadığını” kadının kocasını aldatması gibi ağır durum dışında boşanmanın onaylanmadığı saptanmıştır. Boşanmanın onaylanmamasının diğer bir gerekçesinin de mahkemede boşanmak için gerekli işlemlerin kırsal kesim insanı için zaman alıcı ve güç bulunması etkili olmaktadır. Araştırmacıya göre özellikle kentsel kesimde boşanmış bireylere yönelik tutumlar değişmektedir. Kentlerde boşanmış bireylerden oluşan nüfus görece yüksek olduğu için boşanmış kadınlara ilişkin damgalayıcı tutumlar da azalmaktadır. Boşanmışlık hala “istenmeyen bir statü” olmakla birlikte giderek yaşanmaktadır. (Aktaran: Arıkan, 1996: 15).

Goode (1956)'nin araştırmasına göre, boşanmış bireylerin arkadaşlarının ve aile üyelerinin boşanma olayına farklı boyutlarda tepki verdiklerini, boşanmayı en güçlü onaylayanların –oğulları değil de- kızları boşanan ebeveynler olduğu saptanmıştır. (Aktaran: Arıkan, 1996: 15).

Spanier ve Thompson (1956)' da aile üyeleri ve arkadaşları boşanmış bireye verdikleri desteğin süreklilik taşıdığını, ebeveynlerin Goode' nin araştırmasındaki gibi en büyük desteği verdiklerini, en az desteğin ise boşanılan eşin ebeveynlerinden geldiğini ortaya koymuşlardır. (Aktaran: Arıkan, 1996: 15).

Akpınar (1988)' ın İsveç' e göç etmiş Türkler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada ise Türk göçmenlerinin aile değerleri ile İsveç toplumunun bireysel değerleri arasında çok ciddi bir çatışma olduğu saptanmıştır. Türk göçmenler, boşanma nedenleri ve evlilikte çatışmaları çözme tarzları ne olursa olsun aile yaşamının önemine ve boşanmanın düşünülmesi gereken “en son” çare olduğuna inanmaktadırlar. Boşanmış

birey olmak ve tek ebeveynli aileye sahip olmak, benimsenmiş aile normlarında ciddi bir sapma olarak kabul edilmektedir. Bunun sonucu olarak da evlilikte stres durumunda çift, öncelikle aile birliğini bozmadan çözüm arayışına yöneldikleri belirtilmektedir. (Aktaran: Arıkan, 1996: 17).

2.2. İlgili Araştırmalar

Demircioğlu (2000:103)'nın“Boşanmanın çalışan kadının statüsü ve cinsiyet rolü üzerine etkisi” isimli doktora tezine göre, boşanma olgusu farklı çevrelerde farklı yorumlanmaktadır. Geleneksel değerlerin yoğun olarak yaşandığı, sosyal çevrelerde, boşanma hoş görülmezken; kadının statüsü açısından da önemsiz bir rol oynamaktadır. Toplum tarafından onaylanma düzeyi, boşanma sonrasında kadının statüsü açısından önemli olmaktadır. Bu bağlamda eğitim düzeyi ve mesleki statü, sosyal çevre ile etkileşimde belirleyici olarak kadının boşanmayı algılama ve yeni yaşam düzeyi ile başa çıkabilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Thornton (1985)'un araştırmasında boşanmış kadınların tümünün “çocukları varsa eşler anlaşmasalar bile birlikte kalmalıdır” görüşüne karşı çıkmışlardır. Aynı değerlendirmede bulunan evli kadınların oranı(%77)'de kalmıştır. (Aktaran: Arıkan, 1996:15).

Williams (1982)'ın araştırmasında ise, Güneydoğu Anadolu’ da halkın “halkın boşanmaya inanmadığını” kadının kocasını aldatması gibi ağır durum dışında boşanmanın onaylanmadığı saptanmıştır. (Aktaran: Arıkan, 1996:15).

Goode (1956) boşanmış bireylerin arkadaşlarının ve aile üyelerinin boşanma olayına farklı boyutlarda tepki verdiklerini, boşanmayı en güçlü onaylayanların oğulları değil de- kızları boşanan ebeveynler olduğu saptamıştır. (Aktaran: Arıkan, 1996:15).

Spanier ve Thompson (1984)' da aile üyeleri ve arkadaşları boşanmış bireye verdikleri desteğin süreklilik taşıdığını, ebeveynlerin Goode (1956)' nin araştırmasındaki gibi en büyük desteği verdiklerini, en az desteğin ise boşanılan eşin ebeveynlerinden geldiğini ortaya koymuşlardır. (Aktaran: Arıkan, 1996:15).

Sucu (2007)' da "Boşanmış kadınların boşanma sebepleri ve boşanma sonrası toplumsal kabulleri" isimli tezinde Türkiye'de çalışan kadınların diğer kadınlara göre altı kat daha fazla boşandığının tespit edildiğini belirtmiştir. Sencer (1979)'in "Türkiye'de kentleşme" adını taşıyan araştırmasında görüşülen bireylere boşanma konusundaki tutumları sorulduğunda (%78. 2)'si bu durumu olağan dışı bir durum olarak nitelendirmiştir. Bu konudaki boşanmaya yol açan nedenlerin başında ise (%50) ile eşlerden birinin ahlaken uygunsuz davranması belirtilmiştir.

Akpınar (1988) Türk göçmen aileleriyle yaptığı araştırmada Türk göçmenler, boşanma nedenleri ve evlilikte çatışmaları çözme tarzları ne olursa olsun aile yaşamının önemine ve boşanmanın düşünülmesi gereken "en son" çare olduğuna inanmaktadırlar. Boşanmış birey olmak ve tek ebeveynli aileye sahip olmak, benimsenmiş aile normlarında ciddi bir sapma olarak kabul edilmektedir. Bunun sonucu olarak da evlilikte stres durumunda çift, öncelikle aile birliğini bozmadan çözüm arayışına yöneldikleri belirtilmektedir.

Kiecolt ve Acock (1988) boşanmış anneden oluşan tek ebeveynli ailede yetişen çocukların geleneksel cinsiyet rollerine karşı oldukları ve boşanma olgusuna daha esnek baktıklarını saptamışlardır. (Aktaran: Arıkan,1996:16).

Atalay, Kontaş, Beyazıt ve Madenoğlu (1993) hane halkı reislerinin boşanmak için en önemli sebebi (%75. 7) ile zina olarak belirttiğini bunu (% 66) ile geçimsizlik izlediğini saptamıştır. Aynı araştırmada geçimsizlik ve zinanın boşanma için sebep teşkil etme oranının, öğrenim düzeyi yükseldikçe genel olarak düştüğü de gözlemlenmiştir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe sorumsuzluk, şiddet, terk gibi boşanma sebeplerinin oranının yükseldiği saptanmıştır.

Arıkan (1992) "Yoksulluk ve evlilikte geçimsizlik ve boşanma" isimli araştırmasında yoksul boşanmış kadınların (% 81. 4)' ünün toplumun genelde boşanmış kadınlara kötü gözle baktıklarına inandıkları saptanmıştır. Bu kadınların (%45)'i herkesin (% 37. 4)' ü erkelerin kötü gözle baktığını, sadece (%10)'u kadınların böyle düşündüğünü ileri sürmüştür. Aynı araştırmada boşandıktan sonra çevrenin kendisine bakışının değiştiğini düşünen kadınların (%42. 2)' gibi önemli bir oranda olduğu

saptanmıştır. Çevrenin bakışında değişiklik algılayan boşanmış kadınlara göre bu değişiklik çoğunlukla “kötü gözle bakma”dır. (%48.5) Acıma (%32. 4)’lük bir oranda belirtilmiştir.

Arıkan (1996) “Halkın boşanmaya ilişkin tutumları” isimli araştırmasında evliliklerinde sorun yaşayıp, ayrılmak isteyen bireyleri, boşanmaktan vazgeçirmeyi savunan akrabalar yarından çok oranda saptanmıştır. Yine bu araştırmada boşanmada en çok zararı gören tarafın kadın olduğu, yarıya yakın bir oranla düşünülmektedir. İkinci sırada çocuğun zarar gördüğü görüşü yer almaktadır. Bu araştırmada kadının karşılaşacağı güçlüklerin başında ise, çevre ve aile baskısının geldiği belirtilmiştir.

BÖLÜM III

3.Tezin Yöntemi

3.1.Araştırma Modeli

Birden fazla zamanlarda yapılan birbiriyle mantıklı görüşmeler araştırmanın yöntemi oluşturmaktadır. Araştırma, problemin ilgi alanı ve problemin derinlemesine betimlenmesi, verilerin çözümlenmesi ile kullanılan teknikler bakımından nitel bir çalışmadır.

Nitel araştırmada; asıl amaç, araştırılan konu ile ilgili, okuyucuya betimsel ve gerçekçi resim sunmaktır. Bunun içinde toplanan verilerin ayrıntılı ve derinlemesine olması ve araştırmaya konu olan bireylerin görüş ve deneyimlerinin mümkün olduğu ölçüde doğrudan sunulması önemlidir.(Yıldırım ve Şimşek, 2008: 48).

Bu çalışma ile çevrenin boşanmış kadınlar üzerindeki etkisi ve boşanmış kadınların çevrelerini algılama biçimlerini ortaya koymak hedeflenmiştir.

3.2.Katılımcılar

Seyidoğlu (2003)'e göre, evren bir bütünü, örneklem ise; kendi içinden seçilmiş parçayı temsil eder. Yıldırım ve Şimşek (2008) Nitel ve nicel araştırma farklı felsefi ve kuramsal temellerden hareket eder. Birincil amaç; genelleme olmadığı için nitel araştırma indirgemeci değildir, yani olguları önce parçalara ayırıp çalışarak, bulunan sonuçları evrene genelleme amacı yoktur. Araştırmacılar genellikle evrenin bütünü ile çalışırlar, bu nedenle örnekleme gibi bir yöntem ihtiyacı duymazlar.

Nitel araştırmalarda en önemli amaçlardan biri araştırmaya dahil edilen bireylerin algılarının ortaya konmasıdır.(Yıldırım ve Şimşek, 2008: 45). Bu araştırmada önceden hazırlanan sorular sorulmuş, görüşmecilerin daha rahat olmaları için görüşme formu kullanılmamış, sorular sohbet içinde, sohbetin gidişatına göre sorulmuştur. Görüşme sırasında görüşmecilerde aşırı bir heyecan ve tedirginlik hissedilmemiştir.

Nitel araştırmalarda çok sayıda bireyin araştırma kapsamına dahil edilmesi güçtür; çünkü toplanan verilerin ayrıntılı ve derinlemesine olması gerekmektedir. (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 45).

Bu nedenle bu araştırmada görüşmeci sayısı sınırlı tutulmuş; farklı yaş aralığında, farklı eğitim seviyelerinde, farklı ekonomik özelliklere sahip, çocuklu ve çocuksuz olarak değişik özelliklerden, dokuz tane boşanmış kadınla görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılacak kişilere görüşme ile ilgili bilgi verilmiş, görüşme yapma ricası iletilmiş, kabul etmeleri halinde görüşme gerçekleştirilmiştir.

3.3.Verilerin Toplanması

Görüşme; bilgi alınacak kişilerle karşılıklı konuşma şeklinde yapılır. Yüz yüze bir ilişkiye dayanması, verilerin elde edilmesinde açıklık ve kesinlik kazandırır. (Seyidoğlu, 2003: 37).

Verilerin toplanmasında; yüz yüze yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme sırasında, görüşmenin gidişatına, görüşme yapılan kişinin özelliklerin göre, bazı sorularda değişim ve çıkarma yapılmış, gerektiğinde ek sorular sorulmuştur. Görüşmeler ortama 40 dakika civarındadır, fakat belirtilen dakikanın altında ya da bir buçuk saate yakın süren görüşmeler de mevcuttur. Yapılan görüşme türü, standart/ açık uçlu bir görüşmedir.

Araştırmacılar, bu bireylerin dış dünyayı nasıl algıladıklarını ve nasıl yorumladıklarını anlamak amacıyla onlarla konuşur, onları gözler, araştırmaya dahil edilen bireyler önemli veri kaynakları olarak kabul edilir ve onların vereceği yanıtlar daha önceden oluşturulan sorularla sınırlandırılmaz. Bunun yerine açık ve esnek bir tutum izlenir.(Yıldırım ve Şimşek, 2008: 45).

Görüşme yapılan tüm katılımcıların görüşmeleri, daha etkili ve verimli olması sebebiyle ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş, gerektiğinde ayrıca not tutulmuştur. İsimler belirtilmek istenmediği için rumuz isimler kullanılmıştır.

3.4.Verileri Toplama Aracı

Verilerin toplanmasında Ek'te verilen görüşme soruları görüşmecilere yöneltilmiştir ve görüşmecinin derinlemesine görüşlerini alabilmek için açık uçlu sorular tercih edilmiş, ses kayıt cihazı kullanılarak veriler kaydedilmiştir. Soruların oluşturulmasında uzman görüşü alınmıştır.

Yıldırım ve Şimşek (2008)' göre veri kaynaklarına yakın olma, ilgili bireylerle konuşma, gözlemler yapma, ilgili dokümanları inceleme nitel araştırmalarda önemlidir ve nitel araştırmacı araştırma sürecinin doğal bir parçası olur ve zaman zaman veri toplama aracı işlevi görür.

3.5.Geçerlilik ve Güvenilirlik

Nitel yaklaşım, gerçekliğin bizim tarafımızdan oluşturulan zaman ve kültür bağımlı bir olgu olduğunu varsayar. Gerçeklik sürekli yeniden oluşturulan veya değiştirilen toplumsal bir girişimdir.(Yıldırım ve Şimşek, 2008: 50).

Gerçeklik; bilimli özne bir bakış açısı gerektirir. Bu özelliği nedeniyle, yorumlayıcı kurama dayanan nitel araştırmada; zaman, insan ve kültürden bağımsız evrensel yasalar bulma yerine, derinliğine irdelenmiş, durumlardan hareketle, belirli koşullar altında oluşan olay ve olgulara açıklama getirme önemlidir.(Yıldırım ve Şimşek, 2008: 50).

Yıldırım ve Şimşek (2008)'e göre, nitel araştırmalarda hiçbir ölçüm aracı bize tam ve kesin sonuçlar vermez, çünkü sosyal olay ve olgular sürekli bir akış halinde olduğu için nesnel ölçütlerle tam anlamıyla ölçülmezler. Önemli olan, açıklamak ve ilişkileri ortaya çıkartmaktır. Nitel araştırmada genelleme yapmak amaç değildir, önemli olan bir içeriğin, derinlemesine irdelenmesidir.

Görüşmede görüşmecilerin verdiği bilgiler doğru kabul edilmiş, görüşmecilerin yaşadıkları deneyimler, konuyla ilgili düşünceleri, onların verdiği bilgiler ışığında yorumlanmıştır. Verilen cevaplar tüm boşanmış kadınları kapsamamakta, sadece görüşme yapılmış sınırlı sayıda boşanmış kadının, çevrelerinin onlara bakış açısının, onlar üzerlerindeki etkisi değerlendirilmektedir.

3.6.Verilerin Çözümlemesi

Boşanma deneyiminin ve çevrenin boşanmış kadınlara bakış açısının boşanmış kadınlarca nasıl algılandığının betimlenmesi, açıklanması, yorumlanması şeklindedir. Verilerin çözümlemesinde ses kayıtları ayrı ayrı dinlenmiş, ilgili bölümler not edilmiş, yazılı hale getirilerek analiz edilmiştir.

Betimleme yaparken araştırmacının kendi görüş ve yorumlarını dışarıda bırakması ve veri setini okuyucuya yorumsuz sunması gerekir. Elde edilen bulgular, betimlendikten sonra, araştırmacı, bu bulgularla ilgili yorum ve açıklama yapabilir. Araştırmacının yorumları, betimsel bulgularla desteklendiği takdirde okuyucu için büyük önem taşır. Bu nedenle araştırmacı, elde ettiği sonuçlara ilişkin bazı yorumlar getirmeli ve okuyucunun araştırma problemine ilişkin elde edilen bulguları daha iyi anlamasına yardımcı olmalıdır. (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 89).

BÖLÜM IV

4.Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde, boşanmış kadınların verdiği bilgilerden yola çıkılarak, farklı özelliklere sahip dokuz boşanmış kadının üzerinde yapılan derinlemesine görüşme sonuçları yorumlanmıştır.

4.1.Boşanma Nedenlerinin Yorumları

Elde edilen bilgilere göre, görüşme yapılan boşanmış kadınlarda ilk sırayı, şiddet, dayak almaktadır; şiddetin yanında görüşme yapılan kadınlardan bazıları aşağılama, küçümseme ve ailelerin üzerindeki etkisini de vurgulamaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi aile içi şiddet yalnızca Türkiye’de değil bütün dünyada kadınların yaşadığı temel sorun olmaya devam etmektedir. Nitekim görüştüğüm boşanmış kadınların büyük bölümü de aile içi şiddeti boşanmalarının esas nedeni olarak göstermiştir.

Benim görüştüğüm kadınlarda aile içi şiddet en önemli problemken, TÜİK (2006) verileri ise aldatılmayı birinci şiddeti ise üçüncü sırada göstermektedir. Bulgulardaki bu fark şiddet gibi anlatılması ve dışa vurulması zor bir konunun bir kadınla yüz yüze derinlemesine mülakatta daha kolay ifade edilmesi, bu karşılık soğuk bir anket uygulamasında bundan bahsetmekte güçlük çekilmesi olabilir.

Tablo:4-1 Boşanma sebepleri,(%) (TÜİK, 2006. <http://www.tuik.gov.tr>, 20.10.2009 tarihinde erişildi).

Boşanma Sebepleri 2006	Kadın	Erkek
Aldatma, aldatılma	31.0	34.8
Sorumsuzluk ve ilgisizlik	21.0	20.0
Dayak, kötü muamele	17.0	-
İçki kumar	12.2	3.6
Eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması	3.9	14.5
Terk etme	0.7	-
Çocuk olmaması	1.4	0.8
Evin geçimini sağlayamama	1.1	1.4
Yüz kızartıcı suç	1.3	1.0
Çocuklara karşı kötü muamele	0.3	1.3
Eşin ailesinin karışması	0.3	0.4
Diğer	9.0	22.2

Not. TÜİK verilerine göre, boşanmanın ilk ve en önemli sebebi aldatma, aldatılma olurken, sorumsuzluk ve ilgisizlik ile burada yer almayan diğer sebeplerde daha sonra yer almaktadır. Dayak, kötü muamele ve terk etme erkekler için boşanma sebebi olmazken kadın için boşanma sebepleri arasındadır.

İlkkaracan’a göre, kadının ve eşinin eğitim düzeyi yükseldikçe maruz kalınan şiddet azalmaktadır. Buna rağmen, ortaokul ve üstü eğitim almış kadınlarda dahi eşinin kendisine bağırıldığını, hakaret ya da küfür ettiğini, aşağıladığını söyleyenlerin oranı (% 66. 4) manevi eziyete uğradığını söyleyenlerin oranı (% 32. 5) dayak, tekme, yumruk, tokat gibi fiziksel şiddete maruz kalanların oranı (% 31. 0) eşinin kendisine tecavüz ettiğini belirtenlerin oranı ise (%25.1)’dir. Görüldüğü gibi, yüksek eğitim gruplarında da önemli oranlarda şiddet yaşanmaktadır.(İlkkaracan, 1998: 18-19).

Kaya (2009: 147)’ nın “İstanbul’da yaşayan boşanmış kadın ve erkeklerin deneyimleri” isimli tezinde belirttiğine göre; kadınlar fiziksel şiddete sessiz kalmakta ve boşanma nedeni olarak vurgulamamaktadır. Fiziksel şiddetle ilgili bunca bulguya karşılık, yalnızca dar gelirli ailelere mensup kadınlardan bazıları boşanma nedenleri arasında eşlerinin sorumsuzluğuna öncelik verirken sonra, maruz kaldıkları fiziksel şiddet ile ilgili açıklama yapmışlardır. Bu durum ise; eğitim seviyesi yüksek kadınların şiddeti daha fazla sakladığını ve İlkkaracan (1998)’ın araştırmasında çıkan verilerdeki oranın artabileceğini göstermektedir.

Boşanmaların en başta gelen sebeplerini oluşturan aile içi şiddetten en çok etkilenen bireyler ise kadınlardır; Örneğin Aslıgül:

“...Evliliğimin ilk aşamasından beri bizdeki sorun hakaret, aşağılama ve küçümsemeydi. Bu süreç sürekli eşimin aşağılamalarıyla devam eden bir süreçti, en sonunda şiddet boyutuna erişti ve şiddetten sonra zaten olayın kopuş noktasına geldik, sürekli düzeltme çabasında olan taraf bendim. Çünkü eşimin bir özür dileme, ya da hata kabullenme gibi bir özelliği yoktu, hiçte olmadı, hep benim çabamla yürüyen bir bir evlilikti, bunun sonucunda ve en son şiddet olayından sonra, tekrar boşanma kararı, ayrılma kararı, alınıp, geriye döndüm.”demektedir.

Üniversite mezunu ve çalışan bir kadın olarak yaşadığı şiddeti ifade ederken tedirgindir. Çünkü toplumdaki genel yargı eşlerinden dayak yiyen kadınların ekonomik bağımlılık ve cehalet yüzünden bu evlilikleri devam ettirdikleri yolundadır ve Aslıgül kendisini bu kategori içinde görmek ya da başkalarının üzerinde böylesine bir izlemin uyandırmak istememektedir. Fakat her geçen gün kadınlar şiddet konusunu eskiye göre

daha fazla dile getirmekte, kendilerine yapılan haksızlığı saklamakla durumu sona erdiremeyeceklerinin bilincine varmaktadırlar.

Kaya' nın "İstanbul'da yaşayan boşanmış kadın ve erkeklerin deneyimleri" isimli tezinde belirttiğine göre, kadına yönelik şiddet konusunda çalışan Şahmaran kadın dayanışma merkezi yetkililerinin verdiği bilgide, 2003 yılında merkeze başvuran kadınların (%47)'si, fiziksel şiddete maruz kaldığını belirtirken, 2006 yılında bu oran (%60)'a ulaşmıştır. Merkez yetkilileri bu artışı kadınların şiddet konularını konuşma eğilimlerinin artmasına, saklama eğiliminin ise gittikçe azalmasına bağlamaktadır.(Kaya, 2009: 142). Her ne kadar kadınlar eşlerinden dayak ve şiddet gördüklerini eskiye göre daha fazla dile getirirler de, gerçek verilerin araştırma sonuçlarından daha fazla olduğu düşünülmektedir.

White (2000)'e göre, Türkiye'de, erkekler tarafından kadınlar "nesne" olarak görüldüğü ve erkeklere itaat etmek zorunda olduğu belirtilmektedir. Emek itaat ve hizmet Türkiye toplumunda kadın kimliğinin bir parçası olarak görülmektedir. Bir kadının kocasından dayak yemesi, toplum kurallarının ön gördüğü iyi ev kadını rolünü yerine getirememesi yüzünden kocası tarafından cezalandırılması olarak görülmekte ve normal karşılanmaktadır. (Aktaran: Kaya, 2009: 147).

Toplum tarafından kabul edilen ve kadına uygun görülen yerin, kocaya iyi bir eş olmaya, özellikle de ev işlerindeki yetenek ile anne olmaya bağlı olarak artacağı ve erkeğin bu görevi yerine getiremeyen kadına gerekli cezayı verebilme hakkı, kadının toplumda hak ettiği yerini sınırlandırırken, toplum gözündeki iyi ev kadını rolünü yerine getirememe endişesi kadınların eşlerinden dayak yediklerini saklamalarına, hatta bu durumdan utanmalarına sebep olmaktadır. Eğitim durumu daha yüksek olan ve yüksek statülü kadınlar ise bu durumdan farklı olarak, kendilerine böyle bir durumu yakıştıramamakta, eşleri tarafından dayak ve şiddet gördüklerinin duyulmasının, sosyal konumlarına etki edeceği endişesi yaşamaktadırlar ve bundan dolayı bu durumu saklama eğilimi taşıdıkları düşünülmektedir.

Nesligül’de benzer bir kadındır ve benzer bir hikayesi vardır. “...Evlendikten 3-4 ay sonra bizim sorunlarımız başlamaya başladı. Eve geç gelmesi, bir süre sonra şiddete dönüşmesi, dayak olayı, içkili gelmesi...”

Görüşülen kadınların anlatımlarında şiddet hikayeleri benzerlik göstermekle birlikte, evliliğin hangi aşamasında ve nasıl bir gerekçeyle başladığı konusunda farklılıklar vardır.

Örneğin Nazlıgül evliliğinin daha en başında şiddetin başladığını anlatmıştır. Öztürk (2008: 79)’ün, “Türkiye’de aile içi şiddet, kadın sığınma evleri ve din” isimli tezine göre; Başbakanlık Aile Araştırma Kurumunun 1995 yılı araştırmasında araştırmaya katılanların (%57. 7)’si uğradığı şiddetin ilk evlilik günlerinde başladığını (%18)’lik kısmı şiddetin ilk çocukluktan sonra başladığını belirtirler. Aynı araştırmada kadınların(%61)’i çok uzun süreden beridir şiddet gördüklerini, yine bu araştırmaya göre kadınların (%84)’ü sözel şiddet, (%78)’i fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtirler.

Nazlıgül’ ün hikayesinde eşinin ailesinin müdahalesi de şiddetin besleyici kaynaklarından biri olmuştur.

“...Benim eşimde, on beş, yirmi gün sonra evliliğimizin şiddet başladı, onu fırlatıyordu bunu fırlatıyordu, tabak niye orda, halı niye oynamış yerinden, işte niye bu böyle... Niye geç geldin, annesi de biz de kalıyordu, annesi biraz fişekliyordu bazı şeyleri...”

Benzer hikaye Birgül’ ün hikayesidir. O da Nazlıgül gibi eşinin ailesinin şiddetine maruz kaldığını vurgulamıştır. “Ayrılma sebeplerimiz, şiddetli geçimsizlik yüzünden boşandık, anlaşılamadık...Ailesinin baskısı vardı, abisinin... Kızdı bağırdı, abisini hanımı kızdı, abisinin hanımı beni dövmeye kalktı, dövdü, görümcem bana kızdı, bağırdı, ondan anlaşılamadık sonra da boşandık.”

Aile içi şiddet vakalarının önemli bir kısmında, suç failleri çoğunlukla eş veya kadının birlikte olduğu kişiler ve/veya diğer aile bireyleridir. Uluslararası araştırmalar, fiziksel şiddetin özellikle kadının eşi veya birlikte olduğu kişi\kişiler tarafından

gerçekleştirildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca kadına yönelik şiddetin fiziksel, duygusal, ekonomik ve sosyal etkileri sadece kadınlar üzerinde değil çocuklar, aileler ve toplumda da kendilerini göstermektedir. (Ergöçmen, Üner ve Yiğit, 2009: 19).

Aile müdahalesi hikayelerinde sıklıkla karşımıza çıkan, erkeklerin kendi ailelerine maddi ve duygusal bağımlılıklarının şiddeti artırmasıdır. Bu örneklerde çekirdek ailenin ve ilişkilerinin mahiyetinin bulunmadığı görülmektedir. Yine bu örneklerle bakarak çekirdek aile modelinin bir norm ve istatistiki bir gerçeklik olarak varlığını korusa da gündelik deneyimlerin daha çok işlevsel geniş aile biçiminde olduğu söylenebilir. Kağıtçıbaşı (1990) işlevsel geniş aile, bireylerin çekirdek aile dışındaki akrabalık bağları da desteklenmesini sağladığı için güçlendirici olsa da bu örneklerdeki gibi olumsuz sonuçları da bulunmaktadır. Eşlerin kendi aralarında belki de çözebilecekleri bir sorun ailelerin müdahalesi ile geri dönüşsüz bir biçimde büyüebilmektedir.

Şiddetle birlikte alkol ve kumarda görüştüğüm kadınlarca dile getirilmiştir. Örneğin, Şengül: “Bütün çabayı gösterdim, çok dayak attı, hala bu gözümün altında... İçki içiyordu, dövüyordu, küfür ediyordu sonra, bir kadın buldu, kadını bulunca ben de ayrıldım...”demektedir.

Bu örnekte de dayak ve içkinin hazırlayıcı bir neden olduğu ancak aldatmanın nihai bir ayrılma nedeni olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Alkolün ve kumarın negatif davranışlar olarak değerlendirilmesine rağmen tek başına ayrılma nedeni olarak belirtilmemesi ilginçtir. Burada erkekler için kabul edilebilir davranışların genişliği problemi karşımıza çıkmaktadır. Erkeğin belirli sınırlar içinde içki ve kumar gibi kötü davranışlarda bulunması toplum tarafından kabul edilebilir bulunduğu için kadınların da belirli ölçüler içinde bu tür davranışlara göz yumdukları tahmin edilmektedir.

Yaptığım görüşmelerde, aldatılmanın ne kadar incitici ve kabul edilmez olduğuna ilişkin çok sayıda ifade ile karşılaştım. Örneğin evliliğinin ilk yıllarında herhangi bir sorun yaşamamış olan Destegül, aldatıldığını anladığında ayrılığını şöyle anlatmıştır:

“Eşimde bir değişiklik var, bir kadın olayı var diyordum, daha evvel de kayınvalideme bahsetmiştim belki, acaba bir kadın olabilir mi anne? Diye konuşuyordum, annem böyle bir şey mi olurmuş kızım saçmalama, öyle şey mi olur, eşin sana düşkün çocuğuna düşkün falan diyordu, içkisi yok, kumarı yok, bir şeysi yok diyordu kayınvalidem... önce bu inkar etmeye çalıştı...bana söylediği şey, sen Aydınlayken bizde yakınlaşma oldu... sekiz yıllık bir iş arkadaşım... bir birimizle dertleşiyorduk ve yakınlaştık...böyle açıklamalarda bulundu....istersek bitirebiliriz kelimeleriyle beni daha çok yıprattı...”

Destegül, hikayesinde kocasının kendisini aldattığını tahmin etmesine rağmen, eşinin aldatma itirafı karşısında büyük bir yıkıma uğramıştır. Aldatılma şüphesiz eşler için kabullenmesi gibi zor bir durumdur. Destegül’de bir taraftan aldatılmasını tahmin ederken diğer taraftan içten içe kabullenmek istememektedir.

İlkokul mezunu ve evliyken hiç çalışmamış olan Nurgül’ de evliliğinin başından itibaren aldatıldığını, bunu anladığında ise boşanmayı tercih ettiğini şu sözlerle anlatmaktadır:

“... Ben evliliğimin haftasında on on beş günlük, yirmi günlük evliyken işte ... Değişti, dışarıda kalmalar, balkonda yatmalar, sorumsuzluk, kahveden geç gelmeler...Kumar vardı, alkol çok az vardı, kumar, müthiş kumar oynuyordu evet, çok büyük paralar kaybetti... İki sene, üç sene evli kaldım, ikinci sene, İstanbul’a geldiğimden sonra zaten aldatmaya başlamış beni... İlk dönemlerde pek fark etmedim, sonradan... Konuşmaları, hareketleriyle zaten anlıyorsun.”

Nurgül, ekonomik bağımsızlığı olmamasına rağmen ailesinin yanına dönmeyi göze almış ve boşanmayı kabul etmiştir. Dikkat edilirse kocanın sorumsuzluğu ve kumar alışkanlığı ayrılma sebebi olmamış; ancak aldatılmayla birlikte ayrılma kararı alınmıştır.

Erkeklerin ekonomik ve sosyal açıdan sorumlulukları, bir başka önemli boşanma nedeni olarak görülmektedir. Örneğin üniversite mezunu ve çalışan bir kadın olan Ayşegül eşinin maddi sıkıntılarla başa çıkamadığını, bir kadının evi geçindirmesini

de erkeklik gururuna yediremediği için boşandıklarını anlatmıştır. Bu noktada yaygın “erkeklik” ve “kadınlık” kalıplarının ne kadar etkili olduğu görülmektedir. Evin geçimini erkeğin sağlaması normu o kadar güçlüdür ki, Ayşegül’ ün kocasının örneğinde olduğu gibi, bunu sağlayamamak bir erkeğin özgüvenini ve kimliğini temelden sarsabilmektedir.

“Evliliğimin bitişi daha ziyade kocamın maddi sıkıntısından oldu. Maddi sıkıntıyla birlikte birazda gururu diyeyim. Çünkü benim kazancımla geçinmeyi kendine şey yapmadı, yediremedi...”

Kırsal ailenin üretim ve tüketim faaliyetleri bitmiş, küçük kasaba koşulları değişmiş, küçük aile; nakit gelir, gereğinde herkesin çalışmasının gerektiği bir düzen olduğu halde, aile içi üyelerinin, ilişki ve rollerinde büyük değişiklikler olmamıştır. Erkeğin rolü evinin geçimini sağlamak üzere evin dışında çalışmak ve evin dışındaki ilişkilerini düzenlemektir. Kadının rolü ise, aynı soyut düzeyde, evde herkes için çevreyi yeniden üretmek, evin içinde tüketimden üyeler arası ilişkilere kadar, her şeyi düzenlemektir.(Kıray, 1984: 72).

Üç kez evlenip ayrılmış olan Fatmagül’de ilk evliliğinin bitişini sorumsuzluğa bağlamaktadır. Kaçarak evlenmesine ve dolayısıyla ailesine dönmesinin son derece güç olmasına rağmen Fatmagül bu evliliği sürdürmek istemiştir. Bu örnekte de, benzer bir biçimde, erkeğin aileye sahip çıkan ve bakan bir kişi olması gerektiği normunun sadece erkekler için değil, kadınlar içinde temel önemde olduğu görülmektedir.

“İlk evliliğimde yaşadığım tamamıyla sorumsuzluktu. O kadar küçüktüm kişimdi hatırlamak bile zor o anları; ama sorumsuzluk, çalışmama, iyi bir koca ve iyi bir baba olamama bütün sebep buydu. Sekiz yıl sürdü, sekiz yıl mücadeleyle; ama çalışmaya alıştıramadım. Aile faktörleri de çok önemliydi... İkincisinde alkol, kumar ve kadın problemleriyle boğuştum... Ölüm sebebiyle biten bir evlilikti, üçüncü evliliğim kırgınlıkla yapılan bir evlilikti... Psikolojik büyük bir rahatsızlıkla karşılaştım.”

4.2.Evliliklerdeki Sorunlara Katlanma Nedenleri ve Yorumları

Bu araştırmada evlilikleri boyunca bu sorunlara niçin katlandıkları sorulduğunda, görüşmecilerden özellikle maddi durumu iyi olmayan ve daha kırsal kesimde yaşayanlar, çevrenin boşanmış kadınlara kötü gözle bakmasını, bu nedenle evliliklerini bitirmekten çekindiklerini söylerken, çocuklu kadınlar ise, çocukları için katlandığını belirtmektedirler.

Örneğin Nazlıgül çocuğu için katlandığını şöyle ifade etmektedir. “Çocuğun olduğu zaman adam kötü de olsa bırakamıyorsun, birde bizde böyle bir şey var annemde böyle, kötü de olsa o benim kötüm onu çekmek zorundayım...”

Dikkat edilirse anneden kıza geçen bir “hayat bilgisi” ve bir yandan da değer olarak “kötü de olsa benim kötüm çekeceğim” fikri yaşatılmaktadır. Bu anlatımda annenin de evliliğinde şiddet gördüğü anlaşılmaktadır. Kadınlığın anneden kıza aktarılan bu tür bilgilerle örüldüğü düşünülürse, evliliğin şiddete rağmen sürdürülmesinin nedenleri de biraz olsun anlaşılabilir.

Nurgül’ de bildik bir şekilde çocuktan söz etmiş; ama buna ek olarak evliliğindeki sorunların çevresi tarafından “sorun” olarak görülmemesinden yakınmıştır. Bir erkeğin, eşini dövmemesi, evini geçindirmesi gibi durumlarda, aldatmada dahil çeşitli olumsuz davranışlarda bulunabileceği, bunların normal görünebileceği bilgisi, Nurgül’ ün evliliğini bitirmesini güçleştirmiştir.

“...Evlendiğimde hemen hamile kalmıştım... Çocuğun var, babanın evine geri dönsen daha yeni evlisin, daha şimdiden ne yaşadın ne ettin, bir de, şey olarak şöyle söyler, ben ona maddi sıkıntı yaşatmıyorum, dövmüyorum da zaten bunların ikisi varsa hayatın güzeldir milletin dilinde, herkesin kafasında budur...”

Poroy (2005)’ a göre; aşk, cinsellik ve sevgi gibi konuların, bu duyguları yaşayan çifti ilgilendirmesi gerekirken, Türkiye’de bu konular çiftin anne babasının, yakın çevresini de ilgilendirmektedir.(Aktaran: Kaya, 2009: 61-62).

Gazetelerin yanı sıra Türk edebiyatı da; bize Türk kadının törenin de etkisiyle çektiği sıkıntıları, aile içindeki konumunu, başlık parası için nasıl satıldığını, toplum içinde nasıl görüldüğünü, ailesinde, evliliğinde ve boşanma durumunda nelere katlandığını ve kadınla ilgili pek çok bilgiyi, toplumumuzu yansıtarak sunduğu için önemli kaynaklardır. Bunlardan biri olan Bekir Yıldız'ın *İt Ağası* (1969) adlı öyküsünde de aşık olduğu kadını elde etmek için, genç kızını bu kadının erkek kardeşine vermeyi ve başlık için de karısının altınlarını elinden almayı planlayan evli bir adamın öyküsü anlatılır. Kocasının bu kararı karşısında direnen kadın, kocasının boşama tehdidini duyunca, yine toplumsal yapıdan kaynaklanan çekincelerle, kocasına boyun eğmek zorunda kalır. Kırsal kesimin büyük bölümünde bir kadın açısından evlilik, güvenliğinin garantisi olarak algılanır. Bu öyküde kadının evli kalabilmek için katlandığı sıkıntılar belki aşırı görülebilir ancak ne yazık ki çok az da olsa bugün bile Anadolu'nun bazı yerlerinde yaşanan gerçekleri temsil etmektedir. (Aktaran: Gülendamlar, 2007:174-176).

Diğer bir önemli konuda kadınların ailelerinin desteğinin olmamasıdır. Aile desteği, kadının boşanma kararını vermesini kolaylaştırmakta, kendini güvende hissetmesini sağlamaktadır. Örneğin Fatmagül kaçarak evlendiği için şiddet görmesine rağmen evliliğini sürdürmeye çalıştığını söylemektedir.

“Kaçarak evlenmişim, çok küçük yaşıyordum. Ailemde tek kaçarak evlenen kişi de bendim. Geri dönüş yolunu bulamadım bir türlü. Birkaç kere teşebbüs etsem de ailemin işte kaçtın, çekeceksin baskıyla devam etti.”

Şengül' de benzer bir biçimde, ailesinin karşı çıkmasına rağmen evlenmiş olmasının bedelini, bu evliliği bitirmekte zorluk çekerek ödemiştir. “Evliliğinizi kurtarma çabası...Evet... Çok sevdim... Ailem hiç istemedi... Hep darıldık, barıştık.”

Bütün bunların yanı sıra görüşmelerde ifade edilmeye gerek duyulmayacak kadar, “sıradan” ve “bildik” bir geçerlilik, boşanmış olmanın bir kadının hayatını son derece güçleştirdiğidir. Evlilik öncesinde kendi ailesi içinde bir rolü bulunmayan genç kız, evlenerek “kadın” statüsüne geçmektedir. Bu statü anne olmasıyla daha da yükselmekte, aynı zamanda eş ve anne olmanın gerekleri ile başa çıkması gerekmektedir. Ancak bir boşanma bu statünün tamamen ortadan kalkması anlamına

gelir. Üstelik boşanmış bir kadının yeniden “genç kız” konumuna dönmesi mümkün değildir; böylece kadın bir tür yersiz yurtsuz olarak yaşamını sürdürmek zorunda kalır. Bu yersiz yurtsuz yani “genç kız” “eş”, “anne” konumlarının dışında, belirsiz ve statüsüz bir şekilde, varlığını sürdürme son derece zorlu bir deneyimdir. Kadınların boşanma durumunda annelik kimliklerini öne çıkartmaları, bunu varlıklarının ve kimliklerinin temeli yapmaları bu nedenle olabilir. Çünkü onlara toplumsal bir konum, bir anlamda “yer”, “yurt” kazandıran tek kimlikleri, bu kalmaktadır. Aşağıda değinileceği gibi, çalışma hayatı ve meslek de bu anlamda boşanmış kadınlar için sadece maddi güvence değil, toplumsal konumda sağladığı için son derece önemlidir.

4.3.Ekonomik Durumun Boşanma Sonrasına Etkisi

Boşandıktan sonra yaşanan ekonomik sıkıntı, kadın açısından yaşanan sorunların başında gelmektedir. Evlilik sürecinde, evi dışında herhangi bir işte çalışmayan ve eşinin kazancını paylaşan kadın boşandıktan sonra ciddi bir ekonomik kriz yaşamaktadır. (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007:322).

Tablo:4-2 Boşandıktan sonra bir kadının karşılaşabileceği güçlükler (Arıkan, 1996:216).

Güçlük	Evet		Hayır		Bilmiyor		Yanıtız		Toplam
	S	%	S	%	S	%	S	%	
Ekonomik sıkıntı	443	88.6	46	9.2	5	1.0	6	1.2	500
Konut bulma sıkıntısı	284	56.8	205	41.0	5	1.0	6	1.2	500
Çevre baskısı	404	80.8	85	17.0	5	1.0	6	1.2	500
Aile baskısı	366	73.2	123	24.6	5	1.0	6	1.2	500
Erkeklerin tacizi	385	77.0	104	20.8	5	1.0	6	1.2	500
Ruhsal/duygusal sıkıntı	350	70.0	139	27.8	5	1.0	6	1.2	500
Çocuklara özlem duyma	395	79.0	94	18.8	5	1.0	6	1.2	500
Nafakayla ilgili sıkıntı	279	55.8	210	42.0	5	1.0	6	1.2	500
Evin tamirat sıkıntısı	171	34.2	318	63.6	5	1.0	6	1.2	500

Not. Görüldüğü gibi çevre baskısı kadınların yaşadığı sorunlar arasındadır ve toplumdaki önyargılar, boşanmış kadınların boşandıktan sonraki hayat mücadelesinde güçlükler neden olmaktadır.

Boşanmış kadınların verdiği bilgilere göre; boşanma sonrası süreçte maddi sıkıntı çekmeyenler, genelde üniversite mezunları ve herhangi bir işte çalışan ya da zamanında çalışmış kadınlar olarak saptanmıştır. Ekonomik özgürlüğü elinde olmayan kadınlar daha sonra baba evinde de sorunlarla kalmışlardır ve bunlar içinde sonradan işe başlayanlar mevcuttur. Yine ekonomik sıkıntı çekmeyen boşanmış kadınlar, boşanma sonrası süreçte en çok yalnızlık kaygısı duyduklarını belirtmişlerdir.

Çalışan kadın, evlilik içinde istismar edildiğini hissettiğinde ve evlilik dışında maddi olarak geçinebileceğini düşündüğünde evliliğini sona erdirmektedir. Eğitim düzeyinin yüksek olması direk olarak gelir ve mesleki düzeyi de etkilemektedir. (Demircioğlu, 2000: 71).

Ayşegül, üniversite mezunu bir kadındır. Emekli olmasına rağmen iş hayatını devam ettirmektedir. Ekonomik durumu yeterli düzeyde olan Ayşegül, kendi ayakları üzerine basmanın da verdiği özgüvenle bir erkeğe; ancak çocukları evlenip gittikten sonra, sadece yalnızlık kaygısından ihtiyaç duyacağını belirtmektedir.

“...Zaten emekli oldum, emeklilikten sonra bu eczaneyi açtım. Çocuklarım hala okuyor. Şimdi onlar evlendikten sonra yani okulu bitirip, evlenmeye kalkıp, yani benim yanımdan ayrıldıktan sonra ne yaparım, tek başına kaldığımda ne yaparım, gelecekte yani; zaten o zaman herhalde bir kişinin devreye girme durumu olabilir... Çocuklar falan gittiğinde eve gittiğimde bomboş bir ortam bulursam konuşacak, sohbet edecek, dertlerimizi anlatabileceğim veya gezmeye gittiğimde yalnız bir kişi, valiz taşıyacak birisi...”

Fatmagül’de çalışan bir kadındır. Üç kez evlenip ayrılmıştır ve eski evliliklerinde de pek çok sorunla karşılaşmasına rağmen, yalnızlığın çok zor bir durum olmasından yakınmakta, ailenin ve arkadaşların bir eşin yerini tutmadığını belirtmektedir. Bu durum bize her ne kadar sorunlu evlilikler olsa da kadın ve erkeğin birbirini tamamladığı ve birbirlerine ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. “Hayatımdan şuan evet çok memnunum. Ailemle birlikteyim, güzel bir işim var, güzel arkadaşlarım var; ama yalnızım. Bu kadar kalabalık bir ailede yalnızım.”

Destegül, boşanma sonrası ekonomik durumunun çok kötüye gitmesinden duyduğu üzüntüyü belirtirken, çalışmamanın, kendine ve çocuğuna yeterli olamamanın verdiği derin üzüntüyü yaşamaktadır. Destegül şimdiye kadar çalışmamasını, bir meslek edinmemesini ailesinin ve evlendikten sonra da eşinin işe göndermemesi olarak söylemektedir. Bu durumdan, ilköğretim mezunu olan Destegül’ün özellikle eğitim ve ekonomik düzeyi daha düşük bir çevrede yetişmiş bireylerin, kız çocuğunu okutmayı bir yük olarak görmesi ve “nasıl olsa evlenip gidecek gözüyle bakılması”, çalışmanın iyi karşılanmaması ve “kadının yanı sıra erkeğinin yeridir”, şeklindeki bir zihniyetle kadına gerekli imkanlar verilmemesi olduğunu çıkartabiliriz. Toplumdaki bazı kesimlerce kabul görmüş bu yanlış düşünceler daha sonraki süreçte kadının hayatında engellere sebep olmakta, ekonomik özgürlüğü yerinde olmayan, kendine yetemeyen kadının psikolojik olarak da yıpranmasına özgüveninde de azalma olmasına, kendini birine bağımlı hissetmesine neden olmaktadır. Destegül bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“ Biraz kendi kendimin çabaladığının farkına vardım, iş sahibi olsam belki daha farklı olacak... gerek arkadaşlarım olsun, herkes olsun çalışmam gerektiğini söylüyorlar, ama tabi 40 yaşındasınız, daha evvelden eşinizden evvel babam çalıştırmamıştı, sonra eşim çalıştırmadı, yani şu anda 40 yaşında olunca bir sigortanız yok, bir iş kaygısı var yani; çünkü oğlumu kendi ayakları üzerinde tutmam lazım ki, ilerde üniversiteye girdiği zaman daha çok lazım olacak, her yönden maddi manevi, o yüzden bir an evvel bir iş bulmam gerektiğini düşünüyorum ... Bir işimin olması gerektiğini, ayaklarımın üstünde durmam gerektiğini... düşünüyorum”

Nurgül boşandıktan sonra, baba evine döner dönmez, evliyken çalışmamasına rağmen bir iş bulup çalışmayı tercih etmiş, bir işinin olması, ekonomik olarak kendine ve çocuğuna yetebilmesi, onu biraz olsun rahatlatmıştır. Bu durum bize boşanmış kadınların ekonomik bağımsızlıklarının olmasının, onları ne kadar mutlu ettiğini ve gelecek için de güven duymalarını sağladığını göstermektedir.

“...Zaten ilkokul mezunuyum ben ayrıldığımın on beşinci günü işe başladım, kendi ayaklarımın üstünde duruyorum, Allah’a şükür çocuğumu da kimseye muhtaç etmiyorum. Güçsüz hissettiğim zaman, laf söz duyduğum zaman psikolojik olarak inanılmaz bozuluyorum.”

4.4.Boşanma Sonrası Yaşanan Psikolojik Durumunun Yorumları

Görüşme yapılan kadınların hepsinde ayrıldıktan sonra ruhsal ve biyolojik bir takım değişimler görülmüştür. Özellikle, ağlama, içe kapanma en çok görünen ruhsal değişimler olarak belirtilmiştir. Bunların yanında, kilo kaybı, güven eksikliği (özellikle de erkeklere karşı) olduğu belirtilenler arasındadır. Çocuklu boşanmış kadınlar ise çocuklarının gelecekları hakkında kaygılanmakta ve boşanmanın çocukları üzerinde bir takım olumsuzluklar yarattığını, özellikle çocuklarının psikolojik durumlarında farklılıklar yarattığını anlatmaktadırlar.

Ayşegöl, boşandıktan sonra rahatsızlık geçirdiğini şu şekilde anlatmaktadır: “... O sıralarda tiroit hastası olmuştum, sinir hastasıydım yani bunların etkisi vardı muhakkak. Evde kaldığım sürece bunların hepsi geçmişti; yani tekrar aynı problemleri yaşamak istemedim. Ayrıldığım içinde mutluyum diyeyim.”Ayşegöl, o zor günlerden sonra, şu an ki durumunun daha iyi olduğunu belirtirken, tekrar aynı şeyleri yaşamak istememekte, ayrıldığı için mutluluk duyduğunu açıkça belirtmektedir.

Nesligöl, boşanma sonrası yaşadıklarını anlatırken, sürekli ağladığını ve daha da zoru bu durumu belli etmemek için çektiği sıkıntıyı şöyle aktarmaktadır: “... ilk altı ayımda çok sıkıntı yarattı, sürekli ağlama halindeydim, bide ağladığımı kimse görmesin diye hep tek başıma kaldığım zamanlarda ağlıyordum; ama tabi altı aydan sonra her şey yoluna girdi.”

Nesligöl gibi Destegöl’de olumsuz durumu içine atıp çevreye belli etmeyenlerdendir. Sorunlar karşısında kendisini güçsüz hissettiğini belirtirken, boşanma sebebinin kendisi olmamasına, aldatılan taraf olmasına rağmen, çevrenin acıyan ve meraklı bakışlarına maruz kalmanın ne kadar güç olduğunun da bir örneğidir. Çevrenin ona yaklaşımlarının ve ondan bir şeyler öğrenmek istemelerinin, onda rahatsızlık yarattığını, çok ağladığını fakat dışarıya belli etmemeye çalıştığını belirtmektedir. Evliliğini sürdürmek istemesine rağmen eşinin başka bir kadınla olan ilişkisi nedeniyle evliliğini bitirmek zorunda kalan Destegöl, ayrılığın her türlü yükünü de kendisi omuzlamış, biten evliliğini, çocuğunun psikolojisindeki bozulmaların da sorumlusu olarak belirtmiştir.

“Tabi, çok güçsüz hissettim ve yalnız yaşadım, bu acılarımı... evimde ağlıyorsam dışarıda belli etmemeye gayret ediyordum, dik gözükmek zorundaydım ...Çocuğum daha içine kapanık oldu, normalde zaten sakın bir çocuktu, daha da bir sakın çocuk, daha da içine kapanık olup, aşırı stresli bir çocuk, sinirli bir çocuk olmaya başladı, hatta kendi de söylüyor bazen anne bende kişilik bozukluğu mu var acaba, birden gülüyor, birden sinirlenebiliyor...”Destegül psikolojisinin çok bozulduğunu anlatırken çocuğu için de çok endişe etmektedir.

Kendisinin ve çocuğunun psikolojik olarak yıprandığını belirten diğer bir kadında Nurgül’dür. “... Korkuyorum... Cümle kuruyorum acaba bundan kendine bir şey mi çıkarır korkusuyla konuşuyorum erkeklerle genelde.....Yardımlarını da ufak tefek alıyorum zaten, çocuğum okulda problem yaratıyor, arkadaşlarıyla hırçın...”

Arıkan (1996:221)’ın, “ halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırmasında” yer alan istatistiksel veride, boşanmadan en çok zarar gören tarafın kadınlardan sonra çocukların olduğu belirtilmektedir. Boşanmış annelerin verdiği bilgilerde de çocuklarının tavırlarında farklılaşma olduğu bilgisi verilmektedir.

Tablo:4-3 Boşanmadan en çok zarar gören taraf (Arıkan,1996:221).

Taraf	S	%
Kadın	236	47.2
Erkek	11	2.2
Çocuklar	165	33.0
Hem kadın hem erkek	61	12.2
Herkes	22	4.4
Hiç kimse	1	0.2
Bilmiyor	3	0.6
Yanıtsız	1	0.2
Toplam	500	100.0

Not. Tablo ki verilere göre, en çok zarar gören tarafın yarıya yakın bir oranla kadın olduğu düşünülmektedir. İkinci sırada çocukların zarar göreceği, üçüncü sırada hem kadının hem erkeğin zarar göreceği düşüncesi yer almaktadır.

Aslıgöl, boşandıktan sonra çektiği sıkıntıyı anlatırken, diğer kadınlar gibi psikolojik olarak çok yıprandığını belirtmektedir. Aslıgöl, bu durumu eşine olan sevgisinden kaynaklandığı, her şeye rağmen eşini çok sevdiğini söylemektedir.

“...Çok zorlandım; çünkü ben eşimi çok seviyordum; yani aşırı bir sevgiydi. Benim üniversite yıllarından gelen yaklaşık on yıllık benim eşime duyduğum bir sevgi vardı. Platonik bir aşkı başta benim ki, ondan sonra ben çok zorlandım, üzüldüm, hala da yaşıyorum ve annemin özellikle bu baskısını hissettiğimde daha da kendimi kötü hissediyorum. Yani psikolojimi etkiledi ve etkiliyor.”

Görüştüğüm tüm kadınlar psikolojilerinde sorunlar yaşadığını belirtmişlerdir, bu durum boşanma sonrası sürecin ne kadar zor bir süreç ve kadınları derinden etkileyen yaralara neden olan bir süreç olduğunu göstermektedir.

Bu durumu Nazlıgöl şöyle anlatmaktadır: “...İki yıl benim psikolojim çok bozuldu boşandıktan sonra, iki yıl kendime gelemedim, hazmedemedim boşandığımı, yani kimseye ben boşandım diyemedim bile, yani ben boşandım ayrıldım, diyemedim, ben bekarım dedim herkese tanıştığım herkese, beni hani başka türlü görecekler diye endişe ettim; ama öyle olmadı hiç...”

Birgül, yaşadığı olumsuz durumu biraz da çevresine bağlarken, çevreden gelebilecek olan tepkilerden çekindiğini belirtmektedir. “... İçime kapanıktım, bir yere çıkamazdım, arkadaşlara gidemezdim, arkadaş girsem şimdi diyecekler, kocanda gezmedin, burada mı gezeceksin diyecekler...Kimseye gidemez oldum.”

Birgül, diğer görüşmecilerden farklı olarak Samsun’un bir köyünden İstanbul’a ikinci evliliğini yaparak gelmiştir. Ayrılma sonrası Samsun’un, köyündeki baba evine dönen Birgül, burada çevrenin dikkatini çekmemek ve yanlış anlaşılmalara maruz kalmamak için, kıyafetlerine, davranışlarına dikkat ettiğini, çevrenin “koca istiyor” şeklinde düşüncelerinden çekindiğini belirtmiştir. Ailesinden de yeniden evlenmesi konusunda baskı gördüğünü belirten görüşmeci, küçük yerlerde çevre ve aile etkisinin ne kadar yoğun olduğunu bize göstermektedir.

Şengül ise, Birgül' ün tam tersine büyük ve gelişmiş çevrelerde yetişmiştir. Yaşadığı olumsuzlukları şu şekilde anlatmaktadır. “Çok kilo verdim... biraz daha sakinleştim tabi, problemler başlıyor, çocuklar var, eski imkanlar olmuyor, maddi bakımdan... Uykunuz kaçıyor...”

4.5.Çevre Etkisinin Yorumları

Boşanmış kadınlar, erkeklerin tacizlerini de boşanma sonrası süreçte karşılaşılan sorunlar içinde açıklamışlardır. Bunun yanında erkekler tarafından yanlış anlaşılma korkusu yaşadıklarını; giyimlerine, davranışlarına, konuşmalarına kadar erkeklerin yanında dikkatli olduklarını ve rahat davranmadıklarını belirtmişlerdir. Yine çevre baskısı kadınlar için boşanma sonrası süreçte çok önemli bir sorundur. Özellikle erkekler tarafından ve yakın çevre tarafından yanlış anlaşılma korkusu yaşadıklarını belirten kadınlar daha çok eğitim seviyesi daha düşük, ekonomik özgürlüğü elinde olmayan ve İstanbul'un daha kırsal kesimlerinde yaşayan boşanmış kadınlardır. Boşanma sonrası süreçte çocuk etkisinin de özellikle kıyafet ve davranışlara yansıdığı belirtilmekte, çocuğu olduğu için, bir anne olarak, çevreden olumsuz bir durumla karşılaşmamak için daha dikkatli davrandığını söyleyenler ve çocuğu olsaydı belki daha farklı olabileceğini, çevreyi daha dikkate alabileceğini söyleyen boşanmış kadınların olduğu, araştırmada görülmektedir. Çevreyi dikkate almadıklarını belirttikleri halde boşanma sonrası, boşanmalarını çevrelerinden belli bir süre gizlediklerini söyleyen boşanmış kadınların çelişkili bu cevapları boşanma sonrası süreçte çevre etkisinin bulunduğunu bize açıkça göstermektedir.

Boşandıktan sonra yaşanan önemli bir sorun ise, toplumun boşanmaya ve boşanmış kadına bakışı ile ilgilidir. Kadına yönelik baskı hem ailesinden hem de çevreden gelmektedir. (Yazıcıoğlu ve Kayhan, 2007:322).

Ayşegül, çevreyi fazla dikkate almadığını belirtirken topluma farklı gelebilecek, uç noktalardaki davranışları da isterse yapabileceğini söylemektedir. Ayşegül' ün bu rahat davranışları onun yetiştiği ortamdan, aldığı eğitimin de sayesinde elde ettiği ekonomik özgürlükten ve ayakları üzerine basan, özgüveni yüksek bir kadın olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu durumu Ayşegül şu şekilde

anlatmaktadır. “Çevremi pek dikkate almam, yani dediğim gibi fazla bir abartı bir şey talep etmediğim için ...Belki bir erkek arkadaşım olsaydı onunla evlenmeden de aynı evde yaşayabilirdim. Bu çevre açısından çok uç bir seviye olduğu halde ben bunu rahat yapardım.”

Aslıgül, çevresinin boşanmasını çok normal karşıladığını ve çevresinden tepki almadığını belirtirken, o da, bulunduğu çevrenin özellikleri, yetişme ortamı ve aldığı eğitim bakımından Ayşegül ile pek çok ortak noktada kesişmektedir.

“Ailem ve çevrem olarak yani, aile çevrem, akraba çevrem, ya da arkadaş çevrem olarak herkes bu konuya çok makul mantıklı yaklaştı yani çok normal bir hayat şeyi, herkesin başına gelebilecek bir şey olarak düşünüldüğü için, çok rahat konuşuyorum; yani hiç kimseden tepki almadığım içinde rahatım bu konuda...”

Demircioğlu (2000:103)’ nun, “Boşanmanın çalışan kadının statüsü ve cinsiyet rolü üzerine etkisi” isimli doktora tezine göre, boşanma olgusu farklı çevrelerde farklı yorumlanmaktadır. Geleneksel değerlerin yoğun olarak yaşandığı, sosyal çevrelerde, boşanma hoş görülmezken; kadının statüsü açısından da önemsiz bir rol oynamaktadır. Toplum tarafından onaylanma düzeyi, boşanma sonrasında kadının statüsü açısından önemli olmaktadır. Bu bağlamda eğitim düzeyi ve mesleki statü, sosyal çevre ile etkileşimde belirleyici olarak kadının boşanmayı algılama ve yeni yaşam düzeyi ile başa çıkabilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Görüldüğü gibi, iki kadının da ekonomik durumu, eğitim seviyesi ve yetiştikleri ortam sebebiyle yakın özelliklere sahiptir ve boşanma durumlarının çevrelerince normal karşılandığı belirtilmektedir. Bu durum Demircioğlu (2003)’nun tezini de doğrulamakta, kadının boşanmayı algılamasında ve yeni yaşam düzeyi ile başa çıkabilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Medeni Kanun’un boşanma konusunda kadın ve erkeğe tanıdığı eşit haklara rağmen bu, Doğu Anadolu’da araştırmalara göre, gerçekte daha çok erkeklerin kullanabileceği bir hak olarak kalmıştır. Kadınların boşanmayı istedikleri durumlarda dahi, erkeklerin gerek aile içinde, gerekse toplumsal olarak egemen konumda olmaları

nedeniyle, kocanın da boşanmayı isteyip istemediği, aile ve çevreden gelen baskılar ve bunları destekleyen geleneksel ve dini yasalar, kadınların Medeni Kanun'da öngörülen boşanma hakkını kullanmalarını engellemektedir. (İlkkaracan,1998: 13).

Gazetelerdeki haberlerde Türkiye'nin özellikle doğu kesiminde kadınların boşanma konusunda ne kadar zorlandığını, çevrenin ve bölgedeki töre kararlarının ne kadar baskın olduğunu gösteren haberler görmekteyiz. Bu haberler İlkkaracan'ın yukarıda verdiği bilgileri doğrular niteliktedir. "Boşanmak isterken töre kurbanı" başlıklı yazıya göre, sadece boşanmak istediği için Mardin' de bir kadının, eşi ve iki erkek kardeşi tarafından boğulduğu belirtilmektedir.(<http://www.radikal.com>, 11.20.2010 tarihinde erişildi). Adana'da da benzer bir olayda ise; boşanmak üzere olduğu ablasının boğazını kesen 23 yaşındaki erkek kardeşi "Kız kardeşimi geneleve düşmesin diye öldürdüm" demiştir. (<http://www.kazete.com>,20.11.2010 tarihinde erişildi). "Boşanmak isteyen eşe töre dayaağı" isimli haberde ise; 31 yaşındaki kadın eşine boşanmak istediğini söyleyince, "töremizde boşanma yoktur" diyen 34 yaşındaki eşi tarafından boş araziye götürölüp, feci şekilde dövölümüştür. (<http://www.kenthaber.com>,11.20.2010 tarihinde erişildi). "Onurlu bir yaşam için töreye başkaldırı" başlıklı yazıda ise; Üzerine kuma gelince çocuklarını da alıp Şanlıurfa'dan Çukurova'ya gelen 37 yaşındaki kadın, bazı geceler çocuklarıyla aç yattığı, kışın donduğunu belirtmektedir. Halen nikahlı eşinden neden boşanmadığı sorulduğunda kocasından boşanmayı aklının ucundan bile geçirmediğini şöyle belirtmiştir: "Töreye, kumaya başkaldırdım ama bizim geleneğimizde koca boşamak olmaz, bunun sonu ölüm olur. Bu yüzden boşanmak için mahkemeye bile başvurmadım" demiştir. (<http://www.haber7.com>,11.20.2010 tarihinde erişildi).

Gazetelerdeki tüm bu haberler kadınlar için boşanmanın özellikle kırsal kesimde çok zor, hatta öölümle biten bir durum olduğunu, çevreninde bölgedeki töre etkisiyle kadınlara böyle bir hakkı tanımadığını kadınlara ailelerinin bile destek çıkmadığını göstermektedir.

Nesligöl' ün durumu ise diğeri iki kadından biraz daha farklıdır. Lise mezunu, çalışan bir kadın olan Nesligöl' ün çevresi diğeri iki kadına göre daha küçük ve ekonomik olarak daha düşük gelirli olanların yaşadığı bir semttir. Çevreyi dikkate almadığını

belirten Nesligül, çelişkili cevaplar vermiştir. Nesligül, çevreyi fazla dikkate almadığını, çocuğu olsaydı belki kötü bir söz gelemesin diye daha dikkatli olabileceğini, çocuğunun olmadığı için yaşamında bir değişiklik yapmadığını belirtmektedir. Özellikle çevreyi dikkate almadığını söylemesine rağmen, boşanmış bir kadın olduğunu, çevreyi ilgilendirmedeği için çevresine söylememesi, aslında çevre etkisinin Nesligül’ de ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

“Yani belki bir çocuk sahibi olsaydım o çocuğun sorumluluğu olsaydı üstümde, evet bazı şeylere dikkat etmem gerekebilirdi; ama öyle bir sorumluluk yok üstümde, ben normal sanki böyle bir şeyi hiç yaşamamış gibi normal bütün hayatıma devam ediyorum şuan da...Boşandığımı bilen çok fazla insan yok, çok yakın çevrelerim biliyor, onlarda zaten evliliğimde yaşadığım sıkıntıları bildikleri için herhangi bir olumsuz hiçbir şey söylemiyorlar, en iyisini yaptığımı, en doğrusuna karar verdiğimi her seferinde dile getiriyorlar.”

Çocuk konusu ise boşanmış kadınların çoğu için en hassas konudur. Gerekirse hayatında kısıtlamalar, değişiklikler yapabileceğini söyleyen Nesligül’ün de çocuğu olsaydı, diğer anneler gibi kendi yaşamından çok çocuğunun yaşamını ön plana alacağı görüşü, görüşme sırasında ortaya çıkmaktadır.

Kağıtçıbaşı (2002)’na göre, Türkiye’de çocuk sahibi olmak, aile olmakla ilişkilendirilmekte ve çocuk anne baba için gelecek teminatı olarak görülmektedir. Kağıtçıbaşı’nın araştırması Türkiye’de, metropollerde yaşayan kadınların (%40)’ının çocuklarını yaşlılıkları için güvence olarak gördüğünü belirtmektedir. Bu oran az gelişmiş illerde (%61)’e, kırsal kesimde ise (%77)’ye çıkmaktadır.(Aktaran: Kaya, 2009:137).

Fatmagül’de yaşadığı semt itibariyle fazla gelişmemiş, küçük, ekonomik durumu iyi olmayan kişilerin yaşadığı, ikili ilişkilerin ön planda olduğu, genelde çevre sakinlerinin birbirini tanıdığı bir semtte bulunmaktadır. İlköğretim mezunu olan Fatmagül, çevresini dikkate aldığını şu şekilde anlatmaktadır:“...Aslında normalde kısıtlamalar beni çok sıkıyor; ama yaşadığım yer itibariyle almak zorundayım.”

Birgöl’de çevre etkisini en fazla yaşayan kadınlardan biridir. İlkokul mezunu olan tutucu bir aile ve çevrede yetişen Birgöl, bulunduğu çevrede de boşanma olaylarının fazla görünmediğini bu yüzden etraftan çok fazla tepki aldığını belirtmektedir. Birgöl’ün anlatımına göre bu tepkiler tüm yaşamına yansımakta ve onda çok büyük baskı yaratmaktadır. Bu baskılar ise Birgöl’ün yaşam biçimini, davranışlarını, hatta kıyafetlerini bile etkilemektedir. Yine “utanıyordum” sözü ve insan içine karışmakta zorlanması, çevre baskısının Birgöl’ün psikolojisini de ne kadar derinden etkilediğini ve Birgöl’ün özgüveninde sorunlara sebep olduğunu bize göstermektedir. Birgöl bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“...Boşandıktan sonra çok güzel giyinemiyorsun, şu çok güzel giyiniyor, şu koca istiyor böyle laf atanlar oldu, şu açık giyiniyor, gerçi başım açık gezmezdim, açık giyiniyor, güzel giyiniyor, süsleniyor ...Evli arkadaşlarıma sık sık gidemiyordum; ama eşleri evde olmayınca gidiyordum, eşleri evde olunca gidemiyordum, utanıyordum... Arkadaşlarım beni eşlerinden kıskanır mı, laf olur mu, dedikodu olur mu diye gitmiyordum.”

Nurgöl’ün durumu da Birgöl’den çok farklı değildir. Yetişme ortamı, çevre, aile, ekonomik durum, eğitim durumu olarak birbirine çok yakın olan iki kadın arasındaki en önemli fark Nurgöl’ün çalışan bir boşanmış kadın olmasıdır. O da çevre etkisinin Birgöl gibi üzerinde çok baskı yarattığını ve tüm yaşam biçimini etkilediğini şu şekilde anlatmaktadır.

“...Genelde karşı cinslerle çok sıkı fıkı muhabbet etmiyorum. Genelde geri durmaya çalışıyorum yani fazla samimi olmamaya çalışıyorum. ... Ben ayrıldıktan sonra çalışma ortamına girdikten sonra insanların düşüncelerini daha iyi anladım. Çünkü bir aile ortamındaydım, benim ailem tutucu bir aile, gittiğim aile de öyleydi yani genelde evlerle görüştüğüm için öyle bir ortama girmemiştim. ... Kaç çeşit insanla karşılaşıyoruz, herkesin düşüncesi, bakış açısı farklı onun için hep bir adım iki adım geride duruyorum... Pantolon giyiniyordum giyinmiyorum, yakası açık giyiniyordum, giyinmiyorum, kısa kollu giyiniyordum bazen onu giyinmiyorum. Dikkat ediyorum. Konuşma üslubuna, daha bir seviyeli sınırlı oluyorum yani önceden rahat falan konuşuyordum..ama şimdi konuştuğun zaman acaba ne anlar, ayrısın dulsun çünkü, ne

düşünür, acaba kendinden bir şey mi çıkarır....sözlü laf atma, kısa etek giyseydiniz falan gibi işte güzelsiniz...ama normalde ben hani iş yerinde çalışıyorum diye değil... Temiz ve düzgün giyinmeyi seviyorum, bu iş yeri diye değil, seviyorum... Tabi karşıdaki insanlar, temiz, düzgün giyindiğin zaman ondan bile bir şey çıkarıyorlar yani...”

Şengül diğer kadınlardan özellik olarak en farklı olan boşanmış kadındır. Lise mezunu, çocukluğu ve gençliği İstanbul’un zengin kesiminin yaşadığı semtlerde geçmiştir. Yirmili yaşlarda Almanya’ ya gitmiş, orada çalışmıştır ve halen Almanya’ da yaşamaktadır. Biri Türk vatandaşı ve diğeri Alman vatandaşı olman üzere iki kişiye evlilik yapmıştır. Kendine güveni tam olan, bakımlı, maddi durumu çok iyi olan özellikle büyük oğlunun da desteğiyle birçok ülkeyi gezmiş bir kadındır. Her sene birkaç ülkeye seyahat ettiğini söylemektedir ve gezip görmeyi eğlenmeyi çok sevmektedir. Dul ya da evliyken yaşam tarzında, kıyafetlerinde, davranışlarında bir değişiklik olmadığını, diğer görüşmelerden farklı olarak, daha sert, daha kendinden emin bir tavır la söylemiş, böyle sorulara tahammülü bile olmadığını dile getirmiştir. Hayatını kendisinin şekillendirdiğini, kimseyi dikkate almadığını, almayacağını belirtmiştir. Özgür ruhlu, aileyi, çevreyi fazla dikkate almayan kendi sınırlarını kendisi belirleyen bir kadındır, böyle olmasında yaşam şartları, ekonomik durumu, yetişme tarzı ve büyüdüğü çevrenin etkili olduğu düşünülmektedir. Şengül çevre etkisini şöyle anlatmaktadır.

“...Beni hiç kimse enterese etmiyor, hiç kimse benim için yaşamıyor, ben kendim çalışıyorum kendim ayaklarımın üstünde duruyorum... Benim çevreyle mevreye hiçbir alakam yok, çok serbest bir aileden geliyorum, çocukluğum diskolarda geçti...”

4.6.Aile Etkisinin Yorumları

Aile etkisi de boşanma ve boşanma sonrası süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Boşanma sonrası süreçte, ailesinde özellikle evlilik konusunda baskı gördüğünü söyleyen görüşmeciler bulunurken, boşanma sürecinde ve boşandıktan

sonraki süreçte, en çok ailelerinden destek gördüklerini, en çok ailelerine güvendiklerini, sorunları en çok aileleri ile paylaştıklarını belirtmektedirler.

Tablo: 4-4 Boşanmayı düşünen karı- kocanın öncelikle danışması gereken kişiler (Arıkan,1996:224).

Kişiler	S	%
Aile büyükleri	214	42.8
Yakın akrabalar	8	1.6
Arkadaşlar	5	1.0
SHU psikolog gibi elemanlar	84	16.8
Hukukçu	44	8.8
Çocuklar	40	8.0
Dini büyükler/din adamları	2	0.4
Hiç kimseye danışmamalıdır	103	20.6
Toplam	500	100.0

Not. Tablodaki verilere göre, boşanmayı düşünen çiftlerin öncelikle aile büyüklerine danışmasını düşünenler birinci sırada yer alırken, hiç kimseye danışmaması gerektiğini düşünenler ikinci sırada yer alır, sosyal hizmet uzmanı, psikolog gibi danışmanlar üçüncü sırada bulunmaktadır.

Türkiye’ de boşanmalar çiftin ötesinde aileleri, akrabaları ve yakın çevreyi de ilgilendiren bir durum teşkil etmektedir. Poroy (2005)’ a göre, evliliğin pek çok kadına göre sosyal güvence sayılması kadınları ve evlilikleri yıpratmaktadır. Aşk, cinsellik ve sevgi gibi konuların, bu duyguları yaşayan çifti ilgilendirmesi gerekirken, Türkiye’de bu konular çiftin anne babasının, yakın çevresini ilgilendirmektedir. (Aktaran: Kaya, 2009: 61-62).

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi boşanmalarda baskın bir rol oynayan aile, akraba ve yakın çevre, çiftin üzerindeki sıkıntı ve sorun yaratan durumlara odaklaşmadan çifti boşanmaktan vazgeçirmeye çalışmaktadır. Özellikle de boşanmak isteyen kadınsa, aile ve akrabaları kadın üzerinde bir baskı kurmakta ve ayrılmamalarını belirtmektedirler. Erkeklerde durum daha farklıdır ve erkeğin boşanma isteği kadının ki kadar sert karşılanmaktadır.

Özellikle kırsal kesimde aile içerisinde kızlara bakış hiç de iç açıcı değildir. Kız çocuğunun bireyselliğinden ve söz hakkından söz etmek pek mümkün değildir. Onlarla ilgili kararlar, ya anne-babaları, ya erkek kardeşleri veya toplumun belirlediği kurallar tarafından verilir. (Gülendam, 2007:168). Konuyla ilgili toplumun kadına bakışı anlatan, Türk edebiyatında pek çok eser vardır.

Tablo:4-5 Boşanmayı düşünen eşlerin yakın akrabalarının yapması gerekenler
(Arıkan, 1996:225).

	S	%
Eşleri boşanmaktan vazgeçirmeye çalışırlar	290	58.0
Bir an önce boşanmaları için onlara destek olmalıdırlar	3	0.6
Eşlere bu konuda hiç karışmamalıdırlar	65	13.0
Eşlere boşansalar da boşanmasalar da her zaman destek olmalıdırlar	138	27.6
Bilmiyor	2	0.4
Yanıtsızlar	2	0.4
Toplam	500	100.0

Not. Tablodan da görüldüğü gibi görüşülenlerin yarıdan çoğu yakın akrabaların boşanmayı düşünen eşleri bundan vazgeçirmeye çalışmalarını gerekli görmektedirler.

Eşinden boşanması konusunda ailesinden ve yakın akrabalarından destek gördüğünü söyleyen Ayşegül, belki düzelir umuduyla bazı yakınlarının evliliğini sürdürmesini istediğini belirtmektedir. Bu durumu şöyle aktarmaktadır:

“Annem, dayım, iki kardeşim ve arkadaşlarım özellikle boşanmam konusunda beni çok destekleyen kesinlikle boşanmalısın diyenlerdi diğerleri işte, halam, babam birkaç arkadaşım, kuzenim, onlarda işte düşünmem gerekiyor, belki kurtulur, yani insanları anlayınca, çok kısa süren bir evlilik olduğu için arada bir sevgi olduğu için belki düzelir bakışıyla yaklaştılar...”

Aslıgül’ de ailesine ve ailesinin düşüncelerine çok değer veren bir kadındır “...Aileme çok önem veren bir insanım, annem babam benim için çok önemli ve halam üç kişi benim için çok önemli; ama anemin düşünceleri, annem çok katı bir insan yani bazı konularda çok katıdır...” Aslıgül, ailesine değer verdiğini söylemekte fakat annesinin bazı baskıcı tutumu karşısında hoşnutsuzluğunu da dile getirmektedir.

Nazlıgül ise aile etkisini şu şekilde anlatmaktadır: “Ailem ...En sonunda bırak gel kızım dediler... Annem babam geldi benim yanıma... dediler ki, götürelim seni, böyle olmaz, ben dedim ki, siz gidin ben kocamla iyi olurum...” Burada söylenen “en sonunda” kelimesi çok önemlidir. Her üç kadında ailesinin, ya da ailesindeki bazı bireylerin boşanmayı son çare olarak gördüğü, bu anlamda kızlarının evliliğini sürdürmesi için onu desteklediği, hatta belki de baskı yaptıkları görülebilmektedir.

Bora (1995) boşanmanın pek çok sorunu birlikte getirdiğini belirtirken, zor bir evlilik geçirse de “Kocasızdır sahipsiz kalmaktan yine iyidir” nitekim “sahipsiz kadınların başlarına neler geldiğini herkes bilir” şeklinde çevre tarafından evliliğini sürdürme konusunda kadınların teşvik edildiğini belirtmektedir.

Birgül’ de hikayesini şöyle anlatmaktadır: “... Babam geldi beni aldı, şiddetli geçimsizlik yüzünden kızım ben seni alacağım dedi, sen burada duramazsın dedi...Huzursuz olduğumu geldi gördü, dört yıl babamın evinde boşanmış kaldım... Evlenmek istemeyince teyzem bana kızdı, niye almadın diye 65 yaşında bir adam vardı, onu almadım diye bana etki etti, benimle dargın durdu, benimle konuşmadılar.”

Birgöl' ün ailesi de yine diğerkadınların ailesi gibi, boşanmayı son çare olarak görmüştür. Ayrıldıktan sonra ise, tekrar evlenmesi için baskı gördüğünü söyleyen Birgöl “sahipsiz kalmaktan iyidir” görüşünü destekler bir duruma maruz kalmıştır. Toplumdaki bu yanlış kanı malesef kadını “erkeğin hayat ortağı” yapmaktansa, erkeği kadının sahibi yapmakta, erkeksiz kadına “sahipsiz” olduğu için iyi gözle bakılmamasına, toplumun bir parçası olan kadınların toplum içinde hak ettikleri değeri bulamamasına neden olmaktadır.

Nesligöl hikayesini aktarırken; “... Genelde ailemin ne söylediği önemlidir benim için, aileme danışarak hareket ederim. Çevremdeki insanlar o dönemde de bana destek çıkmadıkları için şuanda da hayatıma müdahale etme hakları olduğunu düşünmüyorum. O yüzden dediğim gibi çevrem çok fazla umurumda olmaz, ailem haricinde.” Boşanma döneminde ve sonraki süreçte ailesinden destek gördüğünü, ailesinin onun için çok önemli olduğunu belirtmiştir.

4.7.Evlilikle İlgili Yorumlar

Araştırmada, görüşme yapılan boşanmış kadınlardan ikinci ve üçüncü evliliğini gerçekleştirmiş olan görüşmeciler mevcuttur. Tekrar evlenme düşüncesine çoğunlukla olumlu bakan görüşmecilerin, tekrar evlenmeyi genellikle yalnızlık kaygısı, birlikte bir şeyleri paylaşma isteği ve sevgi ihtiyacında kaynaklandığını çıkartabiliriz. Özellikle çocuklu boşanmış kadınlar, tekrar evlenmelerinde çocuklarının düşüncelerine önem verdiklerini belirtirken, çocuklarını evlendirdikten sonra ancak evlenebileceklerini söylemektedirler. Görüşmeciler içinde çocuklarına iyi bir gelecek sağlamak için tekrar evlenmek isteyenler de bulunmaktadır. Yani çocuklu boşanmış kadınlar, çocuklarının geleceğini, kendilerinkinden daha önde tutmaktadır. Bunların yanında maddi ve manevi destek görme isteği de yeniden evlenme düşüncesinde etkilidir. Yapılan görüşmede boşanmış kadınların, yeniden evlenmeye genelde olumlu baktığı; fakat erkeklere karşı güvenlerinde bir azalma olduğu ve erkeklere daha tedirgin yaklaştıkları sonucu çıkmaktadır. Bir kadının bir erkeğe duyduğu ihtiyacın, en çok yalnızlık kaygısından, erkeğin genelde kadın tarafından bir güç, bir destek olarak görülmesinden kaynaklandığı genel olarak görüşmecilerinin verdiği cevaplarda görülmektedir. Evliyken ki durumunun, dulken ki, durumundan daha rahat, daha iyi

olarak nitelendiren görüşmecinin, çevre ve aile baskısından kurtulmak için ikinci kez evlilik gerçekleştirdiği de açıkça görülmektedir.

Topçuoğlu (1977)'na göre, modern toplumda kadın, eskisi gibi her ne pahasına olursa olsun evli kalmaya razı olmamaktadır. Günümüzde, her eziyete razı olup ayrılmama kadınlar için fazilet sayılmaktan çıkmıştır. Bu durumun, kadının başka bir evlilik yapmayı mümkün görmesi ve sosyo- ekonomik statüye sahip olmasıyla ilişkili olduğunu açıklamaktadır.(Aktaran: Kaya, 2009: 63).

Ayşegül tekrar evlenirse bunu yalnızlık kaygısından yapacağını belirtmektedir ve şöyle açıklamaktadır: "...Daha ileri yaşlarda, çocuklar evlenirse, tek kalırsam; çünkü ben birisini istersem eğer yanımda ancak bir gezmeye gittiğimde tek olmayım diye, isterim... Çocuklarım hala okuyor. Şimdi onlar evlendikten sonra yani okulu bitirip, evlenmeye kalkıp, yani benim yanımdan ayrıldıktan sonra ne yaparım tek başına kaldığımda ne yaparım, gelecekte yani zaten o zaman herhalde bir kişinin devreye girme durumu olabilir..."

Fatmagül'de Ayşegül gibi yalnızlığı sevmemesinden, tekrar evlenmek istemektedir. "... Zaman zaman düşünüyorum evet. O da ileride kalacağım yalnızlık korkusundan ... Şu anda sorumluluklarım var. Oğlumu okutmak zorundayım, onun okulu bittikten sonra düşünebilirim ... Yalnızım. O yalnızlığı da karşıma çok çok iyi bir insan çıkarsa, bu kadar olaydan sonra güvenilebileceğim, inanabileceğim bir insan çıkarsa hiç düşünmeden evet der, ha evlilik veya arkadaşlık bilemiyorum. O sevgi, sıcaklığı arıyorum..."

İki kadının da ortak özelliklerinden biri olan annelik ve üzerlerindeki çocuk sorumluluğu hayatlarını şekillendirirken onları fazlasıyla etkilemektedir. İki anne de çocukları evden ayrıldıktan sonra evlenmeyi tercih etmekte, ileride yalnız kalmaktan endişe duymaktadırlar.

Aslıgül ise tekrar evlenirse bunu çocuğunun olası için ve Ayşegül ve Fatmagül gibi yalnızlık endişesinden yapacağını söylemektedir. "...Ben çocukları çok seviyorum

ve çocuğum olması için tekrar evlenirim.... Bunu çocuk için evet ve yalnız olmamak için yani bir şeyleri yalnız yapmaktansa biri olarak yapmayı tercih ediyorum.”

Nazlıgül şuan da bir beraberliğinin olduğunu, çocuğunun da yeniden evlenmesini istediğini belirtmektedir. “Şu an iki senedir düşüncem var hayatımda biri var... ikimizin de niyeti ciddi, oğlum tanıyor, ailem tanıyor herkes tanıyor onu...Çocuğum istiyor, ailem de tabi istiyor, yani mutlu olmamı, tekrar bir yuva kurmamı... kendi evimi bilmemi istiyorlar tabi ki...insan bazen öyle yalnız hissediyor ki kendini, yani ailenle paylaşamadığın şeyleri onunla paylaşabiliyorsun, hani başka duyguları paylaşabiliyorsun kendini, hani aşık olduğun zaman ya da sevdiğin zaman daha mutlu hissediyorsun, daha motive hissediyorsun kendini daha her şeyi yapabilecek kudrette ve kendine çok güvenin oluyor...” O da diğer kadınlar gibi yalnızlık duygusu hissettiğini ve çocuğunun hayatındaki önemini dile getirmiştir.

Destegül’de bir evlilik yapmasındaki nedenleri, kadının duygusal açıdan erkeğe ihtiyaç duymasını, maddi açıdan da özellikle çocuğu için, ona iyi bir gelecek sağlamak için istediğini belirtmektedir. Dikkat edilirse çocuk ve annelik duygusu kadınlar için hayatlarını şekillendirirken en önde gelen unsurlardandır. O da bu durumu şu şekilde aktarmaktadır.

“...Duygusal ihtiyaç duyuyor kadın, bir okşanmak, ondan sonra babalık yapan bir erkek, bir güç, arkasında bir güç...Aşkın bittiğini düşünüyorum ben saygının sevginin kalıcı olduğunu düşünüyorum, yani güç gibi geliyor eş bana...Kendim için değil, çocuğum için, maddi manevi ihtiyacım olacak, parasal açıdan ancak evlenebilirim diye düşünüyorum, o da zor durumda kalırsam; yani ailemden yardım görmezsem o da...”

Nesligül tekrar evlenmek istediğini belirtirken eski evliliğindeki hataları bir daha yaşamamak istememe, düşünerek hareket etmektedir. Bu da bize Nesligül’ ün önceki evliliğinin duygusal olarak izlerini taşıdığını, tekrar evlenmeye korkarak yaklaştığını göstermektedir. Nesligül’ ün mantık evliliği diye belirttiği durum, düşünerek karar vermesidir. İlk evliliğini 20 yaşında yapan Nesligül, o zamanki gibi

abuk karar vermek istememekte, doğru karar vermek istemektedir. Bu durumu şöyle belirtmektedir:

“Tekrar evleneceğim sonuçta başımdan böyle bir şey geçti diye hayata ksmedim. Tekrar bir yuvam olsun istiyorum...Bu tamamen bir mantık evliliği olsun istiyorum, tamam geri saygı tabi ki olacak; ama biraz daha mantık ağırlıklı olacak x evliliğimde yaşadığım sıkıntıları yaşamak istemiyorum maddi ve manevi olsun. Onun için düşünerek, doğru kararı vererek evlilik yapmak istiyorum, bunun adı da zaten mantık evliliği oluyor.”

Bir aile olmanın özlemini duyan Nurgl ise, “tutucu” olarak tanımladığı ailesinin ve çevresinin ona aşıladığı bir takım düşünceler çerçevesinde; “sahiplenme” kavramını karşımıza çıkartmaktadır. Erkeği maddi manevi paylaşımlarda bulunacağı hayat ortağı, olarak görmekten çok, onu koruyup, kollayacak, hatta çevresinde iyi karşılanmayan “boşanmış kadın” konumundan onu çıkartacak bir kurtarıcı olarak görmektedir. Bu durumu ř şekilde anlatmaktadır: “...Bir evim olsun, bir yuvam olsun, yani beni sahiplenecek bir insan olsun...”

Aynı düşünceler Birgl içinde geçerlidir. şuanda ikinci evliliğini yapmış olan Birgl; evliliğiyle birlikte daha rahat davrandığını, üzerindeki baskının azaldığını belirtirken, boşanmış olmanın verdiği yanlış anlaşılma psikolojinden böylelikle kurtulduğunu belirtmektedir. Kendisinin, ailesinin ve çevresindeki insanların, eğitim seviyesi daha düşük, ekonomik durumları daha kötü, küçük yerleşim yerlerinde başka birçok, Nurgl ve Birgllere rastlamaktayız. Böyle yerlerde boşanmış kadının ayakları üzerinde durabilmesi, başına kötü bir şey gelmemesi için erkeksiz olmayacağı görüşü, kadının kendine olan güvenini kırmakta ve kendilerini bir erkeğe bağlı hissettirmekte, evliliğinde de kadınları bir erkeğe boyun eğmek zorunda bırakmaktadır. Birgl bu konuda şnları belirtmektedir:

“Evet evlenmediğim zaman daha utanıyordum, daha sıkılıyordum, bir yere gidemiyordum, şimdi, daha aıldım...(şuan ikinci evliliğini yapmış bulunmaktadır.) Ana baba da fazla duramaz, kardeşlerin bakmaz... Ana baban bugün var yarın yok... Ondan evlenmek yine daha iyi bir şey, kocanın başında olması daha iyi bir şey.”

Şengül ise, çevre özellikleri ve ekonomik özellikler bakımından Birgül ve Nurgül'den de son derece farklı bir çevrede yetişmiş ve şuanda da böyle bir yerde yaşamını sürdürmektedir. Diğer kadınların bulunduğu çevrede normal karşılanmayan bazı durumlar Şengül için olağandır, bu durumda çevre baskısının olmaması ve ekonomik olarak da son derece rahat olması etkilidir.Şengül bir erkeği istemediğini çok net bir şekilde ifade etmektedir.

“Yok Allah korusun, Allah korusun...yok... Oğlum diyor ki, ne yapacaksın diyor, sen kendin erkeksin diyor... Bir flörtüm bir şeyim olsa, mesela, bir yere gittiğim zaman, dansa mansa gidiyordum, evvelden bundan on beş sene evvel...” Böylesine sert bir şekilde tepki vermesinde, eski eşlerinde yaşadığı olumsuz yaşantıları tekrar yaşamak istememesi ve kendi ayakları üzerinde durmanın verdiği özgüven neden olarak gösterilebilir.

4.8.Karşı Cinsle Olan İletişim Sorunlarının Yorumları

Görüşmecilerin büyük çoğunluğu eşlerinden ayrıldıktan sonra karşı cinse karşı olan duygularında farklılaşma olduğunu, güven sorunu yaşadıklarını belirtmektedirler. Karşı cinse olan olumsuz bakış açısının görüşmecilerin bazısı ayrılığının ilk zamanları yoğun olduğunu belirtirken, halen erkeklere karşı olumsuz düşünen görüşmecilerde bulunmaktadır. Bu durum bize ayrılığın kadınlarımız üzerinde, psikolojik açıdan çabuk kapanmayan derin yaralar oluşturduğunu ve erkelere karşı önyargılı yaklaşıtlarını göstermektedir.

Ayşegül, boşandıktan sonra karşı cinsle olan düşüncülerinde çok büyük farklılıklar olmadığını belirtse de herhangi yakınlık da kuramamıştır. Bunu çocuklarının küçük olmasına, işine ve ciddi bir ilişki istememesine bağlamaktadır. Kendisine ve çocuklarına yetebilecek ekonomik olanakları olan Ayşegül, çocuklarını huzursuz etmemek, için onlar büyüdükten sonra evlilik istemekte ve çocuklarının hayatını kendisinininkinden önde tutmaktadır. Bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Boşandıktan sonra karşı cinsle bir ilişkim olmadı, yani belki çocuklarım olduğu için, onlar küçüklerdi, onlarla uğraşmam, iş ve çocuk diyerek karşı cinsle bir

ilişki kuruyum, bir beraber olayım veya tekrar evlilik yoluna gideyim, diye bir şeyim olmadı. Taliplerimde çıktı ama ben istemedim.”

Nesligül, ayrıldıktan sonra ilk zamanlar erkeklere güven duymadığını belirtmiştir. Eski eşinden dolayı kafasında olumsuz bir erkek portresi çizen Nesligül, zamanla bu sorundan kurtulduğunu belirtmiştir. “...Karşı taraf, karşınıza çıkan insan sanki yalan söylüyormuş kandırma amaçlı söylüyormuş gibi hissediyorsunuz. İlk zamanlar tabi bu tip şeyler yaşadım; ama son bir senedir bu sıkıntıları yok.”

Nurgül’ de Nesligül gibi eski eşinde gördüğü bir takım özellikleri tüm erkeklere genellemekte ve erkeklere karşı güven sorunu yaşamaktadır. “...Güvenemiyorum, erkeklerin çıkarıcı olduklarını düşünüyorum, yani sadece beraber olmak adına, ya da macera adına, ya da çıkıp gezmek tozmak adına, gönül eğlendirmek adına, genellikle hep öyle olduğunu düşünüyorum...”

Fakat bunlar içinde en sert tepkiyi Şengül göstermiş, erkeklerden nefret ettiğini belirtmiştir. Şengül “ Şimdi karşımda erkek dahi istemiyorum, nefret ediyorum erkeklerden, hizmet et, ütü yap... erkeklerin çoğu egoist, hep almak istiyorlar, çoğu da cimri oluyor... yapıyorsun yapıyorsun neticede hiçbir şey yok niye kendimi üzeyim...”

Ayrıldıktan sonra çevresindeki akraba ve yakınlarından en çok karşı cinsten ilgi ve yardım gören Destegül diğer kadınların aksine çok anlayışlı olduklarını savunmaktadır. Bu durumu Destegül şu şekilde anlatmaktadır. “...Etrafımdaki karşı cinslerimin daha anlayışlı olduklarını gördüm... Çok büyük destekler gördüm ...Her erkeğin kötü olmadığını düşünüyorum ben ...”

Görüldüğü gibi kadınlar arasında, ayrıldıktan sonraki dönemde, erkeklere karşı tutumlarında farklılıklar bulunmaktadır. Ayrıldıktan sonra karşı cinsten destek gören Destegül, kafasındaki olumsuz erkek özelliklerini çabuk yıkmıştır. Çevresindeki erkeklerden olumlu tutumlar göremeyen kadınlar, eşlerindeki olumsuzlukları tüm erkeklere genellemektedirler. Kimisi zamanla yeni erkekler tanıyıp, bu olumsuz düşüncelerden kurtulurken, kimisi de olumsuz düşüncelerini devam ettirmektedirler.

4.9.Boşandıktan Sonra Baba Çocuk İlişkisinin Yorumları

Levinger (1970) ve Becker (1981)'e göre, çocukların varlığıyla evlilikte dengesizlik ve boşanma arasında bir ilişki vardır. Ancak çocuklar tek başına evlilikte dengesizliğe veya boşanmaya neden olmazlar; yolunda gitmeyen bir evlilik için gerilim kaynağı olarak boşanma sürecini etkileyebilirler. Çocuklu kadınların boşanma oranı, çocuksuzlardan daha düşüktür. Çocukların varlığı boşanmalarda “caydırıcı” olabilir. Bu görüşe göre bağımlı çağdaki çocuklar (okul öncesi çağda ve özellikle iki yaşın altında) daha fazla zaman, çaba ve masraf gerektirdiği için ebeveyni boşanmadan caydırmaktadır. (Aktaran: Arıkan,1992: 32).

Boşanmış kadınlar, ayrıldıktan sonra eski eşlerinin çocuklarıyla iletişimi kesmesinden yakınmaktadırlar. Bu durum, çocukların; baba ilgisinden yoksun büyümesine ve babalarının yokluğunu daha çok hissetmelerine neden olmaktadır.

Nazlıgül ayrıldıktan sonra babasının oğlunu hiç aramamasını şu şekilde anlatmaktadır. “Hiç aramıyor, hiçbir talepte bulunmadı,... Çünkü yüzü yok, almış olsa masraf edecek çocuğuna, bir kere masrafı yok ki çocuğuna hiç... Ben çocuğumuza ayrıldığımızı, işte böyle böyle olaylar yaşadığımı söyledim, tabi biraz daha akli ermeye başlayınca söyledim, küçükken babasının olmadığını tabi farkındaydı; ama anlayamıyordu o zamanlar, çocuğum o psikolojiyle büyüdü zaten.”

Nurgül’de çocuğunun baba özlemi duyduğunu şu şekilde anlatmaktadır: “...Herkesin babası gelip alıyor, benim babam niye gelmiyor, anne beni babam bir daha aramayacak mı? Herkesin babası var, herkesin evi var, anne bizim evimiz olacak mı? Yani bir ev özlemi duyuyor çocuk...”

Nurgül’ün çocuğunun sorduğu sorulardan, babasının gelmesini ve aramamasını içten içe çok büyük sorun ettiğini, tekrar geri dönebileceği umudunu taşıdığını ve tekrar bir aile olmak istediğini çıkartabiliriz. Çocuk “herkesin babası var” sözüyle babasının olumsuzluklarını görse de yine eksikliğini hissettiğini, annesinin ailesiyle birlikte yaşadığı evi, kendi evi olarak kabul etmeyerek ebeveynlerinin birlikte bir evi paylaşmaları gerektiğini düşündüğünü söyleyebiliriz.

4.10.Boşanmış Kadınların Benzer ve Farklı Özellikleri

Boşanmış kadınların, çevrelerinin kendilerine bakış açısını algılama şekillerine baktığımızda, daha önce de belirtildiği gibi, çevre şartlarının ve boşanmış kadının özelliklerinin, algılama şekillerine önemli ölçüde etki ettiği görülmektedir. Çevrenin sosyo-ekonomik şartları, boşanmaların sık ya da seyrek görülmesi, boşanmış kadının eğitim düzeyi, aile, arkadaş ve yakın çevrenin eğitim düzeyi, iş durumu, boşanmış kadının ekonomik durumu, gibi özellikler boşanmış kadının bu algısında önemli yer tutmaktadır. Boşanmanın yarattığı psikolojik sorunlar görüşme yapılan tüm kadınlarda görülmüştür; fakat toparlanma dönemleri boşanmış kadının kendi özelliklerine, çevre ve aile özelliklerine bağlı olarak değişmektedir.

Ayşegül: Üniversite mezunu ve bir mesleği olan Ayşegül, boşanma sonrası süreçte bu özelliklerinden dolayı fazla zorluk çekmemiştir. Yaşadığı çevrenin sosyo – ekonomik durumunun iyi olması, eğitim seviyelerinin yüksek oluşu ve çevresinde boşanma durumunun görülmesi, çevre baskısının fazla olmamasına ve kendisinin de normal karşılanmasına etki etmektedir. Ayşegül’ün aldığı eğitimin ve ekonomik durumunun iyi olması kendisine güvenini artırırken, çevre etkisini algılama şeklinde de olumsuz bir tutum taşımasını engellemekte, hayatını kendi duygu ve düşüncelerine göre şekillendirmektedir. Özgüveni yüksek bir kadın olan Ayşegül, bu özellikleriyle en çok Aslıgül’e benzemektedir.

Aslıgül: Ayşegül gibi üniversite mezunu ve mesleği olan; ekonomik olarak ve çevre bakımından da yakın özelliklerde olan Aslıgül’de özgüveni yüksek bir kadındır. Yaşı daha küçük olmasından dolayı aile desteği ve ilgisini üzerinde daha çok hissetmektedir. O da olumsuz çevre baskısını fazla görmediğini, kendisinin çevresi tarafından olumsuz algılanmadığını düşünmektedir.

Şengül: Diğer boşanmış kadınlardan ekonomik seviyesi daha iyi olan, gelişmiş sosyo-ekonomik çevresi olan, çok rahat, özgür bir aile ve çevre yaşamı olan Şengül, çevreden baskı görmediğini, görseydi de fazla önemsemeyeceğini diğer kadınlardan daha sert bir dille ifade etmiştir. Çevrenin kendisine karşı olan bakış açısıyla ilgilenmemekte, kendi yaşam biçimini kendi tercihleriyle belirleyeceğini belirtmektedir.

Nesligül: Lise mezunu çalışan bir kadın olan Nesligül, boşanmış kadınların içinde en gencidir. Ekonomik olarak diğer üç boşanmış kadından daha düşük durumdadır. Yaşadığı çevre olarak da Ayşegül, Aslıgül ve Şengül'den sosyo- ekonomik durumu daha düşük, çevre etkisinin daha fazla yaşandığı bir semtte yaşamaktadır. Nesligül boşanma durumunu çevresinden saklamakta; ailesi ve birkaç yakın akrabası dışında kimseyle paylaşmadığını belirtmektedir. Aile desteğine önem veren Nesligül'ün boşanma durumunu çevresine anlatmaması, bize çevre tarafından olumsuz algılanma endişesi taşıdığını göstermektedir.

Fatmagül: İlköğretim mezunu olan Fatmagül boşanma sonrası yaşadığı ekonomik sorunları yoluna koymak için çalışmaktadır. Kendisinin ve çevresinin sosyo ekonomik durumu Nesligül'ün durumuna yakın özellikler taşımaktadır. Çevresinde boşanmış bir kadın olarak dikkatleri üzerine çekmemek için hayatını çevre etkisine göre şekillendirdiğini söylemesi, evli bir kadından daha dikkatli davranması gerektiğini düşünmesi, çevrenin kendisine bakış açısını algılama şeklinin üzerinde olumsuz bir baskı yarattığını, kendisini sınırlandırdığını bize göstermektedir.

Nazlıgül: Lise mezunu ve çalışan bir kadın olan Nazlıgül'de soyo-ekonomik çevre olarak Nesligül ve Fatmagül'ün durumuna yakın özellikler taşımaktadır. O da çevrelerinin kendisine bakış açısını bazen diğer kadınlara oranla daha sınırlayıcı ve olumsuz olarak algılamaktadır.

Destegül: Sosyo-ekonomik çevre olarak Nazlıgül, Fatmagül ve Nesligül'e yakın özelliklerde ve ilköğretim mezunu olan Destegül, bir işte çalışmaması sebebiyle ekonomik olarak diğer boşanmış kadınlardan daha zor bir durumdadır. Çevrenin boşanmış kadınlar üzerindeki etkisini olumsuz, baskıcı ve sınırlayıcı bulanlardandır.

Birgül: Görüşme yapılan kadınlar içinde eğitim seviyesi ve ekonomik durumu daha düşük olan, ilkokul mezunu, çalışmayan bir boşanmış kadındır. Sosyo-ekonomik çevre olarak da fazla gelişmemiş, ilişkilerin yoğun olduğu, boşanma durumunun fazla yaşanmadığı, çevrelerde yaşamıştır. Bu özellikleri sebebiyle Nurgül'le birbirlerine çok benzemektedirler. Aralarındaki en belirgin farklar, Nurgül'ün boşandıktan sonra bir işe girmesi, Birgül'ün ise, şuan evli olmasıdır. Diğer boşanmış kadınlara göre de yaşam

şekillerini, kıyafetlerini, tavırlarını en çok çevre faktörüne göre şekillendirdiğini söyleyen iki görüşmeciden biridir. Çevrenin boşandıktan sonra kendisine bakışında farklılık olduğunu, hareketlerini, tavırlarını yanlış anlayabileceklerini düşünmektedir. Boşanma dönemi boyunca kendini rahatsız hissetmiştir. Şuan evli olan Birgül evliyken kendini daha rahat, daha özgür hissettiğini belirtmektedir.

Nurgül: Sosyo- ekonomik çevre olarak ve eğitim seviyesi olarak, Birgül’le benzer özellikleri olan Nurgül, ekonomik olarak boşanma sonrası süreçte zorlanmasından dolayı şuan çalışmaktadır. O da çevre faktörünün hayatında çok önemli olduğunu yaşam biçimini, tavırlarını, kıyafetlerini bile çevrenin düşüncelerine göre şekillendirdiğini, çevrenin; özellikle de erkeklerin boşanma sonrası kendisini kötü gözle bakmasından korktuğunu belirtmektedir. Nurgül’de Birgül gibi çevrenin boşanmış kadınlar üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu, kendisinde de boşandıktan sonra sınırlamalar olduğunu, çevrenin; boşanmış kadınları evlilerden farklı algılandığını belirtmektedir.

Tablo:4-6 Boşanmış kadınların özelliklerinin tablosu

	Yaş	Eğitim Durumu	İş Durumu	Ekonomik Durum	Çocuk Durumu	Evlenme Düşüncesi
Ayşegül	55	Ünv	Çalışıyor	İyi	İki	Olumlu
Aslıgül	30	Ünv	Çalışıyor	İyi	Yok	Olumlu
Nesligül	24	Lise	Çalışıyor	Orta	Yok	Olumlu
Fatmagül	45	İlköğrt	Çalışıyor	Orta	İki	Olumlu
Nazlıgül	38	Lise	Çalışıyor	Orta	Bir	Olumlu
Destegül	40	İlköğrt	Çalışmıyor	Orta	Bir	Olumlu
Birgül	46	İlkokul	Çalışmıyor	Kötü	Yok	Şuan evli
Nurgül	33	İlkokul	Çalışıyor	Kötü	Bir	Olumlu
Şengül	65	Lise	Emekli	Çok iyi	İki	Olumsuz

BÖLÜM V

5.Sonuçlar ve Öneriler

5.1.Sonuçlar

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlar ve sonuçlara dayalı öneriler yer almaktadır. Bu tezin amacı; boşanmış kadınların boşanma sonrası süreçte karşılaştıkları sorunları, toplumun bu kadınlara bakış açısını ve boşanmış kadınların, çevre etkisini algılama şekillerini, tespit etmektir.

Görüşme yönteminin uygulandığı bu araştırmada, yirmi tane kadına konuyla ilgili açıklama yapılmış ve görüşme yapma isteği iletilmiş, bunlardan sadece dokuz tanesi görüşme istediğini kabul etmiştir. Görüşmelerin çoğunun yapılmasında, ortak tanıdıkların araya girmesi de etkili olmuştur. Boşanmış kadınlardan bazıları görüşmeyi doğrudan istememiş, bazıları ses kaydını duyunca vazgeçmiş, bazıları da önce kabul etmiş; fakat sonra çeşitli sebepler öne sürerek görüşmeyi sürekli ileri bir tarihe atmış ve görüşme gerçekleştirilememiştir. Henüz görüşme yapılmadan karşılaşılan bu durum boşanmış kadınların çevrelerinden çekincelerinin olduğunu, çevrelerine karşı rahat olmadıklarını ve bir takım korkularının olduğunu bize göstermektedir. Bu araştırmada çevrelerinden boşanmış olduklarını gizleyen birçok kadına da rastlamıştır. Bu durum da yine bize çevre etkisinin ve baskısının kadınlar üzerinde ne kadar rahatsızlık verdiğini göstermektedir.

5.1.1.Evlilik yaşı

Yapılan görüşmelerde görüşme yapılan kadınların ilk evlilik yaşının genelde 20-25 arası olduğu tespit edilmiştir.

5.1.2.Evlilik süresi

Görüşmecilerin verdiği cevaplar doğrultusunda evliliklerinin 1 ile 15 yıl arasında olduğu tespit edilmiştir. Görüşmecilerin evlilikleri çoğunlukla 5 yılın üzerinde sürmüştür.

5.1.3.Eğitim durumu

Görüşme yapılan, boşanmış kadınların eğitim durumu ilkokul ve üniversite arasındadır. Eğitim seviyesinin; verilen cevaplar doğrultusunda boşanmaya herhangi etki yapmadığı görülmektedir. Boşanma sonrası süreçte, eğitim seviyesi yüksek, özellikle de bir mesleği olan kadınlarda, ekonomik özgürlüklerinin de ellerinde olmasının verdiği özgüvenle; boşanmış diğer kadınlar göre, daha rahat davrandıkları, daha güçlü ve pozitif oldukları, çevrelerinden daha az tepki gördükleri görülmektedir. Babanın eğitim durumu kadınlar için önemlidir, fakat kendisinden eğitim seviyesi düşük erkeklerle evlenen kadınlarda, görüşmede verilen cevaplara göre görülmektedir.

5.1.4.İş (meslek) durumu

Eğitim seviyesi yüksek boşanmış kadınlar, bir iş ve meslek konusunda sıkıntı çekmezken, ekonomik olarak daha rahatken, bir iş de çalışmayan boşanmış kadınlar, ailelerinin yanında olsalar da ekonomik yönden kendilerini kötü hissetmekte, gelecek kaygısı yaşamaktadır. Eğitim durumu fazla iyi olmadı halde, bir işte çalışan kadınların, çalışmayan diğer kadınlara göre daha güçlü oldukları görülür. Erkeğin iyi bir mesleğinin olması, evlilikte ekonomik sorunlar yaşatmazken, diğer sorunların yaşanmasına ve evliliğin bitmesine karşı koyamamıştır.

5.1.5.Boşanma nedenleri

Boşanmayla ilgili yapılan araştırmalarda boşanma sonrası en çok zarar gören taraf olarak dikkat çeken kadınlar boşanmalarındaki nedenleri çeşitli sebeplere dayandırmaktadırlar. Yapılan araştırmada nedenlerin başında eşlerinden ve eşlerinin ailesinden gördükleri şiddet başta gelmektedir. Daha sonraki nedenler; aldatılma,

sorumsuzluk, maddi sıkıntı, alkol ve kumardır. Alkol ve kumar daha çok başka nedenlerle birlikte söylenmiştir.

5.1.6.Sorunlara katlanma nedenleri

Yaşanılan sorunlara katlanma nedeni olarak, ekonomik özgürlüğü elinde olmayan, daha kırsal, küçük, ilişkilerin daha yoğun olduğu bir yerleşim yerinde yetişmiş, kendisinin, ailesinin ve çevresini eğitim düzeyi daha düşük olan, boşanmış kadınlar; çevrenin boşanmaları halinde onlara kötü gözle bakmalarını önlemek için katlandıklarını söylemektedirler. Bu durum da bize çevre etkisinin, boşanmış kadınların bakış açısına ne kadar etki ettiğini göstermektedir.

5.1.7.Boşanma sürecine çocukların etkisi

Çocuklu boşanmış kadınlardan çoğu sorunlara çocuğu için katlandığını belirtmektedir. Bu da çocukların evliliği sürdürmede önemli bir etken olduğunu; fakat boşanmayı engelleyemediğini göstermektedir.

5.1.8.Boşanma sonrası yaşanan psikolojik ve biyolojik sorunlar

Çocuklar boşanma sonrası psikolojik olarak annelerle birlikte en çok etkilenen kesimdir ve tüm boşanmış kadınlar ayrıldıktan sonra psikolojilerinde sorunlar olduğu belirtirken, boşanmış anneler kendi sorunlarının yanında çocukların da boşanmadan fazlasıyla etkilenmesinden bahsetmişlerdir. Boşanma sonrası annelerde yaşanan en büyük sorun ve değişimler, sık sık ağlama, içe kapanma, güvensizlik, yanlış anlaşılma korkusu, uykusuzluk, kilo kaybı, çocuklarda ise, hırçınlaşma, içe kapanma, derslerde sorun yaşanma olarak belirtilmiştir. Ayrıca bu durumlar karşısında profesyonel bir danışmandan yardım alınmadığı verilen cevaplar sonucunda ortaya çıkmaktadır.

5.1.9.Boşanma sonrası yaşanan ekonomik sorunlar

Verilen cevaplara göre; boşanma sonrası süreçte boşanmış kadınların karşılaştığı sorunların başında ekonomik sebepler gelmektedir. Özellikle ekonomik özgürlüğü elinde olmayan, bir işte çalışmayan kadınlar, baba evinde de sorunlar

yaşamışlardır. Bu durumdan kurtulmak için daha sonra iş yaşamına giren boşanmış kadınlar bulunmaktadır. Görüşme verilerine dayanarak boşanma sonrası süreçte, maddi durumu daha iyi olan kadınlarda, çevre etkisinin ve baskısının hissedilmediği, daha özgür hareket edildiği, yanlış anlaşılma korkularının olmadığı saptanmıştır.

5.1.10.Boşanma sonrası endişe nedenleri

Çocuklu boşanmış kadınlar çocuklarının gelecekleri için kaygılanmakta, çocukları ve kendileri için maddi ve manevi desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Boşanmış kadınların kaygı duydukları diğer bir konu da yalnızlıktır. Boşanmış kadınların bir çoğu yalnızlık çektiğini, ilgi ve sevgiye ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.

5.1.11.Boşanma sürecinde ve sonrasında aile etkisi

Boşanmış kadınların çoğu, boşanma sürecinde ve boşanma sonrası süreçte en çok ailelerinden destek gördüğünü, sorunlarını aileleri ile paylaştıklarını belirtmişlerdir.

5.1.12.Çevrenin kadınlar üzerindeki etkisi

Çevre etkisi; boşanmış kadınların ve çevrenin özelliklerine göre farklılık göstermektedir.

Çevrenin özellikleri:

- Küçük, gelişmemiş, ilişkilerin daha yoğun yaşandığı
- Yaşayan kişilerin eğitim seviyelerinin daha düşük olduğu
- Yaşayan kişilerin ekonomik durumlarının daha kötü olduğu
- Boşanma olayına fazla rastlanmadığı

yerlerde; aile ve çevre baskısı fazlasıyla görülmekte, boşanma olayı normal karşılanmamakta, boşanmış kadınlar o çevrenin yaşam şartlarına uygun davranmak zorunda bırakılmakta ve baskı görmektedir.

- Büyük, gelişmiş, ilişkilerin çok yoğun olmadığı
- Yaşayan kişilerin eğitim seviyelerinin daha yüksek olduğu

- Yaşayan kişilerin ekonomik durumlarının daha iyi olduğu
- Boşanma olayının rastlandığı

yerlerde; aile ve çevre baskısı fazla görülmemekte, boşanma olağan karşılanmakta, boşanmış kadınlar kendilerini daha rahat ve özgür hissetmemekte boşanmalarını bir sorun olarak görmemektedir.

5.1.13.Boşanmış kadınların çevre etkisini algılama şekilleri

Görüşmecilerin verdiği bilgiler doğrultusunda çevre etkisi, boşanmış kadınların, yetişme biçimlerine, eğitim durumuna, ekonomik özgürlüğüne, çocuk durumuna göre boşanmış kadınları etkilemektedir.

Boşanmış kadının özellikleri:

- Baskıcı bir aile ve çevrede yetişmiş
- Kendisinin, ailesinin ve çevresindeki bireylerin eğitim seviyeleri daha düşük olan
- Ekonomik durumu iyi olmayan
- Bir işte çalışmayan
- Çocuğu olan

boşanmış kadınlar; çevre etkisini daha yoğun hissetmekte, toplumdan dışlanma korkusuyla davranışlarını, kıyafetlerini yaşam biçimlerini, ilişkilerini çevreye göre düzenlemekte, çevre tarafından yanlış anlaşılma ve kötü gözle bakılma korkusu yaşamaktadır.

- Modern bir aile ve çevrede yetişmiş
- Kendisinin ailesinin ve çevresindeki bireylerin eğitim seviyeleri yüksek
- Ekonomik durumu iyi olan
- Bir işi olan
- Çocuğu olmayan

boşanmış kadınlar; çevre etkisini fazla hissetmemekte, hayatlarını kendi iradelerine göre şekillendirmekte, boşanmayı olağan karşılamakta, aile ve çevrelerinin de olağan karşılayacağını düşünmekte, toplumdan dışlanma korkusu duymamaktadır.

5.1.14.Boşanma sonrası çevreden gelen rahatsızlıklar

Boşanma sonrası çevrelerindeki kişilerin, özellikle de erkeklerin sözlü tacizlerine maruz kalan görüşmeciler, çevreleri tarafından kötü gözle görüldüğünü düşünen görüşmeciler, ailesi ve çevresi tarafında baskı gördüğünü, kısıtlandığını düşünen görüşmeciler, çok soru sorulmasının, merak konusu olmasının rahatsızlığını yaşayan görüşmeciler bulunmaktadır.

5.1.15.Tekrar evlenme düşüncesi

Boşanmış kadınların çoğunda, özellikle çevreye ve erkeklere karşı bir güvensizlik oluşsa da, tekrar evlenme düşüncesine çoğunlukla olumlu cevap verilmiştir.

5.1.16.Tekrar evlenme isteğinin nedenleri

Boşanmış kadınların tekrar evlenme isteğinin başında; yalnızlık kaygısı, sevgi ihtiyacı, maddi manevi destek görme ihtiyacı gelmektedir. Çocuğu olan boşanmış kadınlar, çocuğuna daha iyi bir gelecek sağlamak için, özellikle de maddi ihtiyaçlarını karşılamak için evlenmek istedikleri belirtmişlerdir.

5.1.17.Kadınların gözünde erkekler

Yapılan görüşmeler sonucu erkek, kadının gözünde, bir güç, destek olarak, görülmektedir ve pek çok görüşmeci, bir kadının bir erkeğe ihtiyaç duyacağını belirtirken, erkeğinde kadına ihtiyaç duyacağı görüşünü savunmaktadırlar.

5.1.18.Gelecek planları

Görüşme yapılan kadınlar gelecekle ilgili planlarını, genel bir ifadeyle; daha iyi, mutlu, huzurlu, bir gelecek; gezmek, görmek eğlenmek olarak açıklamışlardır. Maddi anlamda da sorunların ortadan kalkmasını, ayakları üzerlerinde durabilmeyi

istemektedirler. Çocuklu boşanmış kadınlar gelecekte öncelikle çocuğunu iyi yerlerde görebilmeyi istedikleri belirtmişlerdir. Çocuklarına iyi bir eğitim vermek, ekonomik olarak sorunsuz ve mutlu bir gelecek hazırlamak istediklerini aktarmışlardır.

5.2.Öneriler

- Çiftlerin evliliklerinde sorun yaşamamaları, daha sağlıklı ve bilinçli birliktelikler kurmaları için aile danışma merkezleri ve evlilik öncesi danışma merkezleri kurulmalı, uzman kişilerce halka evlilikle ilgili gerekli bilgiler verilmeli, seminerler düzenlenmeli, konuyla ilgili yayınlar yapılmalıdır.
- Boşanmış kadınlar için konuk evleri, kadın danışma merkezleri kurulmalı, uzmanlar tarafından psikolojik destek verilmelidir.
- Boşanmış çiftler için psikolojik destek seminerleri verilmeli, özellikle de ailelerin, çocuklarının psikolojik destek görmeleri için özenli davranmaları sağlanmalıdır.
- Boşanma sonrası yaşanan ekonomik sorunları en aza indirmek için destek sağlanmalı, boşanmış kadınlara barınacak yer ve iş imkanları sunulmalıdır.
- Yapılan araştırmada yaşanan sorunların başında eğitimsizliğin en önemli faktör olduğu görülmektedir. Bir toplumdaki halkın eğitim seviyesi ne kadar üst düzeyde olursa o toplumdaki sorunların ortadan kalkması o kadar kısa sürede olur. Araştırmada da görüldüğü üzere, eğitim seviyesi iyi bir çevrede; baskı, dışlanma gibi olumsuz durumları boşanmış kadınlar daha az yaşamaktadır. Yine eğitim görmüş boşanmış kadınların, genelde bir işi, toplum içinde bir konumu, olduğu için hem ekonomik anlamda zorlanmazken, hem de daha rahat, öz güveni yüksek bir şekilde hareket etmekte, toplum tarafından dışlanma, kabul edilmeme gibi olumsuz durumları yaşamamaktadır. Bu bağlamda, sadece günümüzde en önemli sosyal problemlerden olan, boşanma konusunun getirdiği sorunların çözümünde değil, pek çok toplumsal problemin çözümünde eğitim ihtiyacı öne çıkmaktadır. Halkına yeterli ve kaliteli eğitimin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapmak devletin en önemli görevidir; ancak bu şekilde toplumdaki pek çok soruna çözüm yolu bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1963). *Modern toplumda kadın*. İstanbul: İzlem Yayınevi.
- Altınay, A.G. Arat, Y. (2007). *Türkiye’de kadına yönelik şiddet*. Kendi Yayınları.
- Arıkan, Ç. (1992). *Yoksulluk, evlilikte geçimsizlik ve boşanma*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Arıkan, Ç. (1996). *Halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırması*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Arifoğlu, Ç. B. (2006). *Çocuklar için boşanmaya uyum programının çocukların boşanmaya uyum kaygı ve depresyon düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslan, A. (2007). Batıda aile: insan oluşumunun merkezi. R.Aydın. (ed.), *Eğitim Yazıları*. cilt: 8, sayı:11, 21-25.
- Atalay. B. Kontaş, M. Beyazıt, S. Madenoğlu, K. (1993). *Türk aile yapısı araştırması*. Ankara: Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi.
- Ayata, A. G. Acar, F. (2002). Disiplin başarı ve istikrar, Türk orta öğretimde toplumsal cinsiyet ve sınıfın yeniden üretimi, (çev. Z. Yelence). D. Kandiyoti, A. Saktanber.(der.), *Kültür fragmanları, Türkiye’de gündelik hayat* (ss.101-120) İçinde, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bora, A. (1995). *Kadınlar ve erkekler hakkında bildiğiniz birkaç şey*. Ankara: T.C Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Bora, A.Üstün, İ. (2005). *Sıcak aile ortamı*. İstanbul: Tesev Yayınları.
- Demircioğlu, N.S. (2000). *Boşanmanın çalışan kadının statüsü ve cinsiyeti üzerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- DİHA, *Namus*. <http://www.turkhukuksitesi.com>, 20.11.2010 tarihinde erişildi).
- Doğramacı, E. (1992). *Türkiye' de kadının dünü ve bugünü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ergöçmen, A. B. Üner, S. Yiğit, K. E. (2009). *Türkiye' de kadına yönelik aile içi şiddet*. Ankara: TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Ekşioğlu, S. (2002). *Türk medeni kanunu, ailede yeni düzen*. İstanbul: Kader.
- Erten, Ö. (1976). *Yaşadığımız yüzyılda Türk kadının yeri*. Ankara.
- Giddens, A. (1993). *Sosyoloji eleştirel bir giriş* (çev. R. Esengül, İ. Öğretir). İstanbul: İhtar Yayıncılık.
- Goody, J. (2004). *Avrupa' da aile, bir tarihsel –antropolojik deneme* (çev. S. Arısoy). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Gülendam, R. (2007). Türk kadının aile içindeki yeri ve rolünün modern Türk edebiyatına yansımaları: 1960-1980, *S.D.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs, sayı:15, 165-182.
- Haber7, *Onurlu Bir Yaşam İçin Töreye Başkaldırı*. <http://www.haber7.com>, 20.11.2010 tarihinde erişildi).
- İHA, *Boşanmak İsteyen Eşe Töre Dayağı*. <http://www.kenthaber.com>, 20.11.2010 tarihinde erişildi).
- İlkaracan, P. (1998). Doğu Anadolu' da kadın ve aile, *75 yılda kadınlar ve erkekler* (ss.173-192) içinde, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

- Kabaklı, Ç. L. (2008). *Türk töresinde kadın ve aile*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1993). *İnsan aile ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. (1990). Psikoloji kültür ve sosyal değişme. *Toplum ve Bilim*, 19-23.
- Kandiyoti, D. (1984). Aile yapısında değişme ve süreklilik .T. Erder (ed.), *Toplumbilimsel İncelemeler* (ss.15-30). İçinde, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayını.
- Kandiyoti, D. (1997). Kadınlar ve haneîçi üretim: Türkiye’de kırsal dönüşümün etkileri. (çev. A. Bora, F.Özbay, H.Tapçınar, Ş.Tekelli, F.Sayılan). *Cariyeler, bacılar ve yurttaşlar: kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaya, T. (2009). *İstanbul’da yaşayan boşanmış kadın ve erkeklerin boşanma deneyimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keskin, I. (2007). *Boşanmanın sosyolojik ve psikolojik nedenleri ve boşanmanın ortaya çıkardığı sonuçlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kıray, Mübeccel.B. (1984). Büyük kent ve değişen aile, Türkiye’de ailenin değişimi. T. Erder. (ed.), *Toplum ve Bilimsel İncelemeler* (ss.69-78) İçinde, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayını.
- Kurt, H.(2006). *Toplumsal dram boşanmalar ve sebepleri*. Ankara: İmaj.
- Kümbetoğlu, B. (1997). Aile, evlilik nikah: farklılaşan kavramlar . *Toplum ve Bilim*, (73), Yaz,111-128.
- Milliyet, *Yeni Bir Töre Vahşeti*. <http://www.kazete.com>, 20.11. 2010 tarihinde erişildi).

- Nirun, N. (1994). *Sistematik sosyoloji yönünden aile ve kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, (73).
- Ortaylı, İ. (2001). *Osmanlı toplumunda aile*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Onat, Ü. (1993). *Kadının kente özgü düşünce ve davranışlar geliştirme süreci*. Ankara: T.C Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Özen, Ş. D. (1996). *Eşler arası çatışma ve boşanmanın farklı yaş ve cinsiyetteki çocukların davranış ve uyum problemleri ile algıladıkları sosyal destek üzerindeki rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, E. (2008). *Aile içi şiddet kadın sığınma evleri ve din*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Portakal, H. (1997). *Boşanma ve kadın*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Radikal, *Boşanmak İsterken Töre Kurbanı*. <http://www.radikal.com>, 20.11. 2010 tarihinde erişildi).
- Sağ, V. (2001). Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadını ve Atatürk, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt:2, sayı:1, 9-23.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi-ailenin toplumdaki yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Sezai, İ. (1992). *Aile nedir?* Ankara: Aile Araştırma Kurumu.
- Sevinç, N. Oğuz, B. (2007). *Türkiye’de kadın ve aile*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Bilimsel araştırma ve yazma el kitabı*. İstanbul: Kurtiş Matbaası.
- Sucu, İ. (2007). *Boşanmış kadınların boşanma nedenleri ve boşanma sonrası toplumsal kabulleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- T.C Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı. (2008). *Töre ve namus cinayetleri raporu*. Ankara:T.C Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Yayını
- TİB Araştırması (Tüm İktisatçılar Birliği). (1975). *Türkiye’de kadının sosyo- ekonomik durumu*. Ankara: TİB Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu, *Boşanma Nedenleri*. <http://www.tuik.gov.tr>, 20.10.2009 tarihinde erişildi).
- Yazıcıoğlu, Y. Kayhan, Ü. (2007). *Aile Yapısı ve İlişkileri* .S. Ünlü (ed.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EKLER

GÖRÜŞME SORULARI

- Eski eşinizle nasıl tanıştınız anlatır mısınız?(severek, görücü usulü gibi)
- Biten evliliğinizden ve bitiş sürecinden söz eder misiniz? (boşanmanın sebepleri, nelere katlandınız, neden katlandınız)
- Evliliğinizi kurtarmak için siz neler yaptınız? Şuan bakınca evliliğimi kurtarabilirdim diyor musunuz?
- Boşanmanızdaki nedenleri yakın arkadaşlarınızla ve ailenizle paylaştınız mı?
- Boşanmaya karar verdiğinizde bu kararı desteklediler mi?
- Ayrıldığınızda kimler size destek oldu?
- Boşanmanıza karşı çıkanlar oldu mu, neden karşı çıktıklarını düşünüyorsunuz?
- Çocuğunuz var mı? Varsa boşanmanız çocuğunuz ya da çocuklarınız üzerinde olumsuz etki yaptı mı?
- Boşandıktan sonra göze çarpmamaya dikkat ediyor musunuz? (giyim, davranışlar vb)
- Boşanmış bir kadın olarak olumsuz davranışlarla karşılaşılıyor musunuz, ne gibi davranışlar bunlar?
- Yaşadığınız sorunlar karşısında neler yapıyorsunuz, kendinizi güçsüz hissettiğiniz oldu mu?
- Bunların sizin hayatınız, psikolojiniz üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?
- Boşandıktan sonra karşı cinsle iletişimde bir sorun oldu mu, varsa neler bahseder misiniz?
- Sizce bir kadın bir erkeğe neden ihtiyaç duyar?
- Tekrar evlenme düşüncesine nasıl bakıyorsunuz?
- Çevrenizde tekrar evlenmenizi isteyenler var mı?
- Yeniden evlenirseniz bunu neden gerçekleştirirsiniz?(çocuk, maddiyat, gelecek güvencesi vb)

- Çocuğunuzun tekrar evlenmenizi nasıl karşılayacağını düşünüyorsunuz?

Onun düşüncesi sizi etkiler mi?

- Geleceğiniz hakkında planlarınız var mı, varsa neler?
- Hayatınızı şekillendirirken çevrenizi dikkate alır mısınız?(mahalle, aile, arkadaş gibi)

Araştırmada genel tezin amacına uygun olarak, yukarıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır; fakat görüşmenin gidişatına, görüşmecinin özelliklerine göre bazı sorularda değişim ya da çıkarma yapılmış, bazı sorular eklenmiştir. Soruların sıralaması da görüşmenin gidişatına göre değişebilmektedir.